

## INDEX

### Agraïments

- I.- Introducció
  - I.A.- Història
  - I.B.- Mètode
  - I.C.- Localització
- II.- Marc geològic-geogràfic
  - II.A.- Geologia
  - II.B.- Geografia
- III.- El poblament romano-visigòtic de la comarca de Banyoles
- IV.- Prospecció a la recerca de la distribució del poblament romano-visigòtic a la vall de Vilauba: metodologia i resultats.
- V.- La delimitació del jaciment
  - V.A.- La prospecció per resistivitat
  - V.B.- La recollida superficial al Camp Baix
- VI.- Les fases estructurals del Camp Alt de Vilauba.
  - VI.A.- Introducció
  - VI.B.- Precedents
  - VI.C.- Fase II
  - VI.D.- Fase III
  - VI.E.- Fase IV
  - VI.F.- Fase V
  - VI.G.- Abandonament
- VII.- Estudi dels materials arqueològics. Cronologia de les fases
- VIII.- Estudi de les macro-restes vegetals
- IX.- Estudi de les restes faunístiques
- X.- Estudi antropològic d'un enterrament tardo-romà de la vil.la de Vilauba
- XI.- Consideracions històriques sobre la vil.la romana de Vilauba



## La vil·la romana de Vilauba (Camós). Estudi d'un assentament rural.

Assupta Roure Bonaventura, Pere Castanyer Masoliver, Josep M<sup>a</sup> Nolla Brufau, [et.alt.]



### **Avis legal**

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

Núm. 678

GENERALITAT DE CATALUNYA DEPARTAMENT DE CULTURA	
25 02 1987	
ENTRADA	SORTIDA
Núm. F-1362	Núm. ....

LA VIL.LA ROMANA DE VILAUBA (CAMÓS).

Estudi d'un assentament rural. (Campanyes de 1979-85).

Assumpta ROURE i BONAVENTURA

Pere CASTANYER i MASOLIVER

Josep M<sup>e</sup> NOLLA i BRUFAU

Simon KEAY

Josep TARRÚS i GALTER

"Si poteris sub montis siet, in meridiem  
spectet, loco salubri, operariorum copia  
siet, benumque aquarium, oppidum ualidum  
prope siet (si) aut mere aut amnis, qua  
nauias ambulant, aut uia bona celebrisqu

M.P. CATÓ, D'agricolia, Llibre I,  
cap. II, 3

## INDEX

### Agraïments

#### I.- Introducció

I.A.- Història

I.B.- Mètode

I.C.- Localització

#### II.- Marc geològic-geogràfic

II.A.- Geologia

II.B.- Geografia

#### III.- El poblament romano-visigòtic de la comarca de Banyoles

#### IV.- Prospecció a la recerca de la distribució del poblament romano-visigòtic a la vall de Vilauba: metodologia i resultats.

#### V.- La delimitació del jaciment

V.A.- La prospecció per resistivitat

V.B.- La recollida superficial al Camp Baix

#### VI.- Les fases estructurals del Camp Alt de Vilauba.

VI.A.- Introducció

VI.B.- Precedents

VI.C.- Fase II

VI.D.- Fase III

VI.E.- Fase IV

VI.F.- Fase V

VI.G.- Abandonament

#### VII.- Estudi dels materials arqueològics. Cronologia de les fases

#### VIII.- Estudi de les macro-restes vegetals

#### IX.- Estudi de les restes faunístiques

#### X.- Estudi antropològic d'un enterrament tardo-romà de la vil.la de Vilauba

#### XI.- Consideracions històriques sobre la vil.la romana de Vilauba

AGRAÏMENTS

Volem expressar el nostre agraïment a totes les persones que d'una manera o altra han ajudat a la realització d'aquesta publicació; especialment a Joaquim Tremoleda, Jordi Merino i Josep Espadallé. També als professors R.F.J. Jones i M.Millett de les Universitats de Bradford i Durham, que al llarg de 5 anys es responsabilitzaren dels més de 100 estudiants britànics que han passat per Vilalba.

Destaquem sobretot, la col.laboració del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, de l'Ajuntament de Banyoles, i la dels Srs. Jaume Butinyà i Ramon Sarquella, que tant han treballat per la compra i el manteniment del jaciment.

Igualment agraïm a la Generalitat de Catalunya i a la Mancomunitat de l'Estany ( ajuntaments de Banyoles, Camós i Porqueres) el seu suport econòmic que ens ha permès realitzar l'excavació.

Finalment, donem les gràcies a tots aquells que han participat a les diferents campanyes d'excavacions, per la seva feina i interès:

- |                     |                      |
|---------------------|----------------------|
| Pere Joan Alacambra | Josep Antoni Gisbert |
| Xavier Alberch      | Eduardo Goitisoló    |
| Joaquim Arxé        | Carme González       |
| Imma Bassols        | Jordi Ibáñez         |
| Núria Bosch         | Carles Jordà         |
| Ramon Brugada       | Helena Kirchner      |
| José Burch          | Antoni Daniel Lou    |
| Lourdes Burés       | Christopher Martin   |
| David Carretero     | Joan Masó            |
| Cristina Bastit     | Lourdes Mazaira      |
| Jordi Castells      | Rosa Melian          |
| Júlia Chinchilla    | Jordi Miró           |
| Jordi Colomer       | Hug Palou            |
| Miquel Coma         | Anna Pàmies          |
| Conxa Espuny        | Santiago Pérez       |
| Moisés Farrés       | Mont Pujolriu        |

Elena Raldúa

Anna Rifà

Xavier Rocas

Miquel Roure

Sabina Salisi

Marta Santos

Josep Soler

Eva Subias

Neus Subias

Judit Tapiolas

Concha Trápaga

Jordi Tuñá

David-Vivó

Nina Inzani

Brian Dearden

## I - INTRODUCCIÓ

### I.A - Història

La vil·la romana de Vilauba (Camós), situada al Pla de Banyoles, al sud-oest de l'Estany, és un dels jaciments arqueològics més important i conegut d'aquesta comarca. De fet, encara avui dia els pagesos anomenen "camps de Vilauba" els terrenys on estan soterrades les ruïnes d'aquesta vil·la. Cal esmentar que fins i tot una masia propera, construïda a l'Alta Edat Mitjana (1), encimbellada en una terrassa al costat oest de la vall a 1 km. aproximadament per sobre de la vil·la, també ha conservat aquest antic topònim llatí de Vilauba (Villa Alba).

A finals del segle XIX l'historiador banyolí Pere Alsius i Torrent encara parla de restes de murs visibles al Camp Baix de Vilauba (2), vestigis que degueren anar-se enrunant i desapareixent durant el primer terç del segle XX, segurament a causa de la conversió en conreus de les terres baixes de la vall, que fins aquell moment eren pasturatges.

El coneixement modern de la vil·la el devem a la construcció de la carretera de Banyoles a Pujarnol, l'any 1932, la qual travessà pel mig el jaciment, descobrint nombroses restes d'estructures (murs, dipòsits, etc.) i materials arqueològics diversos.

Molt aviat, alguns estudiosos locals interessats en l'arqueologia com els senyors Jaume Butinyà i Ramon Alsius (3), llavors molt joves, s'hi arribaren per a vigilar l'excavació de la carretera i recuperar els objectes que es trobessin, els quals serien els primers materials arqueològics duts a la Pia Almoina de Banyoles, on anys després (1943), s'hi fundaria el Museu Arqueològic Comarcal, per part del Centre d'Estudis comarcals i de l'ajuntament de la ciutat.



La notícia de la troballa interessà al conegut arquitecte gironí, Rafael Masó i Valentí, llavors comissari delegat de la Generalitat de Catalunya a Girona, que visità el jaciment i ho notificà al Dr. Pere Bosch Gimpera, de la qual cosa en deixà constància en un article (4).

Segons els escrits de l'època, en el mes de març el Dr. Bosch Gimpera visità Vilauba i confirmà la seva importància arqueològica tot determinant que es tractava d'una vil·la romana.

Malgrat els esforços inicials, una vegada acabada la carretera de Pujarnol, sigui per l'esclat immediatament posterior de la guerra civil o per altres raons, ningú més no es va tornar a preocupar de Vilauba fins l'any 1978.

Durant el mes d'agost de 1978 el Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles va realitzar una campanya de prospeccions als jaciments romans coneguts de la comarca, i en especial s'investigà el Camp Baix de Vilauba del qual se'n tenien bones referències. Aquesta primera campanya es dugué a terme sota la direcció de Júlia Chirchilla, Josep M<sup>e</sup> Nolla i Josep Tarrús i serví per a descobrir tota una habitació de 7x8 ms. a tocar la carretera.

D'aquesta àrea cal destacar el sistema de conduccions d'aigua eparegut, format per dos canals coberts de teules que atravessaven l'habitació i per un forat obert a la paret externa oposada que anaven a parar a un pou mort. Igualment val la pena esmentar una estructura semicircular enllosada amb grans rajoles a la qual se li suposa alguna relació amb un complex termal.

Pels materials arqueològics trobats, sabem que les diferents estructures superposades de l'habitació pertanyien als segles I-III d.C. Després dels darrers anys de treball al Camp Alt, podem dir que el conjunt estructural descobert al Camp Baix només conserva els vestigis de les fases més antigues de la vil·la, i per tant hi

manquen els d'època tardo-romana i visigoda, dels quals si ven tenim constància a l'altre camp.

El sistema d'excavació utilitzat en aquesta primera campanya, ja publicada (5), fou el tradicional. Primer es descobriren els murs d'una habitació i després s'anava baixant per estrats arqueològics separant el material de cada un de cara a datar les estructures principals, i s'anaven anotant les dades obtingudes a l'excavació en un diari. (6)

Per a dibuixar les plantes i seccions de l'espai es feu servir una quadrícula amb quadres d'1 m<sup>2</sup> fixada en un quadre exterior de l'habitació. Acabada l'excavació calgué tornar a enterrar les restes perquè el camp s'havia de llaurar, es va fer amb sorra fins a l'altura de les parets i després amb terra de camp.

Es va tornar al Camp Baix el 1983 per tal de ratificar els resultats del 1978, perllongant cap el nord amb una trinxera de 17x3 ms. aproximadament. En aquesta campanya aparegueren dues estructures importants: un nou canal enllosat amb teules i un possible forn de calç del qual només en quedava la base de totxo, a pocs centímetres sota la superfície actual. (7) Aquestes noves troballes confirmaren la superficialitat de les estructures subjacents al Camp Baix.

Des de la primera campanya, un cop confirmada la importància arqueològica de l'indret, el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles inicià les gestions per aconseguir comprar els terrenys on s'ubica la vil·la, que són d'1 Ha. aproximadament. Aquests esforços culminaren l'any 1982 quan la Mancomunitat de l'Estany i en concret els ajuntaments de Banyoles, Porqueres i Camós, més el C.E.C. i la Diputació de Girona donaren suport a la idea d'aquesta adquisició, de tant interès per a la salvaguarda del patrimoni arqueològic de la comarca.

A continuació, tota la zona del Camp Alt, on s'estava excavant en aquells moments, fou tancada amb tela metàl·lica per tal d'assegurar una protecció eficaç del jaciment.

Arrel dels contactes que Josep M<sup>e</sup> Nolla i Simon J. Keay tingueren durant l'excavació de la vil·la romana de Roses l'any 1978, l'estiu següent s'inicià una col·laboració britànico-catalana a Vilauba, amb participació de les Universitats de Londres, Bradford i Durham, del Col·legi Universitari de Girona, del C.E.C. de Banyoles i d'una societat arqueològica britànica.

Aquesta col·laboració, es concreta en l'excavació durant cinc anys (1979-1983) del Camp Alt de Vilauba, on es suposava que les estructures tardo-romanes estarien més intactes degut a la potent sedimentació d'aquesta àrea. El treball conjunt, que a vegades arribà a aplegar un equip de 40 persones, permeté compaginar les tasques d'excavació amb una prospecció sistemàtica de la Vall de Pu-jarnol, on hi ha Vilauba, i <sup>també</sup> de la comarca.

A la vegada serví per a introduir a Catalunya nous mètodes d'excavació i de prospecció fins aquell moment desconeguts, aplicats a jaciments d'època clàssica. Igualment, facilità contactes entre estudiosos catalans i britànics amb el consegüent mutu enriquiment cultural i científic. (8 i 9).

Es va començar obrint una àrea d'uns 330 m<sup>2</sup> i després de successives ampliacions els anys 1980 i 1982 s'arribà a una superfície total excavada d'uns 600 m<sup>2</sup>. Aquesta extensió possibilita ja, al nostre entendre, fer una primera aproximació a l'estudi de la vil·la (10 a 13).

Finalment doncs, ara estem en condicions de presentar aquesta publicació sobre la vil·la romana de Vilauba que és el resultat de sis anys d'excavacions. (14)

### I.B - Mètode

Una de les aportacions bàsiques de la col.laboració britànico-catalana, fou la introducció d'una nova metodologia d'excavació, coneguda comunment amb el nom de "mètode Harris" (45). La seva adopció significà en aquell moment (anys 1979-1980) un pas important a casa nostra, ja que es començava a treballar amb un modern sistema d'excavació, que havia donat bons resultats en altres llocs. Avui, la seva efectivitat ha quedat ben demostrada en esdevenir una eina de treball indispensable a totes les excavacions de jaciments d'època clàssica a Catalunya.

Tal com és sabut, ja feia anys que l'escola britànica havia anat elaborant aquest sistema, originat en el de Sir Mortimer Wheeler. El seu llibre "Arqueología de campo" ha estat doncs un punt de partida cabdal per a l'arqueologia moderna.

La seva aportació més important fou la definició d'estrat, i la seva individualització mitjançant un número. D'altra banda el material aparegut mantenia també la separació estratigràfica. L'àrea d'excavació era subdividida en quadres, separats entre ells per uns testimonis on hi quedava la lectura vertical de l'estratigrafia. Totes les dades que proporcionava l'excavació, juntament amb les seccions i plantes, es registraven en els "diaris d'excavació".

La dificultat més gran del sistema Wheeler era que no permetia una visió general de l'excavació, a causa dels testimonis, que a la vegada podien amagar alguna informació important (46). És per això, que en els anys seixanta s'anà modificant, fins arribar a la supressió dels testimonis, substituint-los per una divisió teòrica de l'espai.

L'any 1975 però, el sistema experimentà un canvi important amb la creació dels diagrames estratigràfics proposats per E. Harris. Per a la seva elaboració, calia donar un número a tots els estrats, estructures o elements diferenciables; d'aquesta manera i tenint com a base les seves relacions, es podia crear un diagrama explicatiu de la seqüència estratigràfica del jaciment.

L'adopció d'aquest nou mètode es féu per tal de superar les

dificultats que oferia l'excavació en extensió de jaciments utilitzant el sistema tradicional, que tenia com a base el diari d'excavació, i que presentava serioses dificultats a l'hora d'intentar qualsevol interpretació global, degut a la compartimentació de la informació.

A partir d'aquest moment, les fitxes d'excavació han estat la base del registre. No insistirem aquí, en la composició d'aquestes fitxes (elements de què consten, etc...), ja que això es pot trobar en d'altres publicacions (17). L'avantatge respecte al diari d'excavació, és que obliga a sistematitzar tota la informació, de manera que la seva lectura permeti a altres investigadors recuperar-la sense haver assistit a l'excavació. Creiem que si bé aquestes fitxes han de tenir uns trets comuns, seran les necessitats i les característiques del jaciment, les que en determinaran la seva forma final.

Hi ha diferents publicacions d'aparició recent, on es mostra l'aplicació d'aquest mètode; com ara el cas de la vil·la de Settefinestre, excavada per A. Carandini, que l'ha adaptat a les seves pròpies necessitats (18).

Pensem doncs, que en jaciments de característiques similars a les de Vilauba (amb una gran complexitat estructural i un ampli ventall cronològic) esdevé una eina fonamental per a la seva comprensió i explicació.

Finalment afegir, que hem cregut convenient a l'hora de presentar aquesta publicació, donar el diagrama estratigràfic juntament amb la planta de la seva fase i facilitar-ne així la seva millor comprensió.

### I.C - Localització

Sortint de Banyoles en direcció a Mieres i Santa Pau (Fig.1) es troba un trencant a mà esquerra que correspon a la carretera local de Banyoles a Pujarnol. A 1,5 Kms. hi trobem la vil.la romana de Vilauba, que ocupa ambdues bandes de la carretera.

La situació exacte es pot veure a la Fig.1 o bé en el mapa nº 295 (Banyoles) de la Direcció General del Instituto Geográfico y Catastral. Les seves coordenades són: 6º 25'50" de longitud est i 42º 6" de latitud nord.

## II - MARC GEOLÒGIC-GEOGRÀFIC

### II. A - Geologia

Tal com s'observa a la Fig. 2, el terreny de la vall on hi ha la vil·la està format bàsicament per les margues eocèniques de Banyoles -popularment conegudes amb el nom de xalió-, que constitueixen un dels elements més típics del paisatge de la comarca i s'estenen a l'oest de la ciutat, ocupant àmplies zones.

Les característiques geològiques del xalió són: "argiles margoses de disjunció bolar amb fines intercalacions que augmenten en proporció cap a la part superior de la sèrie. Inclouen també, freqüents venetes de guix i calcàries. Les anàlisis d'espectrografia d'emissió i de difractometria han posat de manifest a més de les argiles de tipus clorites i il·lites, quars, calcita i guix" (1).

La superfície del xalió sol aparèixer fisurada per una gran quantitat d'esquerdes que provoquen la seva fragmentació en un fi pedruscall angulós de poca duresa (20). El caracter bla d'aquesta roca fa que allà on aflora, l'erosió geològica la desgasti ràpidament, per la qual cosa aquests llocs solen correspondre als nivells més baixos del relleu (com és el cas de la zona de Vilauba, a la falda de les estribacions de la Serra de Sant Patllari).

Els sòls formats sobre margues són molt calcaris i poc permeables. La presència o absència de carbonats té una gran significació per a la vida de les plantes. La vegetació dels sòls carbonatats, que no són mai àcids sol ésser molt diferent de la dels sòls silícis que amb l'aigua i la manca de carbonats van perdent els elements nutritius i s'empobreixen (21).

La part muntanyosa que limita la vall, Serra de St. Patllari a l'oest, Puig de Miànigues a l'est i Serra de Rocacorba al sud, està formada per arenites i lutites i altres materials eocènics.

Aquests grans relleus que s'alcen al sud-oest de Banyoles protegeixen les margues d'una erosió més intensa. Es poden distingir amb facilitat de les restants unitats litològiques per la presència d'abundant fauna fòssil i pel canvi bruscat de pendent sobre els materials margosos infrajacentes. A l'aflorament del Patllari se n'ha constatat una potencia de 275 ms.

La petita vall de Pujarnol té el fons format per sediments llimosos i argilosos quaternaris i per tant és la part més apta per al conreu agrícola. Aquesta vall s'ha de posar en relació amb la veïna conca lacustre de Banyoles-Besalú, les particulars característiques de la qual hagueren d'influir en gran manera en la distribució del poblament de les zones dels voltants.

Recordem només que aquesta conca lacustre coneix tres fases bàsiques, posteriors a la formació de la falla pliocènica que separa les terres altes de la Garrotxa de la plana de Banyoles-Empordà. Així doncs, el fenomen lacustre de la zona començà a principis del Quaternari, amb una primera conca a l'àrea de Dosquers-Besalú, durant el Vil.lafranquià.

La segona conca, al Pla d'Usall-Martís, és del Pleistocè Inferior i ocupà unes terres una mica més baixes, assolint la seva extensió màxima coneguda. La tercera conca lacustre, la del Pla de Banyoles-Mata, és del Pleistocè Superior (22), i és, sens dubte, la que més ens interessa de cara a comprendre millor el marc físic de la zona immediata a la vil.la de Vilauba.

L'extensió del tercer estany era aproximadament com l'actual si bé les parts baixes del sud-est (Banyoles i Mata) estaven ocupades pels aiguamolls, donat que aquesta zona constituïa la sortida natural de desguas de l'Estany. En aquestes condicions és fàcil entendre que el poblament iberic i romà de la comarca preferís les planes altes d'Usall i les valls de Borgonyà i de la part oest de l'Estany en direcció a la muntanya. Només els turons del voltant



de l'Estany com Porqueres, el Puig de Sant Martíà, el Mas Pelau, etc. eren aptes per a un assentament en aquesta època.

No fou fins el segle IX d.C. quan la nova colonització benedictina posterior a l'ocupació sarraina es preocupà seriosament d'assecar els aiguamolls palúdics del Pla de Banyoles i de Mata (el topònim "Gurgite Amata" per fer referència a aquesta segona població és conegut des del 982)(23), que es feren habitables els terrenys on després s'hi establiria la vila medieval de Banyoles. Per primera vegada el nivell de l'Estany fou regulat mitjançant cinc recs que s'emportaven l'aigua excedent cap el riu Terri, a la vegada que eren profusament utilitzades per al regadiu i per al funcionament de diverses indústries (molins paperers, molins blanquers, farineres, etc.) convertint el Pla de Banyoles en una zona adequada per a l'hàbitat humà (24).

## II.8 - Geografia

El clima actual d'aquestes contrades és del tipus mediterrani si bé el grau d'humitat és superior al de les zones veïnes com ara l'Empordà, a causa de la proximitat de la zona muntanyosa de la Garrotxa on l'índex de pluviositat és superior al de les planes. Això comporta que les temperatures siguin moderades tant a l'estiu com a l'hivern (25).

Actualment la vegetació, tal com es pot veure a les seccions E-W i S-N de la Fig. 3, que travessen la vall de Vilauba, es caracteritza per la presència de pinedes amb sotabosc en el qual hi domina el fenàs de marge. Entremig de les pinedes es mantenen alguns grups d'alzines que en pujar muntanya amunt es fan més nombroses fins acabar dominant, essent aquest canvi en ocasions força brusc com és el cas de la Serra de Sant Patllari a l'oest de la vil.la.

És una vegetació del tipus mediterrani humit, on inicialment dominaria l'alzinar i el marfull, i que a causa de l'acció humana, molt forte en els darrers temps, s'ha degradat fins adquirir l'aspecte actual amb bosc on domine el pi blanc i la pastura de fenàs

de marge i jonça. Aquestes pastures, especialment a l'oest de la vall, encara avui dia s'utilitzen per al bestiar oví i boví.

Com a indicatiu de la humitat que endolceix aquest clima mediterrani, cal assenyalar que a l'oest de la vall de Pujarnol prop del torrent Matamors i a la falda nord de la Serra de Rocacorba, existeixen encara actualment algunes rouredes (de roure martinenc) amb un sotabosc de boix, al costat dels típics arbres de ribera com els pollancre, verns i salzes.

Com a record de l'abundant fauna salvatge que degué existir en l'antiguitat (llop, cèrvol, gatvaire, etc.) només es conserven actualment les guilles i alguns grups de senglars i de conills de bosc. (26)

La vil·la en concret està situada a la banda oest de la vall damunt d'argiles, a tocar les primeres estribacions de la Serra de Sant Patllari (654 ms.), les parts baixes de la qual estan constituïdes per les típiques margues blaves de Banyoles. Per l'indret que està lleugerament elevat per damunt de la vall, al costat de soler, hi passa una petita riera que travessa l'àrea d'oest a est.

Darrerament de la vil·la encara perviuen alguns oliverars, record de la tradicional explotació d'oli. Els camps immediats del fons de la vall, són idonis per a diversos conreus de farratges, cereals i llegums, tal com avui dia encara es pot observar.

A l'est, comença el turó de Miàniques (245 ms.) que limitaria l'àrea de la vil·la per la seva part frontal, mentre que al nord el territori s'acabaria amb l'Estany i els seus aiguamolls, i pel sud serien el torrent Matamors i la Serra de Rocacorba (985 ms.), que ens assenyalaria el final del territori.

### III - EL POBLAMENT ROMANO-VISIGÒTIC DE LA COMARCA DE BANYOLES

Com és sabut, l'any 218 a.C. l'exèrcit romà desembarcà a Empúries per tal de continuar la guerra contra Aníbal a la Península Ibèrica. Després de més d'un segle en què la presència romana no s'arribà a netar amb profunditat entre els pobles ibèrics, el segle I a.C. representà la lenta desaparició de la cultura indígena que cap el canvi d'Èra es diluí dins del context de la civilització romana.

En tot aquest procés Empúries hi jugà un paper molt important com a introductora dels costums foranis i com a porta oberta al gran mercat de les vores de la Mediterrània, que l'imperi romà va propiciar.

El canvi més important que ens interessa destacar és la progressiva introducció des de la costa cap a l'interior del nou sistema de poblament i d'explotació dels recursos econòmics, que representa l'abandonament dels poblats ibèrics, petits nuclis fortificats i en gran manera autosuficients, per passar al sistema de ciutats comercials i administratives amb un rera-país agrícola.

En aquest "pagus" o territori agrícola de les ciutats romanes, ben aviat hi proliferaren una gran quantitat de petites i mitjanes explotacions agrícoles i ramaderes que es coneixien amb el nom de "villae".

Aquestes vil·les foren abundants a la zona costanera de l'Empordà i el seu entorn immediat, com seria el cas del Pla de Banyoles. Un exemple clau per a entendre aquest procés de romanització és el jaciment del Mas Castell de Porqueres (27), un poblament ibèric important entre els segles VI a.C i II a.C. que es romanitzà completament entre els segles I a.C. - I d.C., coincidint amb l'aparició de les primeres vil·les a la contrada (28). Val la pena remarcar que sembla que aquesta típica ocupació romana del territori

no arribà gaire més lluny, perquè a partir de Besalú (vil·la de Can Llandrich) no es té constància de la presència de cap més vil·la (29, 30 i 31).

Un paper importantíssim en aquesta penetració *el* jugaren les vies i camins construïts pels romans que comunicaven tot el territori. La xarxa partia de la Via Augusta, l'arteria principal, d'on en sortien multitud de camins secundaris que comunicaven aquestes vil·les amb els centres urbans més importants com Empúries a la costa i Girona a l'interior (Fig. 4).<sup>(32)</sup>

La fàcil comunicació que aquestes vies oferien entre el Pla de Banyoles i l'Empordà propicià el poblament, força primerenc, d'aquestes terres (Fig. 4). La forta implantació romana al territori es pot entreveure també a través dels nombrosos topònims d'origen romà que han perviscut fins els nostres dies. Entre molts d'altres podem citar els de Banyoles (Balneolae), Porqueres (Porcariae), Cornellà de Terri (Cornelio), Sant Esteve de Guialbes (Villa Octaviano), Galliners (Villa Galdinarios), Serinyà (Serinius), Espo-nellà (Espondilius), Vilademí (Villa Aemilii), Mieres (Miliarias), etc. (33) que ens confirmen aquesta forta romanització de la comarca.

Pel que fa als jaciments d'època romana fins ara coneguts destacarem primer aquells on s'hi ha realitzat recentment excavacions arqueològiques, cosa que ha permès posar al descobert algunes de les seves estructures.

Dins d'aquest primer apartat només hi podem incloure per ara els jaciments de Vilauba (34), Porqueres (35) i Ermedàs (Cors) (36). Deixant de banda els casos de Porqueres i de Vilauba dels quals ja n'hem parlat, farem referència només al jaciment d'Ermedàs, on l'any 1982 s'hi realitzà una petita prospecció de recollida de materials en superfície i posteriorment una de geofísica, que conduí

a la redescoberta d'aquest indret en el qual, el Sr. Sanz, l'any 1968 ja hi havia recollit abundants fragments de ceràmica romana.

Un cop vist l'interès de les troballes superficials del camp d'Ermedàs, es decidí netejar la graella d'un forn de 5x5 ms. aproximadament, que apareixia a pocs centímetres de la superfície. A la vegada també es descobrí una habitació adjacent, la funció de la qual suposem estretament relacionada amb el forn (potser era el lloc on es feia assecar la ceràmica abans de coure-la).

Al seu voltant es recolliren alguns fragments rebutjats de teula i de totxos, així com un motlle de sigillata hispànica que evidencien el tipus de producció del forn. A més a més, es trobà abundant ceràmica comuna romana, sigillata sud-gal·lica i hispànica, àmfora i altres elements que donen un marge cronològic entre els segles I-II d.C. (37)

A part d'aquests tres jaciments, tal com s'observa a la Fig. 4 per tota la comarca s'han detectat diverses estructures aïllades d'època romana com poden ser: les tombes amb "tegulae" del Mirador i d'Usall, els recs amb "tegulae" de desguàs o de regadiu trobats al mateix Ermedàs i a Santa Llogaia, les sitges reomplertes amb material romà a Cornellà de Terri (38) i l'abocador d'àmfores republicanes de Salt del Matxo.

Totes aquestes estructures que sempre van acompanyades amb material arqueològic d'època romana, constaten amb seguretat la presència de vil·les a prop seu si bé no s'ha localitzat mai el seu nucli principal.

Quant a troballes aïllades de materials arqueològics romans a la comarca, cal dir que són nombrosíssimes. Entre moltes d'altres, algunes productes de la nostra prospecció del setembre de 1983, citarem les troballes de Can Carreres d'Usall (tessel·les,

fragment d'una escultura, ceràmica, ...), les de Crespià, al marge esquerre del Fluvià (ceràmica romana, una peça de molí rotatori, ...), les de Can Terrades de Serinyà, la sigillata sud-gal·lica i hispànica de Cal Menut de Cors, així com un interessant fragment de motlle amb decoració a base de cercles concèntrics, la teula amb la marca C.OBULN... i les monedes romanes de Puigpalter alguns fragments de ceràmica romana a Pujals dels Pagesos i les àmfores de Fontcoberta.

Com a troballes a distingir val la pena citar els enterraments romans amb àmfores de diferents tipus que van d'època baix-republicana a imperial, fetes a les Coves de les Encantades (Martís), coves d'En Pau i del Reclau Viver (Serinyà) que evidencien una continuïtat dels costums funeraris indígenes, prehistòrics i ibèrics. Les coves també serviren a vegades, com amagatalls de petits tresorers tal com havia passat en època ibèrica, com és el cas de la mateixa Cova de les Encantades (Martís).

Un altre aspecte és el dels vestigis de caràcter religiós com el temple tardo-romà, d'absis quadrat, de Porqueres (s.IV d.C. aproximadament), sobre el qual se'n construí un altre en època visigoda, d'absis hexagonal, el segle VII d.C., al voltant dels quals trobem nombroses tombes dels mateixos moments.

També han aparegut restes sota el monestir de Sant Esteve de Banyoles, dins el mateix nucli urbà, que es descobriren durant unes obres de remodelació de l'església l'any 1980.

Segons els membres del C.E.C. de Banyoles que hi varen intervenir, es tracta d'un temple anterior al segle IX, per la qual cosa, evidentment també és anterior a l'ocupació sarraïna de la zona. Per tant, hauríem de cercar els seus orígens en el món visigòtic (VII d.C.), sense descartar la possibilitat que fos encara més antic. (39)

En resum doncs, podem dir que l'àrea de la comarca de Banyoles va tenir un elevat índex d'ocupació en època romana, que començà a ésser notable ja durant la Baixa República. Molts d'aquest nuclis d'origen romà, o fins i tot ibèric (com Porqueres), perduraren durant l'època visigoda.

Assenyalem però que tant els assentaments com les vies estaven determinats per l'existència de la conca lacustre de Banyoles que per les seves especials característiques limità l'ocupació d'algunes parts del territori, i com hem explicat anteriorment (apartat de geologia) obligà als homes a establir-se en llocs elevats.

Després d'aquesta visió general del poblament romà i visigòtic de la comarca, només ens resta dir que seria interessant iniciar des d'ara endavant una etapa de recerca més profunda en aquesta zona, encaminada a determinar amb major certesa, el valor d'aquest conjunt de troballes aïllades. (40)

#### IV - PROSPECCIÓ A LA RECERCA DE LA DISTRIBUCIÓ DEL POBLAMENT ROMANO-VISIGÒTIC A LA VALL DE VILAUBA: METODOLOGIA I RESULTATS

Per a complementar l'estudi arqueològic que s'estava realitzant a la vil·la de Vilauba, es va creure convenient intentar una prospecció sistemàtica a la vall on es troba situat el jaciment, a la recerca d'altres possibles restes de poblament ibero-romà. (Fig. 5).

Això es féu per tal de conèixer millor la densitat d'ocupació humana d'aquest territori, d'uns 5 kms<sup>2</sup>, que comença al sud-oest de l'Estany de Banyoles i s'estén fins a la vora del riu Matamors, afluent del Terri.

Aquesta àrea està situada entre dos jaciments, coneguts d'antic, de gran importància per al coneixement del període històric que va des del moment ibèric fins al món visigòtic: el poblat ibèric del Mas Castell de Porqueres (41) i la vil·la romana de Vilauba (42 i 43).

Cal recordar que el poblat ibèric de Porqueres coneix una etapa plenament ibèrica entre, els segles VI i II a.C., amb diverses estructures d'habitació localitzades (camp de sitges, edificis, murs ...), i un moment posterior de romanització que comprèn des del període republicà fins a l'Alt Imperi (segle I a.C.-segle II d.C.). Posteriorment el lloc fou reutilitzat com a centre de culte en època terdo-romana i visigòtica (s.IV a VII d.C.).

Pel que fa a la vil·la de Vilauba, assenyalem que la primera ocupació podria ésser d'època republicana, amb precedents ibèrics (s.I a.C.), pervivint gairebé fins a principis del s.VII d.C.

La incògnita que es volia resoldre era saber si la presència d'aquests dos centres importants, implicava o no l'existència



d'altres assentaments, potser menors, relacionats amb els anteriors.

Aquesta prospecció de la vall de Vilauba es va realitzar en dues campanyes, durant els setembre dels anys 1980-81, amb un equip format per estudiants britànics i catalans, els primers dirigits pel professor de Bradford R.F.J. Jones.

L'eina bàsica per a iniciar el treball havia d'ésser un mapa actual amb totes les parcel·les o camps ben detallats. En aquest sentit es va aprofitar la fotografia aèria existent d'aquesta vall, procedent de la Carta Aèria del nord-est de Catalunya, de la qual se'n va copiar la zona que interessava. (44)

El propòsit era inspeccionar tants camps com fos possible en l'àrea de mostra, especialment després d'ésser llaurats, perquè és el moment més indicat per a intentar veure i recollir els possibles materials arqueològics.

El procés que es va seguir consistia en recórrer cada camp seguint unes línies paral·leles separades a 4 ms. una de l'altra, mentre que es recollia tot vestigi arqueològic.

El resultat d'aquesta primera passada era examinat curosament per especialistes en ceràmica íbero-romana, al Museu Arqueològic <sup>COMARCAL DE BANYOLES, SEPARANT ELS ELEMENTS AMB VALOR ARQUEOLÒGIC</sup> de les restes modernes. Si es considerava que havien aparegut, procedents d'un camp concret, força evidències d'una ocupació antiga s'hi feia una segona passada.

Per aquest segon examen del camp es muntava una quadrícula sobre tota la seva superfície, dividida en quadres de 4x4 ms. Després durant cinc minuts s'hi recollia tot el que l'equip hi veia, i així successivament en tots els quadres, fins a cobrir tota l'extensió del camp.

Aquest mètode s'aplica especialment a jaciments protohistòrics i del període romano-visigòtic, que són els que presenten prou abundància de materials arqueològics en superfície com per a assajar aquest mètode.

Els resultats d'aquesta prospecció es concretaren en la troballa d'un nou jaciment, possiblement d'època tardo-iberica (fig.5 nº 3), a poca distància de Vilauba. Situat a 400 ms. al sud-est de la vil.la i a 250 ms. al nord del Matamors, es va localitzar a l'interior d'una rasa feta de poc, a 1,50 ms. de profunditat, cobert per una capa d'argiles col.luvials molt potent.

Aquesta descoberta ens serví a la vegada per a comprendre més bé el procés de reompliment col.luvial de la vall de Vilauba, des de l'època romana fins els nostres dies. A la vegada ens indicava la conveniència de dirigir els nostres esforços de recerca cap a les parts més altes de la vall, ja que les parts més baixes presentaven aquesta sedimentació tan forta d'argiles.

Malgrat tot, la prospecció de les parts més altes tampoc no donà cap resultat satisfactori, amb la qual cosa hem de pensar que no va existir un poblament menor massa important entre Vilauba i Porqueres a l'època antiga.

## V - LA DELIMITACIÓ DEL JACIMENT

Com és natural, abans d'iniciar una excavació sistemàtica a llarg termini d'una vil·la romana, com és el cas de Vilauba, és convenient de conèixer l'àrea aproximada que ocupaven les seves estructures. En aquest sentit, ja l'any 1978 (45 i 46), es va procedir a realitzar tota una sèrie de cales al Camp Baix, abans de triar la zona que més tard es va excavar, al costat de la carretera. Aquestes cales varen proporcionar evidències d'angles d'habitacions, de murs i materials arqueològics sense relació amb estructures, a més de 20 ms. de l'àrea principal excavada durant la primera campanya.

A més a més l'any 1979 es van haver de fer diverses trinxeres al Camp Alt per tal de delimitar la zona ocupada pel jaciment, en vistes a la prevista compra dels dos camps, a banda i banda de carretera, on es troba la vil·la.

Tots aquests sondeigs i trinxeres dels camps Alt i Baix demostraren l'existència d'estructures diverses en una àmplia superfície de quasi 1 Ha., terrenys que finalment van poder ésser comprats, tal com ja hem explicat. (Fig 6)

Volem assenyalar també que es varen fer diferents intents de prospecció de la zona mitjançant la fotografia aèria, però malhauradament no varen donar resultats positius.

### V.A - La prospecció per resistivitat

L'any 1979, en començar aquesta col·laboració britànico-catalana es va considerar convenient d'intentar una prospecció geofísica a l'àrea ocupada per la vil·la de Vilauba, per tal de descobrir quines eren les línies generals de les seves estructures. Per fer-ho vàrem tenir l'ajuda de J.J.N. Hill, que havia aplicat aquest tipus de prospecció a d'altres jaciments.

Així doncs, es partí del coneixement dels bons resultats obtinguts per altres equips britànics en jaciments d'època clàssica de la Mediterrània, i de l'experiència en l'aplicació d'aquests nous mètodes científics als quals es dóna molta importància a la Universitat de Bradford (47).

El mètode emprat es serveix d'un aparell que mesura la resistència del terreny a una descàrrega elèctrica sempre del mateix potencial. Aquest aparell anomenat "Bradphys resistance meters", funciona amb piles i està format per un galvanòmetre i dues barres llargues de ferro que es claven a terra, per on es transmet la descàrrega elèctrica al subsòl. La resistència que ofereix el terreny en aquesta descàrrega és mesurada a través de dues altres barres de ferro, unides per un fil elèctric al monitor, que es deixen fixes a banda i banda del camp, transversalment a la direcció de la línia de prospecció.

Els camps que es varen prospectar, es dividiren prèviament en quadres d'1 m<sup>2</sup>, cobrint tota l'àrea que interessava, en cada intersecció dels quadres es feu una lectura, i posteriorment totes les dades foren introduïdes en una computadora de la Universitat de Bradford, que elaborà el dibuix final, que serviria per a la interpretació de les estructures (Fig. 7).

El Camp Baix, amb una superfície de 3.185 ms<sup>2</sup> es va acabar primer. Havia estat llaurat feia poc i era fàcil de treballar-hi. El Camp Alt, amb 2.800 ms<sup>2</sup> d'extensió, estava cobert de blat de moro i herbes. Les condicions de la terra en aquest camp eren poc favorables per a una prospecció de resistivitat, perquè el sòl era molt argilós i extremadament sec. Unes condicions així poden afectar la fiabilitat dels resultats, la qual cosa s'ha de tenir en compte quan observem el seu gràfic.

La zona que limita amb la carretera de Banyoles a Pujarnol és un marge d'uns 2ms. d'alçada que dóna unes lectures anormalment

eltes, provocades per l'acumulació d'argiles i materials aportats en part en construir-se la carretera.

En el Camp Baix al racó sud-oest, es detectà una part de gran resistència, era aproximadament de 10x10 ms.. que corresponia a una zona de gran concentració de "tegulae" al voltant del sondeig principal de 1978. Aquesta acumulació era artificial, deguda a l'apilonament de materials arqueològics (teules) rebutjats en aquella campanya.

A la resta de la gràfica es pot veure una complicada mostra d'anomalies d'alta resistència, moltes d'elles formant línies rectes i angles rectes, i gairebé totes alineades de nord-oest a sud-est o de nord-est a sud-oest, formant un angle de 45° en relació a la quadrícula de prospecció.

Les zones d'alta resistivitat apareixen en el gràfic molt més fosques i corresponen a línies de murs, habitacions pavimentades o enderrocs. Els espais de resistivitat més baixa són blancs i s'interpreten com àrees obertes (patis), habitacions sense paviment de "signinum" o fora de la vil·la.

Certament que només una excavació pot dir-nos definitivament que representen aquestes àrees, però tot sembla indicar que són línies de murs, interiors d'habitacions o patis amb corredors o caminets entre ells. La línia més important corre en direcció nord-oest a sud-est a través del Camp Baix, amb murs que formen eixos transversals al primer, tancant algunes àrees i potser formant compartiments dintre d'altres. Sembla haver-hi hagut un nucli important al costat nord-est.

En el Camp Alt hi ha una part que mostra altes resistències degudes a l'abundància de paviments de "signinum", murs i potents i extensos nivells d'enderroc, que s'han posat al descobert amb les successives excavacions, les característiques dels quals no poden distingir-se només amb la prospecció de resistivitat.

L'alineació general de les àrees d'alta resistivitat en el Camp Alt és aproximadament la mateixa que la del Camp Baix.

Malhauradament hi ha dos quadrats de 10x10 ms. on no es va poder aplicar la prospecció geofísica, ja que era on s'havia anat dipositant la terra de l'excavació.

Els resultats de la prospecció geofísica coincideixen amb els de les diferents cales efectuades i semblen confirmar els límits de la vil·la.

Algunes concentracions que es veuen a la Fig. 4, poden haver estat mal interpretades a causa dels problemes esmentats quan ens hem referit al Camp Alt. De fet, potser alguna concentració interpretada com a mur és en realitat un paviment, tal com les observacions efectuades amb l'ampliació dels darrers anys semblen corroborar.

Ara que coneixem amb més detall una part del jaciment, podem dir que l'aplicació d'aquest mètode de prospecció geofísica en vil·les de característiques comparables a les de Vilauba, sembla que no permet arribar a una definició precisa de la seva planta ja que la complexitat estructural, els potents nivells d'enderroc, etc. dificulten la lectura dels resultats finals.

De totes maneres, creiem que aquest tipus de treball ha estat útil per obtenir un primer croquis de la planta estructural i de l'extensió ocupada pel jaciment. Sens dubte podrà ajudar a prendre futures decisions arqueològiques.

#### V.B - Prospecció per recollida superficial al Camp Baix

Donat que el 1979 es va començar l'excavació sistemàtica del Camp Alt, es va considerar convenient intentar una prospecció per recollida superficial de materials arqueològics al Camp Baix sota la direcció de M. Millet (48), per tal de completar amb noves dades els resultats de la prospecció per resistivitat.

Aquest mètode, que ja havíem utilitzat en altres llocs, consisteix en recollir durant un espai de temps sempre igual, tota resta d'interès arqueològic que es pugui veure en un quadre de 5x5 ms. Prèviament calia quadricular el camp, per la qual cosa es feu servir el mateix quadre emprat per les proves geofísiques, però ara subdividint-lo en quadres més grossos.

Per tal d'assegurar que la concentració de materials era realment a la zona triada, es varen afegir dos eixos paral·lels en la mateixa direcció de la quadrícula i un altre perpendicular a ells a uns 15 ms. de distància.

Immediatament després de la prospecció es seleccionaren els fragments de "tegulae" i de ceràmica en general. Posteriorment dins d'aquest segon grup es triaren els fragments de sigillata sud-gal·lica i els de sigillata africana clara A.

Els resultats s'han representat a la mateixa gràfica utilitzada per la prospecció geofísica,

. Això es feu per a veure si existia alguna correlació d'interès entre les concentracions de materials arqueològics i les zones d'alta resistivitat, és a dir, els espais destinats a habitacions.

La Fig.8 mostra la distribució de "tegulae", que es concentra sobretot a la zona sud-oest del camp, on segons la resistivitat sembla haver-hi un conjunt d'habitacions, cosa que s'adiu amb l'abundància de teules. Per altra part és possible que hi hagi alguna distorsió a cause de la terra i teules amuntegades al voltant de la cala feta l'any 1978.

La distribució del material ceràmic (Fig.9) no aporta dades de concentracions d'especial interès, però sí que corrobora les dades anteriors proporcionades per la resistivitat, pel que fa a l'àrea ocupada per la vil·la.

Si contrastem els resultats dels dos tipus ceràmica d'importació amb més valor cronològic apareguts, la sigillata sud-gal·lica i la sigillata Clara A, s'observa que la primera i més antiga (s.I d.C.) es troba concentrada majoritàriament a la part est del camp (Fig.10), mentre que la Clara A (s.II-III d.C.) cobreix una àrea més àmplia (Fig.14). Aquesta diferent distribució entre els dos tipus de ceràmica ens podria indicar amb totes les reserves possibles un probable creixement de la vil·la entorn del s.III d.C.

Aquest sistema de prospecció superficial, és simplement de caràcter indicatiu i no suposa de cap manera l'aportació d'unes dades amb valor absolut, que tant sols podrà aportar l'excavació sistemàtica de l'àrea prospectada. Els factors que fan aparèixer ceràmica o elements arqueològics en superfície són aleatoris i poden ser provocats per una activitat humana (treball del camp, etc...), de tal manera que sí ens indica una freqüentació o ocupació antiga, però de cap manera pot determinar el seu caràcter, podrà però, donar-nos una primera aproximació respecte al que pot haver-hi.



## VI - LES FASES ESTRUCTURALS DEL CAMP ALT DE VILAUBA

### VI. A - Introducció

La complexitat estructural que se'ns ha presentat al llarg de sis anys d'excavacions al Camp Alt, així com la metodologia que prèviament vàrem adoptar, ens han inclinat a presentar l'explicació de Vilauba mitjançant plantes que corresponen a cada un dels moments, que s'han deduït dels diagrames estratigràfics que les acompanyen.

Evidentment la confecció d'aquests diagrames ha estat fruit d'observacions fetes sobre el terreny, que s'anaven enregistrant a les fitxes d'excavació. En tot cas les diferents fases distingides a Vilauba són sempre estructurals (per superposició de parets, paviments, etc.), a les quals després s'hi ha anat afegint les dades cronològiques que ens proporcionaren els materials arqueològics que contenien. En aquest sentit cal remarcar doncs, que aquestes fases són totalment objectives i comprovables.

Malgrat tot, els materials arqueològics dels estrats i elements compresos en cadascuna de les fases, no han estat tinguts gaire en compte a l'hora de realitzar-ne la planta. Això no vol dir que els deixem de banda, com a element cronològic indispensable que són, sinó que el resultat del seu estudi es dona en un altre apartat.

Un dels principals problemes que ens vàrem trobar a l'hora de dibuixar les estructures de cada fase, fou que n'hi havia algunes que eren reutilitzades i d'altres que eren noves. La distinció no es pot fer solament amb l'observació de la planta, i per tant hi havia el perill que es confonguessin unes i altres.

Per a pal·liar aquest problema decidírem posar el número que li correspon a cada estructura o element a la mateixa planta. D'aquesta manera es pot consultar el diagrama estratigràfic que l'acompanya, on tot allò que és reutilitzat està convenientment diferenciat.

Malgrat la superposició estructural que es pot observar a la planta general de Vilauba (Fig. 12) i la dificultat d'interpretació del jaciment, mitjançant aquest sistema combinat de plantes successives i diagrames es pot entendre el seu funcionament i la seva evolució.

La planta general, que mostra l'estat actual <sup>(després de l'excavació de 1984)</sup> de l'àrea excavada, conté els números de totes les habitacions, i ha de servir al lector d'orientació quan al llarg del text es fagin referències concretes a alguna d'elles.

Sobre aquesta s'hi han traçat unes línies numerades que corresponen a les diferents seccions que complementen els textos

Quant a les seccions, n'hem triat les que ens han semblat més interessants i il·lustratives, per el que preteníem explicar, incloent-hi també dues seccions generals (nº 1 i 2, Fig. 13), que donen una idea de l'estratigrafia de tot el jaciment. En una d'elles, fins i tot, s'hi pot veure la diferència de nivell entre el Camp Alt i el Camp Baix, al qual ens hem referit anteriorment però del que no donarem més detalls perquè no és l'objecte directe d'aquest estudi. (49)

Aquestes seccions generals inclouen els números d'estrats i les habitacions que travessen. Recorrent als diagrames estratigràfics es pot conèixer el significat de cada número, sigui una anivellació, una preparació de paviment, un enderroc, un abandonó, etc., i a quin moment cronològic corresponen.

## VI. B - : Precedents

A les parts més profundes de la zona excavada, varen aparèixer diferents bossades amb material arqueològic sense cap relació aparent amb les estructures que identificarem com de la primera fase de construcció de la vil·la.

En no estar aquests elements més primitius, en contacte amb cap mena d'estructura, varem creure convenient diferenciar-los de les fases estructurals de la vil·la considerant-los com els Precedents per tal de no induir a interpretacions errònies.

Aquest seria doncs, el seu principal tret diferenciador, al qual cal afegir l'homogeneïtat dels materials arqueològics que contenen; bàsicament d'època republicana amb elements de tradició ibèrica, tal com es pot veure en l'estudi dels materials que hi corresponen.

Així doncs, s'han identificat tres punts, un d'ells (E.227) a la part sud-oest i els altres dos (E.279 i E.318) a la part nord-est de la zona excavada, que hem situat a la planta dels Precedents (Fig.14), i s'han inclòs el diagrama estratigràfic de la Fase II (Fig.15).

Aquests fossats, que no es poden interpretar com sitges, es distingien perfectament dins l'argila grisa-verdosa que surt sota els nivells dels primers murs de Vilauba i constitueix el sòl original de la vil·la. La seva profunditat aproximada era d'1,50 ms., dues d'elles tenien forma arrodonida i l'altra era més aviat una trinxera.

Per a explicar la presència d'aquests elements, en un principi pensàvem que es tractava d'un assentament romà sobre les restes d'un camp de sitges, cas relativament comú a les comarques gironines, com és el cas de la vil·la de "La Quintana" a Cervià de Ter (50)

Posteriorment ens hem adonat que difícilment poden interpretar-se com a sitges, perquè no corresponen a cap de les tipologies conegudes d'aquesta mena d'estructures (profunditat, forma, etc.), per la qual cosa ens hem inclinat finalment a considerar-los fossats amb materials d'una ocupació tar-do-iberica precedent, de la qual no podem imaginar les estructures (en cas d'haver-n'hi).

Aquesta ocupació precedent hauria sofert una anivellació prèvia a la construcció de les primeres estructures de la vil·la

## VI.C - Fase II (Figura 15)

### IDENTIFICACIÓ I DESCRIPCIÓ DE LA FASE

Les estructures de la Fase II es concentren sobretot a la part sud-est de la zona excavada, si bé també apareixen restes aïllades a la part est, a tocar la carretera sota la qual continuaven.

Per les restes conservades podem pensar que les estructures de la fase segona s'estenien per l'àrea d'estudi, ja sigui formant part d'un mateix edifici o de diverses construccions independents.

Hem d'assenyalar que la direcció dels murs d'aquesta fase és de nord-oest a sud-est i de sud-oest a nord-est.

La Fase II s'ha pogut diferenciar fàcilment gràcies als seus peculiars paraments, sovint fets amb grans ceràmics perfectament lligats amb abundant argamassa. Correntment duïen també revestiments d'estucs que ens indiquen els espais interiors de les habitacions o dels corredors.

Aquestes primeres estructures s'assenten sobre l'argila grisa-verdosa estèril i en alguns punts sobre els fossats d'anivellació del moment anterior que ja hem explicat (ex.: sobre E.227), sempre però a les parts més profundes de la zona excavada (secció nº 2, Fig.13, E.167).

Per altra banda la identificació d'aquesta fase se'ns mostrarà clara gràcies a la superposició de les estructures posteriors en alguns punts (Fase III).

En primer lloc a l'angle sud-est hi tenim el mur E.53-202, sobre el qual durant la Fase III s'hi assenten noves estructures que definiran l'espai de l'Hab. VII de la Fig. 12 (Fig. 17, Fase III, E. <sup>406</sup>-117). El fet de tractar-se d'estructures aïllades i incompletes fa difícil la seva interpretació.

En segon lloc, si ens fixem en les tres habitacions contigües de dimensions semblants, al centre de la planta de la fase, veurem que les dues més a l'oest han pogut ésser totalment representades perquè no sofriren canvis ni superposicions durant la fase següent, mentre que l'altra només s'ha pogut dibuixar hipotèticament perllongant els dos murs coneguts, a causa de la remodelació que aquesta part sofrí durant la Fase III (Hab.VIII, fig.12).

Els diferents canvis soferts per l'Hab.VIII (fig.12) entre les Fases II i III es poden observar en l'evolució de la porta sud d'accés en aquesta estança (fig.16), el nivell de la qual s'elevà en la Fase III.

L'espai intermedi d'aquest conjunt no variarà fins a la Fase IV, moment en el qual s'empetití considerablement per formar l'Hab. XIV (fig.12), que es superposa directament sobre els murs emprats en les dues fases precedents.

Una altra dada important que ens servirà per a definir la Fase II ha estat el nivell d'enderroc aparegut sobre el mur E.224, que n'assenyala una habitació d'aquest moment. Malhauradament, no coneixem encara, de quina manera tancava aquesta estança i de moment no es pot posar en relació amb cap altre grup d'estructures del mateix període, ja que per la banda nord no és possible saber si continuava.

Aquest enderroc indica clarament el final de la utilització d'aquestes estructures de la Fase II, segurament cobertes per un paviment de calç que funcionava durant la Fase III i que arrenca-va del mur sud-oest (E.33) de l'Hab.VII (Fig.17).

La interpretació detallada d'aquesta Fase II, amb els seus murs, paviments i estrats,<sup>es</sup> pot seguir perfectament el seu diagrama estratigràfic.

Quant a les estructures esmentarem primer l'angle sud-oest, que correspon a una gran habitació amb paviment de "signinum" bastant ben conservat. Es interessant descriure una mica el gran

tori romà fets de pedra.

Aquesta peça s'anomena "catillus". Les anàlisis efectuades (54) indiquen que es tracta d'una pedra cilíndrica d'origen volcànic que es relaciona amb una colada basàltica localitzada a prop de Sant Feliu de Pallarols, en concret la roca és lava basita.

Aquest molí, bastant pesant, fa uns 66 cmts. de diàmetre, i per tant, funcionaria amb tracció animal.

mur E.274, que delimita aquesta habitació. Per la banda sud s'enfonsa més d'un metre i té quatre filades de grans pedres unides en sec, mentre la banda nord (E.367) solament consta d'una sola filada. Aquest conjunt està en relació amb el mur E.224, que es troba al mateix nivell que els anteriors.

Sens dubte l'àrea més completa i extensa correspon a les tres habitacions contigües, dues d'elles amb accés conservat cap a un corredor adossat, segurament cobert, a jutjar per les restes de revestiment pintat (E.355) conservades sobre el mur E.326 (fig.15) i E.350.

Probablement el tancament sud del passadís es realitzaria amb la perllongació dels murs E.350 i E.138, la qual cosa s'ha representat amb línia discontinua a la planta de la fase. Aquesta hipòtesi ve refermada pel fet que durant l'excavació de l'any 1983, s'identificà una trinxera de robatori del mur que seria la continuació de E.350. Pel que fa a les obertures que hi podia haver a la banda sud, és pràcticament impossible saber-ne res.

Aquesta sèrie d'estances continuen cap a l'oest, ja en una zona no excavada.

A l'angle sud-est i associat al mur E.53, aparegué una petita cisterna revestida d'"opus signinum", d'uns 1,60 ms. de llarg per 50 cms. d'ample aproximadament. És possible que el mur E.193 estés lligat al E.53 i tanqués pel nord aquesta àrea. Hem de tenir present que al construir-se la carretera aparegueren també altres murs i una cisterna més gran que l'anterior (54 i 52)

Finalment cal assenyalar que la cisterna petita (E.290) fou reutilitzada com a tomba, segons sembla coberta amb una gran llosa, tal com ens indiquen les notícies orals que ens han arribat (53).

Per últim, a l'angle nord-est hi trobem unes mínimes restes d'un doble mur (E.337-329) de considerables dimensions, força similar d'amplada al E.274. Està aïllat d'altres estructures de la Fase II, i per tant és de difícil explicació. Cal esmentar però, que molt a prop seu, on ara hi ha la carretera, l'any 1932 alguns membres del C.E.C. de Banyoles hi feren un gran esboranc on aparegueren dues bases de columna i la part superior d'un molí gira-



### INTERPRETACIÓ FUNCIONAL DE LA FASE

Una de les hipòtesis de treball que es tingueren en compte fou la de considerar el mur doble E.337-329 i el gran mur E.274-387, com a restes d'unes grans parets de contenció que serviren per aterrar el terreny abans de començar l'edificació de la Fase II. L'aparició d'un paviment de "signinum" (E.360) associat al mur E.274, durant la darrera campanya (1984) ens ha fet posar reserves en aquesta interpretació. Les excavacions per la part est del mur, han demostrat que no continua en direcció a la carretera, la qual cosa ens indica que es tractaria en tot cas d'una estructura que afectaria només aquesta part de la vil·la i per tant de difícil relació amb el mur doble del nord-est.

Amb tot, l'existència de murs d'aterrament no és descartable tenint en compte els diferents nivells d'ocupació observats a cada fase, si bé és de suposar que segurament només afectarien a zones puntuals i no a tota l'extensió de la vil·la.

La presència d'aquest mur, planteja encara dificultats d'interpretació, doncs no deixa d'ésser rar que mentre una cara té una sola filada de potència, a la banda sud en té quatre. Sembla plausible que fos construït per salvar un desnivell del terreny. Per la banda nord està en contacte amb un gran mur que corre en direcció est-oest, sobre el qual s'hi edificà el mur E.350. Aquest mur inferior és de grans carreus ben escairats units amb argamassa, i juntament amb el gran mur descrit en primer lloc (E.274) podrien haver format part d'un moment anterior a la construcció del passadís (Si es confirma aquest fet caldrà parlar d'un moment estructural anterior a la Fase II).

Si és així, caldrà pensar també que el paviment E.365-360, a la Fase II no existiria, haguent-hi per tant el desnivell vist i fent el mur E.274, l'esmentada funció de mur de contenció.

Aquestes qüestions, en el moment actual de l'excavació són encara difícils de solucionar, però és el nostre primer objectiu per a campanyes futures.

La interpretació com a corredor cobert de l'espai al qual s'obren les tres habitacions contigües, serà un fet constant al llarg de totes les fases de Vilauba, essent fins i tot més clara en moments posteriors. Donada la presència abundant de revestiment

pintat i les característiques generals de la zona, sembla correcte identificar-la com la part de la vivenda de la vil.la, en aquesta fase (sempre dintre de la zona excavada).

Pel contrari, les estructures localitzades a la vora i sota la carretera, semblen correspondre més aviat a una àrea de treball agrícola, amb dipòsits (possibles trulls d'oli), molins industrials de cereals, etc. quedant pel que ara sabem, separada de l'àrea d'habitació.

## VI. D - Fase III (Figura 17)

## IDENTIFICACIÓ I DESCRIPCIÓ DE LA FASE

Per damunt de part de les estructures de la Fase II, se'n distingien clarament d'altres de superposades que constitueixen juntament amb altres elements de nova planta, el conjunt d'habitacions que conformen la Fase III (Fig.17).

L'orientació dels murs és la mateixa que en la fase anterior perquè de fet suposen en general, una continuació i ampliació del que ja existia a la Fase II.

A la Fig. 17 es pot observar com hi ha un gran nucli central que reutilitza i amplia les estructures del moment anterior, unes habitacions de nova planta i independents, a l'angle sud-est (Hab. XI i VII, Fig.12), i dues noves estructures, un forn (E.316) i un dou (E.307), a la part nord de la zona d'estudi.

A l'angle sud-oest, alguna de les antigues habitacions queda fora d'ús, mentre que el mur E.167 i els paviments E.360 i E.365 continuen encara funcionant. Entre la paret E.167 i el mur E.33 hi havia una estança amb un paviment de calç (E.405) que inutilitzava l'habitació inferior de la Fase II. *Igualment* tot el marge de la carretera apareix sense estructures visibles a excepció d'algun mur (Ex.:E.75) que fou tallat en construir-la.

La definició de la Fase III apareixia prou clara en multitud de punts de l'excavació.

En primer lloc, recordem la superposició del mur E.406-117 de l'Hab.VII (Fig.12) sobre el mur E.53-202 de la Fase II, tal com ja hem esmentat. Això ens permet afirmar que l'Hab.VII pertany a la nova fase al igual que l'Hab.XI (Fig.12), delimitades totes dues a l'oest, pel mur E.33-3A.

Un altre punt on es pot veure molt bé la superposició de la nova Fase III sobre la Fase II, seria <sup>en</sup> la configuració de l'espai

de l'Hab. VIII (Fig.12) sobre l'anterior habitació més reduïda del moment previ, tal com ja havíem esmentat.

Aquesta remodelació va comportar l'elevació del sol de l'habitació i per tant de la porta oberta al corredor cobert (Hab.IX, Fig.12), tal com podeu veure a la Fig.16. També es va obrir una nova porta a la part nord-oest que anava directament a l'àrea externa del nord (E.376).

El mur E.73, de nova planta, és de gran importància per a la definició de les estructures d'aquesta Fase III, perquè la seva prolongació E.91, ens permet seguir tots els nous murs d'aquest moment. Així es defineix clarament per primera vegada el corredor cobert (Hab.IX. Fig.12), en el mateix indret on ja s'insinuava a la fase anterior, però ampliant-se cap a l'est, inutilitzant l'antic límit representat pel mur E.138, que queda colgat i cobert per un nou paviment.

Aquesta fase presenta uns trets definidors força peculiars, com són els paviments interiors de calç, el nou tipus de parament constructiu amb còdols irregulars de dimensions reduïdes i units amb argamassa.

Volem destacar especialment l'espectacularitat del moment final d'aquesta fase, amb diversos enderrocs parcials que hem representat a la planta de la Fig. 18. on es poden observar les grans concentracions de teula, tovot, fusta cremada i cendres que són el clar indicatiu d'una destrucció (accidental o no) d'una part de la vil·la.

Una altra dada molt important que assenyala el final de la Fase III és el canvi d'ús de l'àrea nord, clarament visible en la inutilització del pou i del forn, per murs o habitacions que s'hi superposen durant la Fase IV.

Per a comprendre millor el funcionament de la Fase III es pot anar seguint el text juntament amb el diagrama estratigràfic

La zona sud-est consisteix en una gran habitació ben definida, sense accés reconegut (possiblement a la part est), i altres dues zones més difícils de determinar a l'oest i al sud, on només hem localitzat restes de paviments de calç (E.405 i E.146). A l'interior de la gran habitació rectangular hi ha restes d'un altre paviment de calç (E.142) tal com es pot veure a la secció nº 3, Fig. 14 de l'Hab.VII. El sector sud-oest seguiria tenint la mateixa funció que a la Fase II.

Una visió general d'aquests paviments de calç en aquesta zona la tenim a la secció general nº 1 de la Fig.14, on s'hi reflecteix també perfectament el nivell d'enderroc amb "tegulae" (E.77) que cobria el paviment de calç a l'Hab.XI. En aquesta mateixa secció general podeu veure-hi el paviment de "signinum" (E.19) que possiblement cobria un passadís obert entre aquesta àrea i el nucli principal (Fig.17), del qual només se n'ha pogut determinar una petita resta.

L'existència d'aquest passadís obert entre les dues zones esmentades es constata magníficament a la secció alçada número 5 de la Fig.20, on entre el mur E.3A i el mur E.114, que correspon a la Fase III, existiria en aquell moment un espai obert que només seria tapat pel mur E.3-B durant la Fase IV.

El cos central en aquest moment, estava format per dues de les habitacions anteriors reutilitzades, més la gran estança de nova planta ja esmentada (Hab.VIII, Fig.12), obertes totes al corredor cobert, ja ben delimitat, amb una porta d'accés a l'est, i

tot ell amb un paviment de calç. Tota aquesta àrea continuava *revestida* tal com demostren els fragments conservats E.373, E.240 i E.355.

Completament de nova planta es també l'Hab. IXB (Fig.12) un petit recinte obert cap el nord, que conserva en el mur E.108 la banqueta de sosteniment del paviment, del qual no en tenim constància.

Els nivells d'enderroc de teules del final de la Fase III, es presentaven *esgracats* en algunes zones, cosa que demostra l'aterrossament de nord a sud de la vil.la, almenys en aquesta fase, tal com es pot observar a la secció nº 7 de la Fig. 21 (E. 225 i E.284).

L'ensorrament (E.343) de la teulada del corredor cobert (Hab. IX, Fig.12) al final de la Fase III, ha quedat perfectament il.lustrat a la secció transversal nº 8, Fig. 22, de l'extrem oest de l'habitació, a tocar la porta d'accés. En aquest mateix punt es va fer un sondeig que ha quedat també reflectit a la secció.

A la zona exterior del nord, tal com hem dit, es localitzaren dues estructures independents de gran interès: un forn de ceràmica i un pou d'aigua.

El forn (E.316) s'identificà perquè en el seu extrem sud-est hi quedava un fragment de l'*engraellat*, ja que tot ell estava molt malmès, principalment a cause de diversos forats practicats *al seu damunt* durant la fase següent, moment en què tota l'àrea sofrí canvis importants.

Aquest forn estava fet d'argila cuita, amb una paret de "dolia" clavades tot voltant, que el delimitaven. (tenia unes dimensions de 2,30 mts. de llargada per 2mts. d'amplada).

Una mica més a l'est hi havia un pou de boca quadrangular, la fondària del qual no es pot conèixer amb exactitud perquè a

uns 2ms. per sota la superfície començava un reompliment de grans blocs de pedra. Damunt d'aquests blocs, just al centre del pou s'hi sostenia el parament d'un mur de la fase següent. Entre aquest mur i les parets del sud del pou hi havia un reompliment d'argiles, tovots, pedres i rebuigs del forn proper.

Aquest pou quan estava en funcionament durant la Fase III, anava protegit amb una tapa de fusta de la qual en quedaven les restes carbonitzades sobre els murs de la part sud.

#### INTERPRETACIÓ FUNCIONAL DE LA FASE

Al nostre entendre, aquesta Fase III significa una continuïtat en l'ocupació com a vivenda del nucli principal, ja existent a la Fase II, que és ampliat i en part remodelat, a la vegada que es fan nous edificis de vivenda al sud.

Per altra banda, la zona industrial amb evidència d'activitat relacionada amb la producció d'oli que hi havia a tocar la carretera durant la fase anterior, sembla que s'inutilitzà, si bé no podem assegurar que no continués en alguna zona propera sota la carretera.

Per primera vegada constatem la presència d'un forn per a la fabricació de la ceràmica d'ús propi i d'elements de construcció (s'han trobat rebutjos de teula), al costat d'un pou d'aigua, que podria tenir alguna relació amb les tasques pròpies d'aquesta producció (depuració d'argiles, etc.).

La petita estança oberta en direcció a la zona de treball (Hab. IXB, Fig.12), no té una funcionalitat massa evident si no és en relació <sup>amb</sup> aquesta àrea.

## VI. E - Fase IV. (Figura 23)

## IDENTIFICACIÓ I DESCRIPCIÓ DE LA FASE

La primera cosa que cal ressaltar d'aquesta Fase IV és la reestructuració total que pateix la part excavada de la vil·la, tot i mantenir-se unes poques habitacions del moment anterior, així com també l'orientació dels murs, que segueix estable.

Aquests canvis representen de fet una gran ampliació, amb noves estructures damunt de l'anterior zona oberta de la Fase III, on hi havia el pou i el forn.

A la vegada, dues zones, una al sud-oest i l'altra al nord-oest, seran utilitzades com a patis oberts amb diferents funcions.

A l'angle sud-est hem observat una sèrie de canvis fonamentals que ens serveixen per a definir la Fase IV. Un dels més importants és que al costat de l'habitació rectangular de la Fase III se n'hi construeix una altra de dimensions similars amb un mur (E.56) adossat a l'anterior (E.137) i altres dos a cada extrem que tanquen l'espai (E.200 i E.38) (secció nº 5, Fig. 20).

Aquesta nova estança, provista d'un paviment de "signinum" inutilitza l'antic passadís obert de la Fase III, a la vegada que empetiteix el corredor interior (Hab. IXA).

Un altre punt bàsic per a la identificació de la Fase IV és la superposició d'una nova habitació (Hab. XIV, Fig. 12), que redueix l'espai que ocupava l'anterior. La gran estança del costat (Hab. VIII) si bé continua ocupant la mateixa àrea, pateix una nova remodelació que es pot observar en la nova elevació del seu accés sud, a la Fig. 16.

La petita habitació IXB, continua utilitzant-se, però perd el seu accés anterior, que és tapat amb pedres i argamassa (E.371).



Molt espectacular és el canvi de funció de l'area nord. En aquesta fase IV s'hi construeix un conjunt de noves habitacions que es superposen al pou i inutilitzen les estructures anteriors com el cas del forn.

En general aquesta nova fase presenta una sèrie de característiques peculiars que ajuden a definir-la, de les quals destaquem la nova elevació general de les estructures i del terreny i la construcció de nou paviments de "signinum", fàcilment diferenciables dels anteriors de calç, i les cisternes.

El moment final corresponent en aquesta fase, queda ben marcat en algunes zones concretes per l'anivellament fet amb fragments de "signinum" abocats, que inutilitzen algunes estances a l'inici de la Fase V.

Com sempre, per entendre més bé el funcionament dels estrats i estructures de la fase, es pot consultar el diagrama estratigràfic on està tot detallat.

La vil·la per primera vegada, té totes les estructures formant un sol cos articulat, que ocupa pràcticament tota l'area excavada.

Descriuint més detalladament les estructures de sud a nord, direm que l'antiga Hab.XI, en la qual Fase III acabava amb un nivell d'enderroc, queda ja inutilitzada a la Fase IV, perquè no hi hem pogut identificar cap més nivell d'ocupació, passant directament de l'esmentat enderroc als nivells d'abandonament final de la vil·la.

Tant l'antiga habitació rectangular, <sup>(ad. VII)</sup> on ara es defineix millor el seu accés, com e la nova que s'hi adossa, estaven pavimentades en aquesta fase amb sengles "signinums" (E.60-88 i E.31-7). A la secció nº 3 de la Fig.19, es pot observar com després de l'anivellació posterior al moment d'habitació amb el paviment E.142, s'hi fa un altre sòl que és el E.60.

Cal remarcar que el mur de separació entre aquestes dues habitacions (Fig. 23, E.143) estava cobert per una canalització (E.375) feta amb teules planes, cosa que ens indica que estava a nivell de paviments.

Sobre el paviment de l'Hab. II s'hi trobaren dos petits forats perfectament delimitats amb pedres petites i fragments de "tegulae", poc profunda i difícils d'interpretar (E.22 i E.136).

A l'est de l'Hab. II se'n defineix una altra (Hab. IIIA) amb la construcció de dos nous murs (E.48 i E.200) que juntament amb l'antic E.75 la delimiten. Aquesta habitació respecte de les altres tenia el nivell d'ocupació molt més baix, a causa segurament del desnivell est-oest i l'aterrossament nord-sud que es troba en totes les fases de la vil·la.

Immediatament a l'oest d'aquesta àrea que hem comentat, quedava un gran espai obert, del qual només en coneixem dues estructures que han d'obeir a dues funcions diferents de la zona.

Com abans hem indicat, durant la Fase III bona part d'aquesta devia estar pavimentada amb calç. Damunt d'aquest paviment de calç s'hi féu una potent anivellació (E.186, 168 i 159) amb argiles, teula, fragments ceràmics, pedres, etc. que es pot observar perfectament a la secció nº 9 de la Fig. 24.

En aquest espai obert es conserva un fragment de mur de la Fase III (E.111) parcialment espoliat, que segurament definiria algun tipus de cobert de poca consistència, del qual només se'n ha conservat un forat de pal (E.149).

Més enllà d'aquest cobert, s'hi practicà algun enterrament tal com ho demostra la troballa d'una tomba en "tegulae" (E.323). Aquesta tomba contenia un esquelet, l'estudi del qual es presenta més endavant, i fou parcialment destruït en construir-se els murs de la Fase V.

L'antic corredor central de la Fase III (Hab.IXA, Fig.12) patirà ara una reducció, a la vegada que les seves estructures de l'extrem sud-oest desapareixen, enfosquint-se el seu paper com a espai de distribució, doncs només dona accés a l'Hab.VIII.

Tal com ja hem indicat abans, la petita Hab.IXB es manté durant aquesta fase si bé no en coneixem ara el seu accés, perquè s'ha tapat la porta antiga (E.371).

El nucli central, de l'àrea excavada, canviarà fonamentalment. A l'extrem oest, abans ocupat per dues estances rectangulars, només hi restarà una petita habitació (Hab.XIV, Fig.12), amb una porta al nord (E.294), i coberta per un esplèndid paviment de "signinum" (E.277).

Quant a l'Hab.VIII, sabem que conserva les dues portes d'accés, a la vegada que també es cobreix amb un paviment de "signinum" (E.126) que encara conserva les rebaves de recolzament contra els murs que la delimiten.

De gran interès serà la construcció, de nova planta i recolzant-se en el mur E.73, d'una cisterna (Hab.XX). Aquesta cisterna és de forma rectangular, està revestida amb "signinum" (E.242) i presenta a l'angle sud-est del seu fons una depressió circular per al decantament dels líquids (oli) que contenia. La forma i la construcció d'aquesta cisterna es pot veure perfectament a les seccions nº 10 i 11 de la Fig. 25.

Sobre el mur E.287, s'hi trobà una pedra de molí utilitzada com a element constructiu, que podria ésser d'una "mola olearia" d'acció manual.

A l'àrea nord, tal com havíem indicat abans, s'hi construeixerà una sèrie de noves habitacions que tot seguit detallarem.

Deixant de banda l'espai obert de l'angle nord-oest, cal remarcar la construcció d'un nou corredor interior amb una obertura clara que dona a l'Hab. XVII- (Fig. 12).

Cal assenyalar que la paret E.266 es fonamenta a gran profunditat en el seu tram inicial, on fins i tot és doblada per un altre mur (E.303).

De les dues habitacions comunicades per una porta (Hab.XVII i Hab.XXII) en coneixem poca cosa. Els murs aquí són molt superficials, segurament a causa d'estar situats a la part més alta de la terrassa, i no se'n han conservat els probables paviments.

De gran interès i complexitat és l'Hab. XV-XXIV (Fig.12). En ella s'hi han detectat dues petites cisternes quadrangulars, de les quals una encara conserva el revestiment i l'altra només el seu basament.

A la banda nord-oest d'aquesta habitació hi ha restes d'una estructura (E.341) amb tres esglaons que durien a una altra estança més alta i més al nord.

Per acabar només queda per explicar l'existència de les restes d'un gran paviment de "signinum" molt gruixut (E.258), parcialment destruït. En el perfil d'aquest paviment tallat, s'hi observa perfectament el sistema de preparació normal dels "opus signinum" amb una capa de rierencs petits i argamassa.

Amb la secció nº 13 de la Fig.26, es pot comprovar com després dels murs que funcionaven durant la fase II, hi ha una potent anivellació que serveix de base per a construir-hi el paviment de l'Hab. XVI.

### INTERPRETACIÓ FUNCIONAL DE LA FASE

En correspondència al gran canvi estructural que hem observat en aquesta Fase IV, cal dir que també sofreix una forta variació funcional tota l'àrea excavada. Pel que sembla, és suggestiu de pensar que tota aquesta zona passarà a ser ara una àrea de treball, exceptuant-ne les dues parts obertes, una de les quals podia haver-se emprat esporàdicament com a necròpolis.

Al respecte, és important esmentar que tenim notícies orals del Sr. Ramon Sarquella, de la descoberta d'un grup de tombes de "tegula" a uns 150ms. al nord de Vilauba, destruïdes en construir-se la carretera de la urbanització Banyoles-Park, que serien segurament la necròpolis principal.

La funció bàsica de tota aquesta àrea estructural, sembla que era la producció a gran escala d'oli. En aquest sentit, les Habs. II i VII (Fig. 12) devien de funcionar juntes ja que només estaven separades arran de terra per la canalització de què ja hem parlat. Els forats que hem descrit, fets en el "signinum" de l'Hab. II, podien servir de sosteniment de recipients destinats a recollir líquid (oli?). No seria d'estranyar que aquesta habitació durant la Fase IV, tingués una primera premsa d'oli, tal com succeí amb seguretats durant la Fase V.

Corroborant aquesta interpretació, hem de parlar dels abundants fragments de "dolia" que es trobaren en el nivell d'abandó final que reomplia l'Hab. IIIA.

És possible que la funció com a magatzem de "dolia" d'aquesta habitació, prou segura a la Fase V, ja comencés durant la Fase I.

El senzill cobert a la part oest de les Habs. II i VII, possiblement també estava en relació amb aquesta nova activitat que hi suposem, tal com succeirà amb l'Hab. I durant la Fase V.

Una altra dada molt important que confirma aquesta producció d'oli a l'àrea és la cisterna (Hab.XX) més gran i les petites cisternes ja esmentades de l'Hab.XV. Suposem que, donada l'existència de les restes d'un mur molt destruït que delimitaria pel nord una petita àrea rectangular, que hi podia haver hagut un total de 4 cisternes en aquest espai, la funció de les quals també estaria en relació amb l'activitat oleícola.

## VI. F - Fase V (Figura 27).

### IDENTIFICACIÓ I DESCRIPCIÓ DE LA FASE

Aquesta és sens dubte la fase més ben definida perquè en ésser la darrera, les seves estructures són totes visibles i força ben conservades malgrat els treballs agrícoles posteriors que el camp va patir.

La fase comporta l'abandonament de la part sud de la zona excavada, a la vegada que es remodela l'àrea immediata, ara ja clarament destinada a la instal·lació d'un "torcularium" o premsa d'oli.

Entre aquest espai i el cos central hi queda un passadís obert que substitueix els corredors de les primeres fases.

La resta d'estructures de la vil·la pràcticament no varien, a excepció de dos petits espais (Hab.XII i Hab.XXI) a tocar la carretera. Una vegada més, la construcció d'aquesta via, ens impedeix conèixer l'acabament d'aquestes estructures per l'est.

Els dos espais oberts a l'oest, que funcionaven a la Fase IV, es mantenen com a tals si bé el de l'angle sud-oest perd la seva esporàdica utilització com a lloc d'enterrament.

L'orientació de les parets d'aquesta fase, una vegada més segueix el model anterior. Hem vist com malgrat les successives remodelacions, l'orientació no canvia mai. En general el parament dels murs d'aquesta fase és força característic, estan construïts amb grans rierencs units amb fang.

El punt més evident per a la identificació dels canvis de la Fase V, a la zona sud de l'àrea excavada, és la línia est-oest formada pels murs E.2, E.34 i E.69, als quals se n'hi uneixen d'altres del mateix moment per configurar un gran espai rectangular subdividit en tres estances (Habs. I, II i III, Fig. 12)

La construcció del mur E.2, que travessa pel mig l'antiga habitació rectangular, la inutilitza totalment. Per aquesta causa es féu necessari terraplenar tota la banda sud de l'àrea tal com es pot veure a la secció nº 12, Fig. 26, amb teules, fragments de "signinum", etc. (E.83)

Un altre punt clar de superposició sobre la Fase IV és el mur E.3C, que limita per l'oest l'habitació de la premsa (Hab.II). Això que expliquem està perfectament representat a la secció nº 5, Fig. 20.

Els murs E.12 i E.29 es superposen a l'habitació de la fase anterior, delimiten la cisterna (Hab.IV, Fig. 12) i es recolzen sobre el mur E.143 i inutilitzen l'antiga canalització (E.375) que hi passava.

Una prova clara de la modernitat dels murs de l'Hab.XII i de la contigua (Hab.XXI), és el fet que es recolzen damunt la cisterna (Hab.XX) i el seu fonament és molt superficial.

El passadís central sofreix una forta anivellació en la qual s'hi empraren grans fragments de "signinum" de la fase anterior (Hab.IXB i VI), el mateix sistema que es féu servir per anivellar la zona sud.

En aquesta fase també, el nivell de l'Hab.VIII s'alçà una altra vegada, repavimentant-la amb "signinum", la qual cosa es pot observar a la Fig.16, on es segueix l'evolució soferta per la porta sud.

El final d'aquesta fase queda ben marcat pels nivells d'abandonament general que s'hi superposen, ben visibles especialment a l'àrea sud i oest. Aquest nivell d'abandonament final de la vil·la de Vilauba amb la caiguda i escampament dels murs, juntament amb els darrers enderrocs (teules, tovot,...), ha quedat magníficament il·lustrat a la planta que adjuntem (Fig.28).



Al diagrama-estratigràfic de la fase, es pot seguir amb tota precisió el procés que hem explicat

Tal com ja hem indicat, a l'àrea sud només hi queda un gran edifici rectangular que tot seguit detallarem. Constava en primer lloc d'una estança de nova planta (Hab.I) amb murs molt superficials. Hem pogut determinar per les restes conservades en un angle (E.10, Fig.27), que l'habitació anava pavimentada amb un "signinum", pis que es féu sobre una anivellació del <sup>sol del</sup> cobert anterior, la qual cosa és observable a la secció nº 9, Fig. 28 (en concret ens referim a E.25).

L'àrea principal d'aquest edifici estava subdividida en dues parts: una cisterna (Hab IV) i l'habitació del "torcularium" (Hab.II).

La cisterna és allargada, està revestida de "signinum" de molt bona qualitat (E.36), segueix la inclinació del terreny cap a l'est. En aquest extrem la cisterna hi té una concavitat circular de decantació, tot acabant amb un esglaó.

A l'habitació de la premsa d'oli, amb un paviment de "signinum" (E.6) refet diverses vegades (E.5), s'hi conserven encara els dos forats rectangulars (E.8 i 9) d'encaixament de les potes o "arbores" de la màquina. Entre aquesta habitació i la inferior (Hab.IIIA) existia a la mateixa alçada, un petit espai rectangular igualment pavimentat amb "signinum".

La tercera estança, cap a l'est, continuaria essent molt més fonda que les anteriors. Hem trobat restes de la preparació del seu paviment (E.195) que es poden veure a la secció nº 14, Fig.29. Damunt ja apareixien els nivells d'abandonament final de la vil·la, entre els quals es trobaren nombroses restes de "dolia" (E.152)

Al seu costat hi queda un petit espai (Hab.IIIB) on hem observat un replà alt de "signinum" que pot tractar-se de les restes d'una escala que conduiria a la part superior.

A l'angle sud-oest aquest edifici rectangular era continuat per una paret irregular (E.69) en la qual hi ha una canalització. Això es pot veure detalladament a la secció nº6, Fig.21, on també s'hi observen els nivells de reompliment, tant d'aquesta àrea com de l'Hab.I.

Més enllà del passadís que separa els dos blocs de construccions que funcionen en aquesta fase, els canvis són molt poc nombrosos. Únicament cal assenyalar que es fa un nou paviment de "signinum" a l'Hab.VIII, que té diverses refetes i presenta una ranura (E.128) en angle recte que suposem servia d'encaix per a alguna superestructura de fusta. Seguiria conservant el seu accés sud però desapareixeria l'altre.

L'únic canvi important en aquesta zona central, serà la construcció de dues noves estances a tocar la carretera i recolzades damunt un mur de cisterna (Hab.XX). Els seus murs, molt superficials, estan fets amb pedres, "dolium" i trossos de "signinum" reaprofitat. <sup>En</sup> estar tallada per la carretera, és difícil donar-ne més detalls.

Al costat de l'Hab.XII s'hi formarà un altre espai, al centre del qual hi ha un element circular de "signinum", que podria haver servit com a fonament de sosteniment d'un post.

No insistirem més sobre les altres estructures de la part nord perquè pràcticament no coneixen variacions en aquesta fase.

## INTERPRETACIÓ FUNCIONAL DE LA FASE

Aquesta fase ha confirmat la nostra hipòtesi de què tota aquesta zona excavada fins a l'actualitat, funcionava com una àrea de treball dedicada fonamentalment a la producció d'oli. La presència de les cisternes (Hab. XX i IV) o trulls d'oli i en especial la identificació del lloc on s'assentava el "torcularium" no permeten tenir-ne cap dubte.

Donada la importància de la descoberta d'aquesta premsa d'oli, al tenir prou elements com per imaginar la seva disposició, ens hem atrevit a presentar un alçat axonòmetric fet per Ms. Sheila Gibson, seguint les indicacions de Simon J. Keay, que engloba les tres habitacions destinades a l'obtenció d'oli, Fig. 34.

Els escriptors de l'antiguitat sovint fan esment de les màquines per a premsar, en especial Plini el Vell a la seva obra "Naturalis Historia" (55). L'autor modern que més s'ha preocupat d'investigar el funcionament d'aquest tipus de màquines en el món romà és el professor A. Carandini, que n'ha trobat tres del mateix model que la de Vilauba a Settefinestre, reconstruïdes també per Sheila Gibson (56).

A Catalunya, aquestes premses han estat descobertes en diferents llocs, especialment a les comarques del Maresme i Baix Llobregat (57, 58 i 59). Però, de les que en tenim un coneixement més precís, només n'hi ha dues.

Val la pena esmentar amb una mica més de detall què coneixem d'aquestes dues premses. La primera és la que aparegué a la vil·la romana de Can Sans (Llavaneras), excavada el 1949 i que actualment ja no existeix. Amb tot, hi ha abundant informació sobre aquesta vil·la gràcies als treballs de Marià Ribas i Bertran, el Comissari

Local d'Excavacions Arqueològiques en aquell moment, que va anar-los publicant en diversos números de la revista que edita el Museu Municipal de Mataró, bàsicament (60). Estudis posteriors (61) així com també algun altre del mateix M. Ribas (62) ens acaben de completar les notícies sobre aquesta vil·la. El que ens interessa remarcar més que res, és l'existència d'una habitació amb tot els indicis d'haver-hi hagut una premsa, amb els forats dels "arbores" el lloc de premsar ben definit i un canal de sortida de líquids. Molt a prop d'aquest lloc aparegueren dues grans pedres treballades que deurién formar part de la premsa (63). Per complementar tot aixó hi havia també un dipòsit de "signinum" amb forat de decantació.

Les plantes de la zona excavada i sobretot la reconstrucció de la premsa feta per M. Ribas (64) completen la informació sobre la vil·la de Can Sans. Pel que es veu a la reconstrucció el tipus de màquina era diferent del de Vilauba.

L'altre exemple és el de la vil·la de Ntra. Sra. de Sales a Viladecans, excavada i estudiada per J. M<sup>a</sup> Solias (65), però ha estat molt més difícil determinar les particularitats de la premsa degut a les poques restes conservades i a les diferents construccions que posteriorment s'han fet al damunt (en concret part de l'ermita actual) i han malmès les antigues estructures.

A les comarques gironines, sobretot a l'Empordà, on la densitat de vil·les romanes localitzades és molt alta, encara no se n'hi ha documentat cap, segurament degut a les escasses excavacions sistemàtiques que s'hi han realitzat i també per culpa de el grau d'arrassament de la majoria de les excavades.

De moment doncs, Vilauba posseix l'únic "torcularium" d'època romano-visigoda documentat a les comarques gironines, per la qual cosa pensem que és interessant detallar-ne les seves estructures i funcionament.

Com és sabut, a l'antiguitat es coneixien dos tipus de premsa. Una emprava una politja penjada que servia per a fer pujar i baixar un braç ("prelum") que duia un contrapès al seu extrem.

L'altra premsa feia servir un cargol i un torniquet per tal d'accionar aquest mateix braç o "prelum". Seria el tipus que suposem existia a Vilauba.

En la reconstrucció de la Fig.30 es pot observar que la zona de premsat estava distribuïda en tres estances. La primera d'elles (Hab.I) probablement serviria de magatzem pels cistells d'olives abans de passar-les a la sala de premsat (Hab.II). En aquesta hi hauria la part principal de la màquina i la sisterna (Hab.IV), que en recollia els sucus mitjançant un petit canaló situat a la base de l'"ara" o plataforma damunt la qual s'hi col·locaven les bosses plenes d'olives per a ésser premsades.

Els elements bàsics que componien la màquina eren els següents: en un extrem, dues vigues verticals ("arbores") encaixades en dos forats fets en el "signinum" ("foraminae"). A la part inferior d'aquests "arbores" hi havia una ranura on s'hi introduïen les falques que collaven el moviment ascendent i descendent del "prelum". A l'altre extrem hi havia altres dues vigues verticals fixades al "signinum" ("stipites"), provistes igualment de les ranures.

Aquestes vigues verticals de la màquina anaven fixades en la seva part superior per una altra viga perpendicular que les travessava, així com altres dues transversals sota l'anterior que anaven clavades a les parets laterals de l'habitació. S'evitava d'aquesta manera, qualsevol moviment lateral de la màquina durant el funcionament.

El "prelum" s'allargava fins a una tercera habitació (Hab. IIIA) de nivell inferior, en la qual hi estava fixada la rosca

("coclea") i el seu torniquet, amb un contrapès clavat a terra.

Entre els "arbores" i els "stipites" de l'Hab.II, el "prelum" duia fixada una mola de pedra ("orbis") que encaixava perfectament a l'"ara" on s'hi col·locaven les bosses plenes d'olives.

És interessant remarcar que les fonts antigues parlen que les olives es posaven en unes bosses de xerxa perquè al xafar-les s'escorregués el suc i els pinyols es quedessin a dins de la bossa.

Per un canal que comunicava l'"ara" amb la cisterna, el líquid s'hi anava recollint. Un cop feta la decantació l'oli probablement s'emmagatzemava en les "doliae" de l'estança inferior (Hab.IIIA) a la qual hem deduït que s'hi accedia per una escala (Hab.IIIB).

Tot i que aquestes premses tant podien ésser per vi com per oli, les dues que hem esmentat amb més detall (Can Sans i Viladecans), la de Vilauba, i una de les tres de Settefinestre (vil.la amb la qual es pot comparar Vilauba pel que fa al funcionament del "torcularium"); eren premses d'oli (66).

Pel que respecta a Vilauba val la pena comentar que totes les estructures esmentades ("torcularium", cisternes, etc) que funcionaven durant la Fase V a l'àrea excavada, semblen prou importants com per suposar que la producció d'oli excediria les necessitats d'ús intern i aniria destinada a un mercat exterior.

## VI.6-Abandonament

L'última activitat que hem pogut detectar a la part excavada de la vil·la, ja en ple procés d'abandonament, i a tall d'hipòtesi, seria una possible estructura de cabanya construïda al cim del paviment de "signinum" de l'Hab. VIII, de la qual en resten els forats d'implantació dels pals que sostenien la cobertura (Fig. 31).

Evidentment es tractaria doncs d'una construcció amb materials pocs consistents i sense cap relació amb l'antiga vil·la. Després d'aquesta darrera utilització, les estructures varen entrar ja en el procés conegut d'enrunament i gradual anivellació del terreny, que temps després s'utilitzaria com àrea de conreus. Tot aquest procés és possible seguir-lo a les seccions generals 1 i 2 de la Fig. 13, a la planta de l'enderroc final (Fig. 28) o en altres seccions concretes de diferents punts de la vil·la, Fig. 32 (seccions nº 16 i 17), Fig. 29 (nº 15) i a la Fig. 14 (secció nº 4).

L'existència d'un antic camí entre els camps Alt i Baix de Vilauba, segurament ja d'època medieval, ve confirmada per la descoberta de diversos murs de contenció del marge est del Camp Alt, en els quals s'hi usaren encara grans carreus estrets de l'enderroc de la vil·la.

Aquests murs de contenció provocaren l'elevació artificial del nivell del marge del Camp Alt, a causa del conreu per separat dels dos camps, tal com es pot veure molt bé a la secció general nº 2 de la Fig. 13. Està clar que si aquest camí no hagués existit, el desnivell entre els camps de Vilauba hauria estat més suau i uniforme que no pas l'hem trobat.

VII - Estudi dels materials arqueològics. Cronologia de les fases.

- El material arqueològic aparegut durant les diverses campanyes d'excavació a Vilauba era separat per Unitats estratigràfiques seguint la seqüència estratigràfica del jaciment. A continuació, hom procedí a rentar-lo, classificar-lo, siglar-lo i a fer una fitxa, amb el dibuix corresponent, de cada un dels fragments que ho mereixia (vores, bases, nanses, ..) construint un arxiu que ha estat de gran utilitat a l'hora d'endegar aquest estudi.

Al llarg de sis campanyes d'excavació, el conjunt de material recuperat constituïa un important volum amb més de 700 fitxes de peces, sobretot ceràmiques, amb interès específic. En l'estudi que segueix aquestes línies s'ha tingut en compte tot el material recuperat, la seva importància numèrica, la seva presència o absència, tot allò que pugui ser valuós, però hem limitat la representació ~~gràfica~~<sup>gràfica</sup> a una selecció rigorosa del material més significatiu, d'aquell que ens ha de permetre datar amb el màxim de precisió la cronologia de cada un dels diferents horitzons d'ocupació, prescindint del material residual que és important i que caldrà analitzar en detall més endavant, però que ara mateix quedava lluny dels objectius immediats que són els de fixar en el temps l'evolució del jaciment i veure'n les relacions amb el territori immediat, comparant-lo amb altres estacions ben conegudes d'aquesta zona geogràfica.

Per tot això direm que hem prescindit d'un estudi acurat i monogràfic ~~del~~ del material per Unitats Estratigràfiques (U.E.) i per llocs de procedència ~~amb~~ que l'anàlisi s'ha fet en funció del lloc





Problemes que presenta la datació de les diferents fases a partir del material arqueològic.

Vilauba, com s'ha pogut veure en l'anàlisi detallada de la seva evolució, és un jaciment complex amb un seguit de reformes substancials que, sovint, destrueixen, modifiquen o adapten murs, paviments o habitacions senceres a les noves necessitats capgirant i fent ben difícil entendre clarament i sense dubtes la disposició de les estructures més antigues i, fins i tot, aflorar nivells arqueològics no afectats per les remodelacions i, per tant amb la possibilitat de fornir-nos una cronologia precisa per a un moment concret.

De seguida veurem com les primeres fases detectades en aquestes primeres campanyes d'excavació (<sup>Precedents i</sup> Fase II, especialment) presenten, encara, àmplies llacunes en tots els aspectes, des de la disposició i distribució de les estructures, la seva funció i també llur cronologia, per culpa de les importants modificacions posteriors. Fins i tot aquest problema és present a l'hora d'intentar datar alguna de les fases més recents per a les quals, moltes vegades només tenim força determinada l'anivellació que prepara l'espai per a bastir-hi la fase nova, sense que hagi estat possible detectar petits canvis o petites reformes enmig dels grans canvis. Tanmateix però, entre la preparació dels paviments d'una fase i el replanat per a preparar la següent, se situa un espai cronològic que coincideix quasi del tot amb el funcionament d'aquell període de temps concret.

Assenyalem, també, que de vegades i de manera conscient, no hem volgut perforar alguns dels pocs paviments sencers d'opus signinum localitzats en l'excavació que segellaven les preparacions i que podien proporcionar aproximacions precises a la datació d'una fase concreta. Hem preferit consolidar-los i preservar-los de cara a fer més entenedora i més agradable una visita al jaciment, i fer servir per a datar altres estrats més ex-



PRECEDENTS

Molts problemes estructurals i també cronològics planteja aquesta fase inicial. L'excavació només ha afectat alguns punts concrets i les reformes posteriors han modificat i/o emmascarat les seves característiques bàsiques. Per acabar-ho d'adobar, els nivells prospectats no han estat ni massa nombrosos ni massa fiables i el material recuperat sovint escadusser.

Un primer cop d'ull ens assenyala com a objecte més modern del conjunt un fragment informe de ceràmica africana A<sub>1</sub> (UE 198), l'aparició de la qual s'ha de situar a les darreries del segle I d.C. (67) (Fig. 33, 1) amb un sigillum il. legible (OP. NEP(?)). Aquest fragment escadusser d'A<sub>1</sub> A antiga, de vernís ataronjat, viu, de gran qualitat, correspon sens dubte a les formes més antigues i a les primeres exportacions d'aquesta ceràmica nord-africana. Podria coincidir, i en part ens ajuda a valorar aquesta troballa, un altre fragment informe de ceràmica de cuina africana procedent de la UE 318. Com sabem, aquesta producció de terrissa d'ús domèstic de l'àrea de Cartago comença a trobar-se en diferents estacions de la Mediterrània Occidental a inicis del darrer terç del segle I d.C., una mica abans de l'arribada de la ceràmica de tipus A produïda en la mateixa zona i probablement en els mateixos forn (68)

Més consistència i més entitat té el conjunt de material ceràmic d'època júlio-clàudia i dels inicis d'època flàvia. En efecte hem documentat la presència de la T.S. Sudgal·lica entre la qual farem esment d'una base assimilable a la forma Drag. 27, (Fig. 33, 1) amb un sigillum il. legible (OP. NEP(?)) en el fons intern de cronologia extensa al llarg del segle I d.C. (69), una mena de pàtera de parets obertes de forma indeterminada (fig. 33, 2) juntament amb altres fragments informes. De la mateixa època, si fa no fa, hem d'esmentar alguns fragments informes de ceràmica de

parets fines envernissades, ben datades en aquests anys (70), una nansa d'àmfora de la forma Dressel 2/4 de la Tarraconense, àmfora de vi que cal datar, també, ~~al~~ al llarg de tot el segle I d.C. (71) (fig. 33, 10) o una vora d'àmfora d'oli de la Bètica de la forma Dressel 20 amb un perfil força antic que ha de datar-se també al llarg d'aquesta centúria (72) (Fig. 33, 6) i uns quants fragments informes o poc conservats de ceràmiques comunes oxidades i de ceràmiques grolleres de cuina, bols (fig. 33, 15) i olles de perfil en S (fig. 1, 16) que hom detecta des de la Baixa República o més enllà fins a la fi de l'Antiguitat com a mínim i que a Vilauba trobarem, amb pocs canvis en els estrats de totes les fases.

Molt interessant, si bé no té importància a l'hora de datar la formació d'aquesta fase, és l'extraordinària presència d'un conjunt nombrós de ceràmiques residuals baix-republicanes, presència que caldrà valorar amb prudència però que no cal oblidar i que cal explicar. Hom detecta ceràmica campaniana A, ceràmiques emporitanes, oxidades i reduïdes, entre les quals predominen els gerrets bicònics (Fig. 33, 14), ceràmica ibèrica pintada, exclusivament kala-thoi (fig. 33, 13), ceràmica d'engalba blanca (fig. 33, 12) (73) i un amplíssim repertori d'àmfores de boca plana "ibèriques" (fig. 33, 5, 6, 8 i 9), àmfores ~~italianes~~ de vi, greco-itàliques (fig. 33, 3 i 11) i Dressel 1 (fig. 33, 4), procedents de la Itàlia tirrènica i que hom data al llarg del segle II i bona part de l'I a.C. (74).

El conjunt és prou significatiu, més de la meitat dels objectes recuperats poden datar-se a època baix-republicana, per almenys preguntar-se si no s'haurà de pensar, tal com ja s'ha fet altres vegades (75), si aquesta vil.la no té un origen ~~rep~~ republicà, tal com passa en moltes de les estacions més importants del territori (76). Una altra explicació possible seria de pensar en l'existència d'un nucli indígena en aquesta zona que seria absorbit o substituït a l'Alt Imperi, per una villa romana. Deixem de moment plantejada la qüestió tot i que, per les característiques topogràfiques i pel que fins ara sabem de Vilauba pensem que és més versemblant pensar en una fundació romana a les darreries del segle II a.C..

Quant a la cronologia, nosaltres proposaríem en base al material recuperat, una datació per aquesta fase entorn del 80/120 d.C., basant-nos en una presència significativa de material d'època júlio-clàudia i flaví però matisat per la troballa escadussera de uns pocs fragments, antics, de ceràmica africana. Futures campanyes d'excavació serviran per a precisar aquesta data més cap a l'any 80 o cap al 120. Grosso modo, vers el pas del segle I al II d.C..

## FASE II.

Els nivells de formació d'aquesta fase són els més miserables de tots i els que més problemes presenten i per això mateix, a l'hora de proposar una ~~terminologia~~ data per a la seva formació haurem de ser necessàriament vagues. En efecte, la majoria d'habitacions que funcionaren en aquest moment continuaren utilitzant-se durant la fase següent cosa que ajuda a explicar la poca consistència del registre arqueològic.

El més interessant de tot, per a proporcionar-nos un terminus post quem de la formació dels estrats, és la presència de ceràmica Africana de tipus A<sub>2</sub> o tardana, amb alguns poc fragments assimilables a la forma Lamboglia 3b<sub>1</sub>, una forma tardana dins d'aquesta producció(77), que correspondria als moments finals del segle II o en els primers anys de la centúria següent i que trobem molt ben documentada en estrats d'aquesta cronologia en tots els jaciments explorats del territori(78). Això, juntament amb la presència gens menyspreable de ceràmica africana de cuina (fig. 34, i d'algunes imitacions locals d'aquesta producció que no poden ser anteriors al segle II d.C.(79), ens fan pensar en una cronologia entorn del 200 d.C., datació que caldrà precisar quan, en futures campanyes d'excavació s'aflin nivells arqueològics clars i potent pertanyents a aquesta fase que permetin afinar.

La resta de les troballes se situa en un amplí ventall cronològic i té, a l'hora de datar, molt poc interès. És important

el conjunt residual de ceràmiques baix-republicanes, amb àmfores de vi itàliques (fig. 3, 2), ceràmiques ibèriques, àmfores de boca plana, ceràmiques emporitanes, etc. Assenyalem també la presència de T.S. aretina, T.S. sudgal·lica, entre altres amb la forma Drag. 15/17 (fig. 3, 1), àmfores de vi de la Tarraconense de la forma Dressel 2/4 (fig. 3, 3) i repertoris importants de ceràmiques comunes, algunes ben interessants com un broc de gerra amb la boca trilobulada (fig. 3, 5) de cronologia àmplia al llarg de l'Alt Imperi (80) i document en la majoria de jaciments pròxim, i ceràmica grollera de cuina, amb olles, cassoles, recipients de base plana i un pondus d'argila cuita (fig. 3, 7).

FASE III

Dos importants conjunts d'estrats ens permeten aproximar-nos a la data de fundació d'aquesta fase i a partir d'aquí a la fi del període immediatament anterior (Fase II). En aquesta ocasió ens trobem davant d'un nombre ampli d'Unitats estratigràfiques i de conjunts importants de material arqueològic que permeten moure'ns en terrenys molt més sòlids i segurs.

Tal com hem anat fent i puix que el que ens interessa més que cap altra cosa és la data de formació de la fase concreta, donarem primerament un cop d'ull al material més modern recuperat però ho farem ~~xxx~~ observant separadament els dos grans grups d'estrats ~~xxxxxxxxxxxx~~ (supra) que correspondrien a l'anivellació/preparació entre les fases II/III i finalment als estrats conformadors d'aquesta tercera etapa. Seran interessant veure si la cronologia proporcionada coincideix.

Entre el material del replanat II/III, hem d'assenyalar la presència en distintes U.E. (219 i 221) d'alguns fragments informes de ceràmica africana de tipus D, d'àmplíssima difusió a la Mediterrània Occidental d'ençà els primers anys del segle IV d.C. (81). La resta del material ceràmic, l'únic, en aquest cas, significatiu, és més antic. Fem referència a algun fragment de ceràmica africana de tipus C, forma Hayes 48, força antiga dins d'a-

questa producció (fig. 34, 13) i que col·locaríem <sup>a partir</sup> ~~en~~ els inicis del del segon terç del segle III i més enllà (82); ceràmica africana de tipus A, amb la forma Lamboglia 3b<sub>1</sub> (fig. 34, 12), ceràmica de cuina africana (fig. 34, 14), tan abundosa en els jaciments d'aquesta àrea geogràfica al llarg dels segles II i III d.C. especialment (83). Interessant també és la localització d'alguns fragments segurs d'àmfora africana que comença a arribar a aquest territori a les darreries del segle II d.C. i sobretot al llarg del segle següent (84), malauradament sense formes classificables.

Entre el material residual, numèricament molt important fem referència a la T.S. sudgal·lica, la forma decorada Drag. 29 (fig. 34, 8), ceràmica vernissada de parets fines (fig. 34, 9, 10 i 11) i les sempre abundants ceràmiques grolleres de cuina, bols (fig. 34, 15, 16) i olles de perfil en S (fig. 34, 17 i 18), sovint de base plana (fig. 34, 19), ben semblants a les que hem anat trobant en nivells més antics o en altres jaciments amb un ventall cronològic <sup>idèntic</sup> ~~semblant~~ a Vilauba (85).

El segon grup d'estrats és significativament més important pel nombre total d'U.E. identificades i per la quantitat de material arqueològic recuperat cosa que permet filar més prim a l'hora de ~~proposar~~ proposar una data per a la seva formació. En efecte, en la majoria d'U.E. hom hi assenyala l'existència de ceràmica africana de tipus D, ~~malikxxxxxxxxxxxxxxxx~~ tal com passava en l'anivellació II/III però en aquesta ocasió en quantitats significatives i amb la possibilitat d'identificar formes concretes i per tant poder afinar ~~xxxxxxxx~~ en proposar una data. L'única forma reconeguda i repetida moltes vegades és la plata de llavi triangular, forma 58A de Hayes (fig. 35, 2 a 4), la més antiga pel que sabem entre les produïdes per aquells tallers nord-africans i que cal datar dins de la primera meitat del segle IV d.C. (86). Aquesta datació queda recolzada en part per la presència d'àmfores africanes entre les quals esmentarem una vora assimilable a la forma Africana II D (fig. 36, 1), procedent de la Byzacena,



de Leptis Minor i d'Hadrumentum que hom data a partir de la segona meitat del segle III d.C. i al llarg de tot el segle següent (87), ~~U també un peu d'àmfora tardà difícil de relacionar amb una forma concrets (fig. 4/90).~~ Més ~~antiga~~ antiga però valuosa és la localització d'un antoninià de Claudi II (268-270 d.C.).

La resta del material arqueològic, llevat de les ceràmiques comunes i de les grolleres de cuina on és impossible destriar el que correspon als moments finals de la formació d'aquestes U.E, o és residual, no té valor cronològic ~~XXXXXX XXXXXX XXXX~~ ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ però resulta sempre d'interès ~~per~~ en dibuixar-nos encara que sigui difuminadament la petita història del jaciment, els contactes amb l'exterior, els productes més apreciats. Donem-hi un cop d'ull. Entre la ceràmica nord-africana hem d'assenyalar la presència ~~XXXXXXXXXXXX~~ del tipus C - en total 31 fragments, 34 d'africana D i 260 d'A, en el comput d'U.E. d'aquest moment- amb una única forma ben representada, la Hayes 50, (fig. 35) la més corrent ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ dins d'aquesta producció (88) la de tipus A, abundantíssima com s'ha vist, amb algunes formes tardanes típiques del segle III, la Hayes 31 (89) (fig. 35, 5) i la Lamboglia 3b<sub>1</sub> (fig. 35, 10) (90), juntament amb algunes d'una mica més antigues com la Hayes 8 sense decoració a rodeta (fig. 35, 8), típica de la segona meitat del segle II d.C. (91). Important, quant a volu de fragments i de diversitat de formes és el conjunt d'africanes de cuina, plats/tapadora, olles, cassoles, pàteres, etc. (fig. 35, 6, 7, 9, 11 a 17), de vegades envernissades interiorment ~~o~~ amb sòlides pàtines exteriors que són peculiars com s'ha dit dels segles II i III d.C. a casa nostra (92) i que és probable que continuïn arribant al llarg del segle IV però més rarament (93).

Entre les àmfores fem esment d'alguns fragments d'àmfora de base plana (fig. 36, 2, 4 i 5) d'origen gal però produïda també en ~~XXX~~ forns d'àmfora de Catalunya (94) i que podríem datar dins del segle II i potser una mica més enllà, àmfores de la Tarracnense (fig. 36, 8), àmfores sudhispàniques i altres indeterminades.

Tampoc manquen produccions més antigues com la T.S. aretina, la sudgal·lica, alguns fragments d'hispanica i ceràmica de parets fines del segle I d.C. o llànties, de vegades molt ben conservades i majoritàriament de disc (fig. 39, 9), sense cap mena de decoració i cronologia àmplia durant l'Alt Imperi. I continua essent interessant la quantitat ~~xxxx~~ de fragments amb cronologia baix-republicana. amb àmfores indígenes de boca plana (Fig. 36, 3 i 6), àmfores de vi itàliques, campania A i B, imitacions d'aquestes produccions envernissades de negre, i ceràmiques locals d'àmpli distribució pel rera país d'Empúries (ibèrica pintada, emporitanes, ..)

El repertori de ceràmiques comunes oxidades és considerable amb multitud de formes des de morters de llavi penjat, sòlids i amb grans de sorra enganxats a la paret interna (fig. 37, 9) (95), a grans gerres de <sup>de</sup> magatzematge (fig. 36, 9), gibrells de llavi inclinat o petits morters (fig. 37, 1), olles (fig. 37, 4, 12 i 13), bols (fig. 37, 10) i bols carenats amb llavis reentrant o exvasat que ~~podrien~~ són idèntics a la producció alt-imperial del forn de Llafranc (Baix-Empordà) (fig. 37, 5 i 6) (96), petites gerres, amb una o dues nanses (fig. 37, 2, 3, 14, 15, 17, 18 i 19) i vasos i cops altes (fig. 37, 8), recipients de cossos globulars amb base plana (fig. 38, 4<sup>13</sup>) amb el peu ben diferenciat (fig. 38, 1, 5 i 6), o de forma cilíndrica i sense peu (fig. 38, 2).

Les ceràmiques grolleres de cuina continuen repetint els models documentats en H.E. anteriors amb un nombre superior de fragments i de tant en tant amb una forma nova. Les més nombroses són les olles de perfil en S, de base plana o quasi (fig. 38, 7, 10, 11, 14, 17, 19, 15 i 16), a cops amb una o dues nanses (fig. 39, 1), gerretes i tupins, amb una única nansa (fig. 38, 8, 9, 13 i 18), tapadores que recorden les de la ceràmica africana però que no queda clar que les imitin (fig. 38, 12), i bols, més o <sup>menys</sup> grans (fig. 38, 11 i fig. ~~xxxxxxx~~ 39, 2, 3 i 5) i cassoles (fig. 39, 6).

Majoritàriament pensem que aquestes ceràmiques d'ús diari correspondrien als segles II i III d.C., tot i que és impossible destriar que és més modern i que més antic en produccions on

sovint una forma d'èxit serà repetida sense canvis al llarg de segles. Convindrà però més endavant fer una anàlisi monogràfica d'aquestes ceràmiques tan poc conegudes i gens valorades.

Tal com passa en fases anteriors, també aquí hom detectà la presència de pondera de terrissa, algun tub de ceràmica (fig. 39, 8) alguns fragments de dolium (fig. 39, 7) i un valuós conjunt de peces metàl·liques entre les quals destacarem una punta de ~~xxx~~ dard de ferro d'emmanegament tubular amb reblatges (fig. 39, 14), una de les poques armes trobades a Vilauba i que cal imaginar dedicada a la cacera, un fragment cònic de ferro massís que podria correspondre a una virolla (fig. 39, 12), una fulla de ganivet (fig. 39, 10), i altres fragments informes (fig. 39, 11). De bronze indicarem l'existència d'un aplic ornamental ~~xx~~ circular, molt ben conservat (Fig. 39, 17) i una plaqueta finíssima amb una senzilla i incompleta decoració incisa (fig. 39, 13).

D'entre tots els fragments d'os treballats fem esment de dos fragments de punxó, un <sup>(fig. 39, 15 i 16)</sup> d'ells amb una finíssima decoració a base de dues bandes reticulars amb una banda central reservada.

Concentrant-nos en la datació d'aquesta fase, som de l'opinió, per la presència ben clara de la forma Hayes 58A de l'Àfrica na D, l'única documenta, i per la presència significativa quantitativament parlant, de material ceràmic típic del segle III d.C. (africana A i C, àmfora Africana II D, moneda de Claudi II) de ~~xxxx~~ centrar la cronologia dins de la 1ª meitat del segle IV, potser entorn dels inicis del segon quart.

FASE IV.

Tal com passava en la fase anterior (III) aquí també tenim dos grans grups d'U.E. una corresponent al replanat de la fase anterior (l'anomenarem III/IV) que ens hauria de donar si els matisos ho fessin possible el final d'aquell període, i un altre grup relacionat amb la preparació i conformació definitiva de la Fase IV. Analitzem tal com hem fet fins ara el material

arqueològic en detall fent referència i fixant-nos sobretot en el més modern.

En el conjunt del replanat III/IV no hi ha ~~XXXXX~~ cap troballa prou precisa (fig 40 i 41), de totes maneres hom hi ha recuperat ceràmica africana de tipus D, malauradament fragments informes (un total de 9 fragments) i un dubtós fragment de Late Roma C (97) que no tindrèem en consideració en haver-se extraviat i no haver estat possible analitzar en detall directament (U.E.262). Hi han fragments d'àmfora africana informes llevat d'un peu (fig. 40, 4) d'àmfora mauritana de la segona meitat del segle III i segle IV (98). Entre el material residual més significatiu fem esment de la ceràmica africana C (27 fragments en total) amb la forma Hayes 50 (Fig. 40, 3), africana de tipus A (22 fragments, majoritàriament d'A<sub>2</sub>), i africanes de cuina, abundants i de formes ben diverses, vernissades interiorment o no (fig. 40, 1 i 2), i tot el repertori residual (T.S. Sudgal. lica, ceràmica de parets fines, llànties alt-imperials, àmfores ibèriques de boca plana, àmfores itàliques republicanes, ceràmiques ibèriques pintades, d'engalba blanca, emporitanes, campaniana A i B, àmfores de la Tarraconense, etc., i unes quantes monedes, tres sestercis, un de mitjans segle I d.C., l'altre de mitjans segle II i el tercer d'inicis del segle III.). Entre la ceràmica comuna tornem a trobar les formes conegudes amb molt poques variants. Dominen el conjunt vasos de vora oberta (fig. 40, 7, 8 i 10), gerres de coll estret (fig. 40, 6), probablement amb una nansa, recipients sense coll i nansa (fig. 40, 7), amb bases planes o ben diferenciades (fig. 40, 9, 11) i morters (fig. 40, 12) com els de la fase anterior (99).

Entre les grolleres tampoc podem observar massa canvis, potser només una més alta presència de bols/cassoles (fig. 41, 4, 5, 6), amb les tapadores (fig. 41, 1), olles de perfil en S quasi sense coll, (fig. 41, 2, 3, 8 i 9), amb bases majoritàriament planes (fig. 41, 10 a 13)

Poc objectes metàl·lics recuperats entre els quals esmentarem algun clau de ferro (fig. 41, 15) i un braçalet fragmentat de bronze (fig. 41, 14) amb una bella i senzilla decoració amb tres sèries conservades d'una doble incisió transversal.

Amb aquestes dades ben poca cosa podem dir. L'únic, i encara tenint en compte el que s'ha dit, és el possible fragment de Late Roman C, ~~forma Hayes 3, segons les descripcions i el~~  
~~que s'ha datat que era produïda ja al final del segle III.~~

Més informació ens proporciona el conjunt d'U.E. que anomenarem Fase IV. Com a material datable més modern ens hem de fixar ~~en~~ de bell nou en la ceràmica africana de tipus D en aquest cas, com correspon a U.E. formades durant el Baix Imperi, majoritària (201 fragments que cal comparar amb els 15 de la C, sempre la ~~XXXXX XXXXXXXXXXXXX~~ més minoritària i els 75 fragments de l'A). Entre les formes fem esment de la Hayes 58A (fig. 42, 1 i 2) i probablement de la Hayes 58B (Fig. 42, 3), característiques del segle IV d.C. (100), i més interessant, la forma Hayes 61B (fig. 42, 4) ~~que s'ha datat en la primera meitat del segle V.~~  
~~que s'ha de datar~~ (101). Aquesta datació alta pot recolzar-se, <sup>en</sup> ~~amb~~ la ~~XXXXX~~ ~~XXXXXXXXXX~~ presència d'algunes àmfores tardanes entre les que esmentaríem un coll troncocònic amb nansa de secció circular i que per un seguit de circumstàncies que no cal ara esmentar pot considerar-se de manera versemblant com una producció ~~XXXXX~~ baix-imperial de la Tarraconense i que hauria de datar-se de mitjan segle IV a mitjan segle V d.C. (102) <sup>(fig. 42, 13)</sup> també recolza aquesta datació, en aquest cas de finals del segle III a mitjan segle V d.C., un peu massís assimilable a la forma Keay XXV (103) i un altre peu de la forma Almagro 51/Keay XIX, amb la mateixa cronologia (104) (fig. 43, 3 i fig 42, 12, respectivament). Fem referència, també, a un gran fragment d'àmfora d'oli de la forma Dressel 23, la producció que substituï al llarg de la segona meitat del segle III d.C. la forma Dressel 20 i que esdevingué el recipient per a transportar l'oli de la vall mitja i baixa del Guadalquivir ~~XXXXX~~ en el segle IV i bona part del V. (105) (fig. 43, 1). Finalment recordem la localització d'un follis, amb l'anvers il·legible però que cal datar entre el 337 i el 341 d.C., que constitueix una bona evidència si bé, en aquesta ocasió, lleugera-

ment desplaçada. La resta del material, entre el qual hi ha abundantment àmfora ~~ixà~~ africana informe i que pot correspondre, juntament amb alguns exemplars de ceràmiques comunes i grolleres als moments darrers de formació dels estrats, és residual, amb ceràmica africana A, majoritàriament A<sub>2</sub>, com la forma Lamboglia 3b<sub>1</sub> (fig. 42, 5), ceràmica de cuina, també d'origen africà (fig. 42, 6, 7 i 8), T.S. sudgal·lica, força nombrosa, ceràmica de parets fines, àmfores alt-imperials de la Tarraconense, del sud d'Hispania, ceràmica Lucente, testimonial (10%), vidre i, com sempre, un conjunt important de ceràmiques baix-republicanes (Campaniana A, Campaniana B, ceràmica de parets fines, Ceràmica amb vernís interior "roig pompejà", ceràmica ibèrica pintada, ceràmica emporitana, ceràmica d'engalba blanca, àmfora ibèrica de boca plana, ...).

Valuoses ~~indixxxxxxxxx~~ indicacions sobre els productes d'arreu del món mediterrani arribats al nord-est de Catalunya, i de manera concreta, els lligams comercials intensíssims que uneixen la faixa costanera de casa nostra amb el nord d'Àfrica, i ~~ixà~~ especialment amb l'àrea de Cartago, ens proporcionen un grup important d'àmfores que si bé residuals, car cal datar-les en els segles II, darreries, i el segle IV d.C. són prova real ~~delixxxx~~ d'aquesta relació que documentem constantment a Vilauba i de manera clara des del segle II d.C. fins, almenys el segle VII d.C. Assenyalem la forma Africana II A "senza gradino" (fig. 42, 11) (107), i la forma Africana II C (fig. 42, 9 i 10) (108).

En relació a les àmfores, fer esment d'un fragment de nansa de secció circular d'una àmfora de l'Apúlia amb un segell imprès a la cara superior ~~ixà~~, rectangular, on podem llegir: APOLLO.. segell conegut a Baelo (Baldonia, Cadis) ~~ixà~~ i a Botorrita (Sargossa) (109). És un recipient típicament baix-republicà i sembla que correspondria a una àmfora d'oli. (fig. 43, 2).

Les ceràmiques comunes proporcionen noves formes i variants a l'amplíssim repertori de Vilauba, amb bols (fig. 43, 4), gerres grans (fig. 43, 5) i petites (fig. 43, 7 i 8) de panxa globular i peu

74

ben marcat, i recipients de boca molt ampla i llavi exvasat (fig. 43,6) i<sup>9</sup>). Entre les grolleres de cuina, com sempre passa no hi ha tanta varietat i si de cas amb ~~vari~~ retocs sobre formes ben consolidades i d'ús continuat; esmentem les cassoles (fig. 43,10), de vegades ben semblants als models nord-africans ~~de tant~~ presents durant els segles II i III, les olles de perfil en S amb poc llavi (Fig. 44,1 i 2) o amb coll marcat i llavi més alt (fig. 44,7), tapadores/plats (fig. 44,3), bols amb llavi marcat (fig. 44,8) o no (fig. 44,4), olles amb una o dues nanses (fig. 44,6), cassoles/bols de parets altes, base plana i una senzilla decoració en la paret i el fons intern de cercles impressos (fig. 44,10), i tupins o petites olles, també de base plana (fig. 44,9 i 11), amb recipients de parets molt gruixudes i sòlida rebava per sota del llavi (fig. 44,5).

Per acabar cal assenyalar la troballa d'alguns objectes metàl·lics interessants com un fragment d'agulla de cap esfèric (fig. 44,16), una grapa de plom fragmentada (fig. 44,15), un probable pes de ferro (~~Fig. 44,13~~ fig. 44,13) i una anella de ferro partida per la meitat (fig. 44,14). De gran importància de cara a datar el nivell hauria estat el petit fragment de llàntia vernissada nord-africana, de nanse circular i perforada i amb una senzilla decoració a l'espatlla feta a motlle, si fos possible classificar-la amb seguretat i que malgrat tot ha de situar-se dins del segle IV entrat i tal vegada més enllà (110). (fig. , 18).

A partir de totes aquestes dades pensem que cal fixar la cronologia de la Fase IV de Vilauba dins de la primera meitat del segle V d.C..





blanc de la inscripció té les següents mides:

- Alçada màxima: 13 cms.
- Alçada mínima: 10,5 cms.
- Amplada màxima: 26,5 cms.
- Amplada mínima: 24,5 cms.
- Gruixària: 3 cms.
- Metllura: 4,2 cms. en total  
2 cms. banda inferior plana

- Camp epigràfic -

- Alçada màxima: 8,7 cms.
- Alçada mínima: 6,2 cms.
- Amplada màxima: 22 cms.
- Amplada mínima: 21 cms.

Les lletres de la primera línia oscil·les entre 3,8 i 3,5 cms. Les de la segona són més petites, la I i la S, que estan trencades a la seva part inferior, amiden 2,3 cms.

Existeix una lleugera puntuació entre la O i la C, és possible que hi sigui també a la segona línia, en l'ampli espai entre la S i la F, però és difícil de veure.

El text conservat és: O. CAESARI  
RIS. F.

i la transcripció O. CAESARI  
(Caesa)RIS F(ilio)

Evidentment es tracta d'una inscripció excepcional, ja que esta dedicada a un membre de la família imperial, més concretament la Júlia-claudia (s.I d.C.)

Tot primer es va dubtar si estava dedicada a Germànic o bé al seu fill Drusus, però finalment ens hem inclinat a considerarla de Germànic, perquè dels dos és l'únic que té d'altres inscripcions dedicades.

-♥-  
77

Dos exemples que es poden comparar amb el de Vilauba són:

GERMANICO

CAESARI

TI. CAESARIS

AUG. F

DECURIONUM

(Ostia, CIL XIV, 83, Vol. de  
Exempla 101, c. a. 14-19)

(Germanic)O CAESARI

(Ti. Caesa)RIS F. (Cfr. ILS. 5426)

{Divi Augusti n.)

Per les fonts antigues se sap que era normal dedicar inscripcions o retrars, en vil·les privades, a membres de la família imperial. No obstant, és una incògnita la forma com ha arribat a Vilauba aquesta inscripció. És clar, que des del moment inicial (s.I d.C.) en què la làpida funcionava com a tal i el moment cronològic en el qual cal situar la troballa (mitjan s.V d.C.) ha passat un lapse de temps molt llarg, durant el qual, possiblement de manera fortuïta i després d'ésser reutilitzada, arribà en aquesta vil·la rural.

Cal assenyalar que fins ara tots els paral·lels que coneixem s'han trobat en contextos urbans, si a això hi afegim el seu caràcter propagandístic del culte imperial (que tindria molt poc sentit en una vil·la d'aquestes característiques); ens fa posar moltes reserves a la hipòtesi que semblaria lògica, la d'una vil·la pertanyent a un membre de la família imperial o molt relacionada amb aquesta.

Per altra banda, sembla corroborar la idea de la reutilització, el fet de no haver-hi una fase clara de fundació de la vil·la en un moment alt-imperial, ja que malgrat tenir materials arqueològics d'aquesta època, no estan realacionats amb unes estructures definides i associades amb aquests materials.

#### FASE V

Pel que fa a aquest període, el darrer moment ben identificat a Vilauba abans de l'abandó final, posseïm més informació dels nivells de replanament IV/V que dels que corresponen directament a la preparació de la Fase V, a diferència del que passa-

-7

va anteriorment. Caldrà, però, com sempre fer servir ~~les~~ les referències cronològiques del conjunt de les dues U.E. per a poder datar amb certa aproximació el començament de l'última etapa d'aquest jaciment.

En l'anivellació IV/V entre els 14 fragments de ceràmica africana D identificats ha estat possible reconèixer dos bols assimilables a la forma Hayes 99 (fig. 45, 4 i 5) que hom ha datat dins del segle VI d.C. i més enllà durant molt temps (111) però que segons darreres descobertes hauria de fer-se començar dins ~~la segona meitat~~ del segle V (112) amb tant èxit, que continuaria produint-se al llarg de la centúria següent. Cap altra referència cronològica tan alta llevat d'una magnífica vora d'àmfora de la forma Key LXII, produïda a la zona de Cartago a partir de la segona meitat del segle V i durant tot el segle següent. Es tracta d'un recipient molt alt, de parets cilíndriques, amb el coll i el llavi ben marcats, argila vermellosa amb puntets de calç i una engalba groga a l'exterior i que hom localitza freqüentment en els jaciments costaners amb aquesta cronologia (113) (fig. 45, 7). La resta del material arqueològic o no és adient per datar (comunes i grolleres) o bé, és clarament residual.

Les ceràmiques africanes fines, ja hem parlat de la D, ~~en~~ constitueixen el grup més nombrós, amb majoria del tipus A<sub>2</sub>, en total 34 fragments entre els qual farem esment de la forma Lamboglia 3b<sub>1</sub> (fig. 45, 2) i un curiós broc alt i bitroncocònic, amb dues nanses amb africana de tipus A<sub>2</sub>, de forma desconeguda i que recorda alguns gerrets de cos globular en africana de tipus C<sub>1</sub> i C<sub>2</sub> amb decoració aplicada i ja, de més lluny, gerrets amb una única nansa en A<sub>1</sub>, A<sub>1/2</sub> i A<sub>2</sub> (114) (fig. 45, 3), que hom data en els segles III i II, respectivament (114). La ceràmica de tipus C és més escadussera, 6 fragments informes en total, i tampoc és massa abundosa la ceràmica de cuina africana, 11 fragments en total, on predominen les formes més peculiars; plats/tapadora (fig. 45, 1) i les olles.



(fig. 47, 2, 4, 5 i 7). Continuen apareguent els bols (fig. 47, 6) i les tapadores (fig. 47, 8) i són noves algunes formes de cassoles amb vores molt marcades (fig. 47, 12 i 14) o plats de parets molt obertes, llavi reentrant, curt i perfectament marcat exteriorment per una viva aresta (fig. 47, 10), forma coneguda a Roses en nivells molt tardans (479). Recordem també algunes cassoles de forma més convencional (fig. 47, 15 a 17). Les bases continuen essent majoritàriament planes o quasi (fig. 47, 9, 11 i 13).

Pel que fa a les troballes metàl·liques assenyalem dos possibles aplics de bronze, un d'ells de forma circular i amb una fina decoració incisa que sembla reproduir una roda (fig. 47, 22), i l'altre molt malmès però amb uns quants foradets visibles que devien servir per a posar-hi els reblatges (fig. 47, 19). Més interessant i molt ben conservada és una petita peça de bronze en forma de nansa, de secció rectangular i amb una fina decoració a base de petits cercles gravats que potser ha de correspondre al guarniment d'una ~~m~~ cavall (fig. 47, 18). Hom recuperà també, fragments de plom i de ferro, sovint, claus (fig. 47, 20, 21, 23 i 24). Assenyalem finalment un finíssim punxó d'os de cap esfèric (fig. 47, 26), una perleta de collaret de forma circular, d'ambre (fig. 47, 25) i tres monedes de bronze; un ~~se~~terci que hom data en el tercer quart del segle II d.C., un antoninià del ~~se~~ tercer quart del segle III d.C. i un follis datat entre el 341 i el 346 d.C., que no tenen cap valor a l'hora de datar la formació dels estrats.

Poques són les U.E, identificades de la Fase V i el material que posseïm és també escadusser i poc clarificador. Hi ha una mica de tot, amb ceràmiques baix-republicanes (campaniana A, àmfora itàlica, ceràmiques emporitanes, àmfora ibèrica, ..), material alt-imperial (T.S. sudgal·lica, àmfora de la tarraconense, llànties (fig. 48, 12 ~~xxxx~~), ceràmica africana de tipus A com la forma Hayes 15 (fig. 48, 5), ceràmica africana de cuina com la forma Hayes 23 B (fig. 48, 2)) i material ben datat dins del segle IV, com la forma Hayes 58A

(fig. 48,1), i un fragment de fons d'una gran plata amb decoració estampada, amb un motiu central a base de cerclets relligats i a l'entorn unes palmetes molt fines, en disposició radial, i més enllà formant una mena de corona circular alternança de taulell de dames i cercles concèntrics assimilable a l'estil A(II) de Hayes que hom data entre el 350 i el 420 d.C. (120).<sup>(1. q. v. m. 48, 4)</sup> Quant a les àmfores, una vora d'Africana II D (fig. 48,8) produïda a la Byzancena entre el segle III i mitjan segle IV d.C. (121), juntament amb altres formes de cronologia semblant i més difícil d'assimilar a una forma concreta (fig. 48,7). Entre la ceràmica comuna dominen els bols (fig. 48,11), els petits gerrets (fig. 48,10) i grans recipients de vora exvasada i de base plana (fig. 48,13 i 9, respectivament).

Hem deixat pel final les ~~XXXXXXXXXX~~ troballes més modernes del conjunt; un fragment de bol assimilable a la forma Hayes 99 de la ceràmica africana D (fig. 48,3), que com hem vist apareix en el segle V d.C. però que és freqüentíssima dels nivells del segle VI d.C. (122), una vora d'àmfora (fig. 48,6), de forma imprecisa però amb un paral·lel idèntic a Roses, en aquest cas un recipient quasi sencer procedent dels estrats superiors de ~~la~~ l'edifici baix-imperial i avui mateix al Museu Arqueològic de Sant Pere de Galligants de Girona (123), que pot ~~XXXXXXXXXXXX~~ datar-se dins del segle VI, i un probable fragment de Late Roman C de la U.E. 210, de la segona meitat del segle V i de la centúria següent. (124) Si fa o no fa, doncs, el mateix que trobàvem en el replanat IV/V, res especialment clar ni suficient material per poder afinar en la cronologia. ~~Mai~~ Tanmateix, les coses més modernes ens indiquen una data entre mitjan segle V i segle VI, mitjan-final, que juntament amb la datació de la fase IV - primera meitat del segle V - ens porten a datar la Fase V ~~en~~ de manera hipotètica dins de la primera meitat del segle VI d.C., amb la qual cosa donem una vida d'uns 100 anys al període anterior (IV) cosa que ens sembla raonable.

L'ABANDÓ I NIVELLS GENERALS.

La fase V és el darrer període documentat de la vida de la vil.la. A continuació hom detecta un abandó uniforme de les estructures, almenys en el sector on s'han concentrat aquestes campanyes d'excavació, i si de cas una activitat posterior que segons opinem tenia com a objectiu adequar de bell nou els camps ocupats pel vell edifici i fer-los adient al conreu. En efecte hom detecta una escampada general de pedres procedents dels murs superiors cobrint tota l'àrea i l'excavació ha fet palès que en aquest sector i per la darrera fase d'ocupació sovint els paviments, si han estat conservats se situen per damunt dels murs cosa que només pot significar que hom els desmuntà expressament perquè feien nosa.

Poder datar amb precisió, i ja hem anat veient que els materials no és més, fins ara, prou clar per poder donar cronologies molt afinades, ens ha de permetre, per una banda, conèixer la durada exacta del darrer període d'ocupació de Vilauba i, per l'altra, en saber quan es produir l'abandó, intentar veure si és un fet puntual o cal relacionar-lo amb altres fets més amplis i transcendentals a partir de les dades de les fonts i dels documents fornits per altres jaciments ~~XXXXXXXXXX~~ <sup>sincrònics.</sup> ~~XXXXXXXXXX~~.

Novament ens trobem davant de dos grans conjunts d'U.E., una divisió efectuada en l'excavació però que, pensem han de tenir-se en compte a l'hora. <sup>D'un costat</sup> ~~XXXXXXXXXX~~ els nivells clars d'abandó, els que analitzarem en primer lloc, i de l'altre els anomenats generals, els estrats que colguen arreu aquesta àrea, sovint remenats per l'arada i on l'element residual és dominant.

Analitzem, en primer lloc, els materials més moderns del ~~XXXX~~ bloc anomenat Abandó, exclusivament ceràmica i en poca quantitat. No hi ha ni un sol fragment de ceràmica estampada baix-imperial ni tampoc és massa significatiu ni important el nombre de fragments atribuïbles a la ceràmica africana de tipus D, en total no-

més 9 fragments, un conjunt molt pobre. Entre les formes recuperades podem fer esment d'un fragment de bol de la forma Hayes 91 (fig. 49, 4) amb la peculiar rebava pendent exterior trencada, de cronologia amplíssima i molt discutida (125), i dos fragments de grans plats de vora engruixida un dels quals ~~pari~~ cal relacionar no sense dubtes a la forma Hayes 104A (fig. 49, 1), forma que comença a trobar-se en la segona meitat del segle V i que serà ben abundant en la dentúria següent (126), i l'altra tal vegada a la forma Hayes 105 o una variant molt baixa de la 104, amb una datació dins del segle VI entrat i segle VII (fig. 49, 2) (127). També poden ajudar-nos alguns fragments d'àmfora de cronologies altes com és un fragment de nansa (fig. 49, 11) de la forma Keay LIII, una petita àmfora globular produïda a l'illa de Xipre o en algun indret costaner de la província romana de Síria ~~xxxx~~ que hom troba en contextos datables entre la primera meitat del segle V i mitjan/ finals del segle VI (128); alguns fragments assimilables a la forma Keay ~~III~~ LVII, nord-africana peculiar de la segona meitat del segle V i tot el segle següent (129) que ja trobàvem en els nivells de formació de la Fase V de Vilauba, i una vora atribuïble a la forma Keay LXIII, de llavi simple, penjant i triangular, amb la nansa que s'uneix directament a sota i de la qual no se'n coneix, encara <sup>cap</sup> ~~la~~ forma sencera i amb una datació problemàtica però que ha de situar-se, per la seva presència en altres dipòsits ben datats per exemple a la Palaiàpolis, emporitana o a Tarragona, entre el segle V i el VII d.C. <sup>(130) (fig. 49, 8)</sup> La resta del material amfòric és molt més antic com veurem en enunciar el material residual. Finalment, assenyalar l'aspecte general de la ceràmica comuna oxidada, amb formes distintes moltes vegades de les que anàvem veient, amb algun bol de llavi reentrant i carena exterior molt viva (Fig. 50, 3) i entre les grolleres de cuina (fig. 52, 11 i 12) i sobretot un vas interessantíssim, corresponent a aquesta darrera producció de forma cònica, abombada, amb una única nansa vertical i col.locada transversalment, amb el llavi intern bisellat i un gran broc per abocar i una decoració impresa per sota de la lí-



nia del llavi, en la paret externa a base d'un petit cercle amb una x interior repetida una i una altra vegada (Fig. 52, 3), recipient de forma peculiar i decoració característica d'algunes ceràmiques d'època visigoda entrada, amb paral·lels no idèntics però si dins de la mateixa dinàmica per exemple a la necròpolis del segle VII de la part baixa de la Ciutadella de Roses (131) i que nosaltres considerem "visigoda" i datarem dins del segle VII

Entre el material residual fem esment d'un fragment de ceràmica "Lucente" (fig. 49, 3), ceràmica africana A, africana C -entre altres la forma Hayes 45A amb decoració dels fons intern a rodeta (fig. 49, 6), ceràmica de cuina nord-africana (fig. 49, 5), ceràmiques de parets fines, llànties i T.S. sudgal·lica, amb nombrosos fragments típicament baix-republicans (àmfora ibèrica de boca plana, campaniana B, ceràmiques emporitanes...). Entre les àmfores residuals més interessants, deixant de banda algun fragment republicà o de l'Alt Imperi, esmentem fragments de la forma Almagro 51 (fig. 49, 10 i 13), de la segona meitat del segle III i centúria següent, una vora d'Africana IIC (fig. 49, 7), amb la mateixa datació i un peu probablement assimilable a la forma Keay XXVI, (fig. 49, 9) que hom data de les darreries del segle III fins a la primera meitat del segle V (132).

La ceràmica comuna és molt abundant i les formes molt variades. Pel que fa als morters continuem trobant, i és probable de què molts siguin residuals, la forma amb rebava exterior (fig. 50, 3 i potser 4). La resta del material està formada per grans vasos d'emmagatzematge, de vora exvasada o quasi recta (fig. 50, 5 i 1, respectivament) i gerros de coll estret (fig. 50, 6) o ample i només insinuat (fig. 50, 7), amb una sola nansa; tapadores (fig. 50, 8) i bols (fig. 50, 9 i 13). Les bases de gerres, olles i altres recipients sovint presenten un peu marcat i bases planes o lleugerament alçades (fig. 50, 14, 16 a 18).

Entre la ceràmica grollera de cuina ~~XXXXXX~~ recordem l'aparició de grans gerres de perfil en S, base plana i nanses quasi

ornamentals en forma de ferradura i distribuïdes a la part alta del cos del recipient dues i dues enfrontades (fig. 51, 1) amb paral·lels exactes a Vilauba mateix i a la vil·la de la Quintana a Cervià de Ter (133). Altres exemplars presenten també aplics en forma de nansa, sovint només amb funció ornamental (fig. 52, 4 i 5), olles de perfil en S (fig. 52, 1 i 10 i 21, 1, 2, 4, 6 i 9); recipients més cilíndrics amb vora exvasada (fig. 51, 2 i 20, 2); bols de formes diverses i de vegades molt moderns (fig. 51, 3; 20, 12 i 21, 5); gerres amb una nansa (fig. 52, 7) i de formes diverses (fig. 52, 8 a 11 i 21, 1, 3, 7 i 11). Les bases solen ser planes (fig. 53, 8 i 10) però de tant en tant en trobem amb el peu molt marcat i alt, troncocònic (fig. 52, 6).

Dels objectes metal·lics més interessants assenyallem la recuperació de tres ganivets (fig. 53, 12, 15 i 17), una anella (fig. 53, 18), una probable punta (fig. 53, 21), claus (fig. 53, 20) i altres fragments de ferro, algun objecte de bronze (fig. 53, 16, 14 i 23), un fragment d'agulla d'os (fig. 53, 24), un penjollet circular de pasta de vidre de color negre amb una sanefa ondulada groga a la paret exterior (fig. 53, 22) i una probable peça de joc, cilíndrica, de pedra negra i polida (fig. 53, 13).

De les U.E. designades amb el nom de General que colgaven tot el sector excavat, les troballes són poc nombroses i sovint poc precises per poder ajudar a afinar la cronologia final del jaciment. Entre els pocs fragments de ceràmica africana destaquem la presència de variants de la forma Hayes 61 (fig. 54, 1, a 3) i Hayes 58; formes del segle IV i V, la Hayes 48 amb decoració a rodets a la paret interior del llavi (fig. 54, 4) en africana de tipus C i la forma Hayes 14C (fig. 54, 6), probablement. Més interessant és un fragment de ceràmica estampada grisa de producció sudgal·lica, amb un fragment de palmeta i una mena de semi-cercle ornamentant la paret exterior del recipient, ceràmica que trobem ~~abundant~~ en certa quantitat en estacions costaneres del nord-est a partir de les darreries del segle IV i probablement fins al segle VII (134)

(fig. 54, 5). Entre les àmfores, esmentem algunes africanes com la forma Africana IIA "a gradino" (fig. 54, 9), la IIC (fig. 54, 8) i altres fragments assimilables a la forma Keay XXV (fig. 54, 11) i XXVI, probablement (Fig. 54, 10) i XXVII (Fig. 54, 7), totes elles datables en els segles III i IV d.C. i altres fragments més antics (fig. 54, 12 i 13).

Les ceràmiques comunes hi són ben representades amb formes diverses algunes clares imitacions de la ceràmica Africana D (fig. 55, 14) i de les olles de ceràmica de cuina (fig. 55, 7) en aquest cas amb les peculiaritats del forn de Llafranc (Palafrugell/Baix Empordà) (435); gerres amb dues nanses (fig. 55, 1 i 2), olles (fig. 55, 3), cassoles (fig. 55, 5) i bols amb carena ben marcada i llavi reentrant, iguals que els produïts a Llafranc (fig. 55, 4) (436), amb algun morter de parets molt robustes (fig. 55, 9). Les bases poden ser planes (fig. 55, 8), amb peu ben diferenciat i alt (Fig. 55, 10 a 12) o tipus kalathos (fig. 55, 13), sense però poder-ne treure conclusions cronològiques en haver-hi material poc precís i que ocupa un amplí ventall cronològic.

Les més representatives entre les formes de la ceràmica grollera, són les olles de perfil en S a cops amb nanses ornamentals en forma de ferradura (fig. 56, 1), o quasi sense coll (fig. 56, 3 i 4) o de formes més tradicionals (fig. 56, 5, 6, 10 i 11 i fig. 57, 5 i 8), o amb el llavi diferenciat (fig. 56, 8 i 9), els bols (fig. 56, 10 i les cassoles (fig. 56, 12 i fig. 25, 1 i 4), tapadores (fig. 57, 7) i altres formes semblants a aquestes (fig. 56, 5 i 25, 2, 3, 8 i 10). Les bases són com quasi sempre planes (fig. 57, 6, 9, 11 i 12).

Fem referència també a alguns fragments de vidre (fig. 57, 15 i 16), un pondus (fig. 57, 13) i diversos fragments de ferro (fig. 57, 14, 17 i 19) i bronze (fig. 57, 18 i 20). Hi ha, però, una troballa excepcional, una "roda calada" amb nansa en forma d'estrep de 83 mm. de diàmetre que pertany a l'arnès d'un cavall. La roda, que presenta un orifici circular central està compartimentada en quatre zones per un senzill motiu geomètric-floral, una mena de flor de lis, que acaben contraposats i equidistants en una corona cir-

(Fig. 57, 24)

cular. La ~~moneda~~ nansa en forma d'estrep sobresurt quasi 2 cms. i presenta una mena de solcs decoratius que també observem a la vora de tota la roda. Aquests objectes que sovint trobem decorats de manera més complexa, tenen una datació inicial a la baixa antiguitat i continuem trobant en l'etapa del domini visigòtic (137). Assenyalem també tres monedes del segle III, una de Philippus, i dos antoninians, de Gal·liè i de Claudi el gòtic.

Tots aquests elements, formes tardanes d'Africana D, algunes àmfores, una peça de ceràmica "visigoda" i la roda d'arnès de cavall ens fan pensar que la vida d'aquesta estació continuà al llarg del segle VII fins que, el sector excavat aquest darrers anys i ara publicat fou abandonat de manera ordenada i sense que sigui possible assenyalar-ne una causa determinada. És una hipòtesi engrescadora imaginar que Vilauba, la Villa Alba, la villa Blanca, continuà existint fins als primers anys del segle VIII i que no fou abandonada fins ~~que~~<sup>a</sup> la invasió sarraïna ~~XXXX~~ ~~XXXXXX~~ moment que pot representar un tall important i palpable entre dos moments. Caldria que nous elements precisin la data d'abandó i així confirmar o rebatre aquesta hipòtesi engrescadora (138). En relació amb la ocupació del jaciment durant el segle VII recordem la localització en prospeccions al Camp Baix d'un fragment de ceràmica africana D amb decoració de tipus glanztonfilm, amb cercles concèntrics i motiu central més complex, amb una ~~XX~~ cronologia altíssima dins d'aquesta producció (139).

## VIII. ESTUDI DE LES MACRO-RESTES VEGETALS

Durant les campanyes de 1981 a 1983 al Camp Alt de Vilauba es varen recollir diverses mostres de sediment d'alguns estrats significatius de les diferents fases de la vil·la, per tal d'intentar fer-ne una anàlisi de les seves restes vegetals. (140)

El mètode emprat consistí en la separació de les restes vegetals del sediment, per immersió en una solució d'aigua i peroxid d'hidrògen, element aquest darrer essencial per a dissoldre les dures margues locals. Una vegada obtingudes les restes per flotació, foren recollides en un garbell molt fi (500 micres = 0,5 mm.) i fetes assecar.

Els resultats d'aquesta anàlisi han estat representats en una gràfica que adjuntem (Fig.58 ) on es detallen les diferents restes vegetals aparegudes als estrats estudiats, ordenades segons les fases estructurals de la vil·la.

Potser la sorpresa més gran que s'ha derivat d'aquest estudi ha estat la quasi absència de restes d'olives que ens confirmessin l'activitat oleícola del jaciment, tan evident sobretot en les darreres fases de la vil·la, amb la presència del "tercularium" i les cisternes.

Una possible explicació per aquest fet podria estar en el reciclatge que patien els pinyols, un cop xafada la pelpa per a l'obtenció de l'oli (144). La massa oliosa que quedava podia ésser utilitzada com a material combustible, i fins i tot una part possiblement es guardava com a llavor per altres anys.

Tal com s'observa amb més detall en el gràfic (Fig.58 ), veiem que els cereals cultivats són presents a totes les fases de la vil·la, demostrant per tant ésser una de les seves bases alimentícies. Malgrat la insuficiència de les mostres recollides

cal assenyalar que durant les fases II i III, són bàsicament el blat i l'ordi, les espècies determinades, mentre a les darreres fases, la IV i la V, apareix al costat del blat, una espècie nova de gran importància al nostre entendre, tal com després explicare; és la civada.

Durant la fase III ja es constata la presència de vinya i fruiters (neguer), conreus que amb algunes intermitències que creim són circumstancials, es mantenen com a productes alimentaris bàsics també, de la vil.la.

Les mostres corresponents a les fases darreres han resultat bastant més riques que les de les primeres, la qual cosa en dona una varietat més gran d'espècies. Entre d'altres, cal destacar la presència de les lleguminoses, en concret, les veves, les lletilles i una que científicament es coneix com "lotus sp." (no hem aconseguit treber el nom en català), que com és lògic devien constituir una part important de la dieta dels habitants de la vil.la.

A destacar també, hi ha la recuperació de força llavors de llí en un estrat de la fase V. Aquesta troballa ha de procedir forçosament d'algun dipòsit d'emmagatzament destruït, la qual cosa explicaria la concentració de granes. Tenint en compte que aquesta planta era molt valorada en el món romà perquè se la podia fer servir per a l'obtenció de fibra textil, o treure'n oli de les seves llavors, és de suposar que a Vilauba era conreada i que només algun accident explicaria la pèrdua d'una quantitat important d'aquestes granes.

A través de les anàlisis dels estrats de les darreres fases, han aparegut també, restes de plantes que ens configuren una part de l'entorn immediat de la vil.la. Entre d'altres cal esmentar la presència continuada dels saücquers i de les moreres, amb dues plantes d'utilitat domèstica (baies medicinals del saüc i les mères), a la vegada que ens confirmen l'existència de zones amb abundància d'aigua a les proximitats de la vil.la.

Potser però, l'aportació més interessant d'aquest estudi ha estat la determinació d'abundant civada ("Avena sativa L.") en les darreres fases de Vilauba (Fases IV-V). Aquest fet ens documenta per primera vegada en una vil·la de les comarques de Girona, la presència de civada en una data força antiga (s.VI-VII) i en clara relació amb el moment visigòtic del jaciment. No cal dir que la presència d'aquest cereal usat generalment com a farratge, s'ha d'entendre molt vinculat a la cria del cavall, que ja s'ha comentat en l'estudi sobre les restes faunístiques.

Finalment doncs, volem esmentar que aquest estudi tot i que cal considerar-lo com una primera aproximació en aquesta temàtica de les macro-restes vegetals en jaciments romano-visigòtics,ensem que ha donat uns resultats prou interessants i útils de tal manera que confiem que futurs treballs ens permeteran de millorar-lo.(142).

## IX. ESTUDI DE LES RESTES FAUNÍSTIQUES

En primer lloc cal indicar que aquest és un estudi preliminar que esperem completar més endavant, a mesura que les excavacions vagin endavant i comptem amb una gama més completa d'ossos d'avifauna, microfauna i mamífers en general per poder aconseguir una visió total de Vilauba, tant des del punt de vista d'una unitat d'explotació agrícola com d'una unitat de consum. (144)

Abans d'entrar en el tema cal assenyalar que a més a més dels ossos han aparegut nombrosos fragments malacològics, com per exemple ostres marines mediterrànies i muscles de l'Estany, especialment a les fases més modernes del jaciment, restes evidents de la dieta alimentícia dels habitants de la vil·la.

Les quantitats d'ossos de macrofauna que a continuació detallarem i que s'il·lustren a la Figura 59, així com els ossos d'avifauna, corresponen sempre a fragments ossis i no a individus, tots ells procedeixen de les campanyes al Camp Alt entre 1979 i 1983.

Els resultats obtinguts pel que fa a macrofauna els hem diferenciat segons les mateixes fases estructurals i cronològiques de la vil·la, per tal de poder emprar-les com a dades històriques complementàries.

Cal remarcar que per l'escassetat d'elements no s'ha pogut estudiar la fauna dels Precedents, i per la mateixa raó les dades obtingudes per a la Fase II no les podem considerar prou representatives del moment.

Malgrat tot, a la Fase II (de finals del segle II d.C. en endavant) es constata la presència de bovins (4), ovi-caprins (9), porc o senglar (5), però en canvi no ha aparegut cap fragment d'equins.



A la fase III ( fins la primera meitat del s. IV d. C. ) (Fig.38) es constata l'abundància de les espècies domèstiques normalment estabulades, com els bovins (48; 24,61%), ovi-caprins (68; 33,84%), porc i senglar (79; 40,05%), i algun equí (2; 1,02%), la qual cosa ens indica una activitat ramadera normal i equilibrada.

La Fase IV ( fins la meitat del segle V d. C. ) no suposa cap canvi important en relació a la fase anterior. Apareixen bovins (73; 31,19%), ovi-caprins (45; 19,23%), porc i senglar (111; 47,43%) i també algun equí (2; 0,85%), lagomorfs (2; 0,85%) i gos domèstic (1; 0,42%).

Per primera vegada apareixen restes que evidencien una activitat complementària com és la cacera, que probablement ja es practicava en les fases anteriors encara que no en tinguem constància.

A la Fase V ( de mitjan segle V d. C. a inicis segle VII d. C. ), es nota un elevat increment en les quantitats d'ossos de totes les espècies domèstiques. Així trobem, bovins (128; 29,42%), ovi-caprins (131; 30,11%), porc i senglar (101; 23,21%). L'espectacular augment del nombre d'ossos d'equins (61; 14,02%) en relació a les fases anteriors, només sembla possible d'explicar si l'interpretem com a resultat d'una nova activitat relacionada amb la cria de cavalls, perquè molts dels ossos corresponen a individus joves. No cal dir que aquesta nova activitat ramadera és un tret diferencial prou important de la Fase V respecte a les altres.

Es manté la cacera com activitat complementària, tal com ho demostra la presència de cèrvids (1; 0,22%) i lagomorfs (1; 0,22%). També hi són presents en aquesta fase, d'una manera clara, els animals domèstics tradicionals com el gos (11; 2,52%) i el gat (1; 0,22%).

D'entre el total d'ossos apareguts, 21 eren d'ocells. La seva conservació en general era bona.

La mostra d'ossos d'avifauna per tant, és molt petita i parcial. Els resultats són els següents:

Pollastre/gallina ( <i>Gallus sp.</i> )	14 fragments
Colom ( <i>Columba livia</i> )	2 "
Perdigu ( <i>Perdix perdix</i> )	3 "
Oca ?	1 "
Anec/oca	1 "

Tal com es veu, el pollastre/gallina és l'au que es destaca entre aquest petit grup. Això és un detall important ja que sabem que era un dels animals domèstics importants tant per la seva carn com per la utilització dels seus. En vil·les romanes de característiques similars a Vilauba, com a Settefinestre per exemple, aquesta espècie era també la més nombrosa en relació a les altres, allà era un 39,5% del total (144).

La resta dels ossos representen un número molt petit per poder treure'n grans conseqüències, bàsicament ens informen de l'activitat caçadora dels habitants de la vil·la. Fins i tot els ossos de colom per les seves dimensions ens indiquen que pertanyen a l'espècie salvatge i no pas la domèstica, tot i que segurament a la vil·la també n'hi devia haver d'aquesta segona si hem de fer cas al que diuen els autors antics al recomanar la seva cria en algun colomar (145).

# X. ESTUDI ANTROPOLÒGIC D'UN ENTERRAMENT TARDO-ROMÀ DE LA VIL·LA DE VILAUBA

per Elisenda VIVES i BALMANYA\*

\*Laboratori de Paleantropologia del Museu Arqueològic de Barcelona

L'enterrament individual (Fig.60) tarde-romà de Vilauba, corresponent a la Fase IV, contenia un subjecte adult, de sexe mascuï, en un estat de conservació deficient, recuperat gràcies a la intervenció dels arqueòlegs que hi aplicaren capes de substàncies protectores. Consta de les següents parts que descrivim a continuació.

Crani. Calotarreconstruïda amb nombroses deformacions post-mortem. Braquicèfal, contorn superior esferoide, protuberàncies parietals lleugeres. Frontal inclinat, lleu depressió supraglabellar, parietal formant curvatura regular (Fig.6A.). Glabella forta, tipus 4. Mastoides mitjanes. En norma frontal solament podem apreciar la importància dels arcs supercil·liars. El perfil posterior està molt deformat, les línies d'insercions musculars nucals són molt tènues. Les sutures, totalment obertes, són de complicació mitjana. Es presenta un os wormià a lambda. La sutura lambdoidea en posseix d'altres, també.

Mandíbula. És completa, mitjana en aspectes com el desenvolupament mentonià, gruixària del cos, etc. Segons l'índex mandibular és mesogneta. L'índex gonio-condili té valors baixos i el de la branca vertical és alt. L'angle mandibular és força tancat, en canvi el simfisari és obert.

Dentició. El maxil·lar superior està mal conservat però hi podem observar algunes càries a M<sup>1</sup> esquerra i a M<sup>3</sup> dret i és molt avançada perquè només se'n conserva l'arrel. El desgast és fort,

tipus 3 segons Brabant. Hi ha carrall en alguns queixals. A la mandíbula és més evident l'estat de la dentició. És completa, llevat d'I<sub>2</sub> esquerra perdut post-mortem, i de P<sub>2</sub> esquerra, perdut en vida amb reabsorció alveolar. El desgast és fort, tipus 3 menys a M<sub>3</sub> en és a penes del tipus 2. Una gran càries ha destrossat la corona de M<sub>1</sub> dret i afecta també P<sub>2</sub> dret. La càries ha deixat al descobert les arrels del queixal provocant una semi-fístula alveolar.

Cintura escapular. Les clavícules estan fragmentades amb insercions musculars poc marcades, i les escàpules estan molt fetes malbé.

Húmer. El dret ben conservat, l'esquerra està fragmentat. Són de mitjana robustesa, amb les diàfisis aplanades -Platibràquia-. Notables insercions musculars, sobretot la deltoidea i la del gran pectoral, que presenten hipertrofia com la del gran dorsal i la del rodó major o ambdós braços.

Radi. Dret complet, esquerra fragmentat. Curvatura diafisària antero-posterior notable, mitjana robustesa, però aspecte gràcil. Segons l'índex braquial és relativament curt en relació a l'húmer.

Cúbit. Fragmentats tots dos. Diàfisi gruixuda, arrodonida -eurolènia-, insercions musculars mitjanes. Les mans estan representades per alguns ossos sense particularitats.

Fèmur. En bon estat de conservació. Mitjana robustesa amb tendència a gràcils, platimeria, pilastra feble a l'esquerra i mitjana al dret. La principal particularitat consisteix en les exòstosi del fèmur esquerra, una a la vora externa de la diàfisi,

a l'alçada del tocànter menor. Les altres es situen a l'extrem distal de la inserció del bíceps femoral. Igualment es presenten fosses per a la inserció del gran gluti i per al vast intern. En conjunt són de morfologia similar a la dels humers.

Tíbia. La dreta està completa, l'esquerra fragmentada. Robusta, mesocneme la dreta i placticneme l'esquerra. Insercions musculars mitjanes.

Peroné. Fragmentats als extrems. Diàfisis amb canals mitjanament marcats.

Els peus són la part de l'esquelet millor conservada i no tenen caràcters destacables.

Les vèrtebres i costelles dorsals foren extretes en bloc i tant les vèrtebres allades, cervicals, com les dorsals no presenten particularitats. Els coxals estan trencats però ens han proporcionat pels caràcters descriptius informació sobre l'edat, adult entre 20 i 30 anys, i el sexe, masculí.

En relació als seus contemporanis, els romans de Tarragona, les mides de llargada i gruixària són inferiors i coincideixen força amb les dels prehistòrics catalans. Això vol dir que es tracta d'un individu situat entre els gràcils de la població romana.

L'alçada, obtinguda segons el mètode de Demoulin i Olivier, és mitjana, però amb tendència a baixa, quasi idèntica a la de la sèrie prehistòrica catalana i una mica inferior a la mitjana dels de Tarragona.

En resum, és un home adult, entre els 20 i els 30 anys d'edat amb un esquelet de desenvolupament mitjà, hipertrofia de certes insercions musculars, dentició molt desgastada, amb alguns problemes infecciosos. L'alçada assolida era de 161,75 cms.

TAULA DE MIDES ANTROPOMÈTRFIQUES

Crani.

Llargada màxima	185
Amplada màxima	153
Índex cefàlic	82,70

Mandíbula.

Llargada màxima	104
Amplada bicondília	118
Amplada bigenífaca	95
Alçada branca vertical	57
Amplada branca vertical	31
Alçada sínfisi	28
Angle mandibular	115
Angle sínfisiari	81
Índex mandibular	88,13
Índex gonio-condili	80,50
Índex branca vertical	54,38

Clavícula.

	d	e
Perímetre al mig	34	
∅ vertical al mig	12	
∅ heritzontal al mig	9	
Índex diafisari	75	

Escàpula.

	d	e
Alçada cavitat glenoidea	41	40
Amplada cavitat glenoidea	26	26
Índex cavitat glenoidea	63,41	65

Húmer.

	d	e
Llargada màxima	307	-
Perímetre mínim	62	61
∅ màxim al mig	22	22
∅ mínim al mig	16	15
Índex de robustesa	20,19	-
Índex diafisari	72,72	68,18

Radi.

	<u>d</u>	<u>e</u>
Llargada màxima	222	-
Perímetre mínim	41	-
Ø màxim al mig	14	13
Ø mínim al mig	12	12
Índex de robustesa	18,46	-
Índex diafisari	85,71	92,30

Fèmur.

	<u>d</u>	<u>e</u>
Llargada màxima	437	439
Llargada fisiològica	430	437
Perímetre mínim	85	85
Ø T. subtrocantèri	31	32
Ø A.P. subtrocantèri	25	26
Ø T. al mig	26	27
Ø A.D. al mig	29	28
Índex de robustesa	19,76	19,45
Índex de platimetria	80,64	81,25
Índex de la pilastra	111,53	103,70

Tíbia.

	<u>d</u>	<u>e</u>
Llargada màxima	328	-
Perímetre mínim	72	71
Ø T. forat nutrici	21	21
Ø A.P. forat nutrici	32	34
Índex de robustesa	21,95	-
Índex enèmic	65,62	61,76

## XI . CONSIDERACIONS HISTÒRIQUES SOBRE LA VIL·LA ROMANA DE VILAUBA

Malgrat la progressiva degradació actual del paisatge i del medi ambient en general, que pateix l'entorn de l'antiga vil·la de Vilauba, és de suposar que en època romana i visigòtica la situació seria força diferent.

Tenint en compte que avui dia aquest paisatge vegetal es troba en un primer grau de degradació, amb poques alzines, força pi blanc i sotabosc de fenàs de marge, hem d'imaginar que el clímax original d'alzinar i marfull, amb algun reure martinenc a les parts més altes i humides de la vall, estaria poc alterat en el moment de funcionament de la vil·la.

Tot i que l'època romana, en relació a l'etapa prehistòrica anterior, va representar un primer impacte antròpic important, sembla evident que en el cas de la vall de Vilauba el procés fort de degradació no va començar fins a època moderna.

Pel que fa a la fauna salvatge, a través de l'excavació de Vilauba s'ha constatat la presència de cèrvids, escadussers pel fet de tractar-se d'una espècie producte únicament de la caça, així com també el senglar. D'aquestes dues úniques espècies de caça major pròpies dels boscos de la comarca, avui dia només persisteixen algun grup de senglars a la Serra de Rocacorba, mentre que els cèrvids han desaparegut totalment en els tres darrers segles (146).

La tria d'aquest indret, vers el centre de la vall de Pujarnol, per a la ubicació de la vil·la, sens dubte es féu tenint en compte les excel·lents possibilitats que oferia la zona. Vilauba s'alçava a la falda d'una serra boscosa, des d'on es dominava l'amplia vall que s'obria als seus peus, amb l'Estany i els aiguamolls, visibles al nord.



Ben a prop de la vil·la, al sud de la vall, corria la riera del Matamors, on comença la zona més humida, amb prats, arbres de ribera i alguna roureda. Darrera mateix de la vil·la, a tocar el primer desnivell de la muntanya, hi hauria llavors aigua abundant proporcionada per alguna font i especialment per un rec (actualment en vies de desaparició) que baixaria de la part alta a la baixa, a tocar l'extrem sud de l'edifici.

Aquestes bones condicions de l'entorn físic immediat estaven complementades per la presència d'una xarxa viària suficient que enllaçava aquesta contrada amb les terres de la costa (Empúries), de l'interior (Mieres-Vic), i amb la propera ciutat de Gerunda (Fig. 4). Aquestes vies seguien sempre els passos naturals, situats a les terres altes (pla d'Usall) evitant les terres baixes de l'actual Banyoles, que en aquella època estaven ocupades per aiguamolls insalubres.

Per tot això que hem explicat, sembla evident doncs, que Vilauba complia perfectament la majoria de les condicions per a la ubicació d'una vil·la agrícola, aconsellades pels autors antics com Vitruvi (147), Plini (148), Cató (149), Varró, Columel·la...

Des del moment de la construcció de Vilauba, el seu entorn va experimentar tota una sèrie de transformacions. En primer lloc per les mateixes necessitats constructives, el terreny fou anivellat i aterratjat de nord a sud especialment i en menor escala d'oest a est, tal com s'ha anat constatant durant els anys d'excavació (Fig. 2).

El paisatge immediat sofriria grans canvis a causa de la seva economia agrícola, ramadera i industrial. D'entrada les terres baixes de la vall, aptes pel conreu, deixarien d'ésser prats per a convertir-se en camps de cereals (blat i ordi), horts de lleguminoses (cigrons, pèsols, llentilles,...) i també plantacions d'arbres fruiters, tots ells productes típicament mediterranis.

Com a punt a part, hem d'esmentar, que l'exploració industrial a Vilauba, anava adreçada pel que sabem, a l'obtenció d'oli, sense que hàgim trobat cap element que ens fagi pensar en un treball de la vinya, que en aquesta zona, massa humida, mai no hē estat tradicional.

Les terres altes del costat de la vil.la, veurien sensiblement reduïda la seva densitat d'alzinar, per a poder-hi plantar extensos oliverars, dels quals actualment només en tenim una petita mostra al sud-oest de Vilauba. Malgrat tot, es conserven encara en terres on ja no existeix cap rastre d'oliveres, nombrosos topònims (exemple: l'Olivet) que ens indiquen clarament quina era l'extensió d'aquest conreu per tota la contrada fins a èpoques ben recents.

En el record popular, tal com ho corroboren les abundants premses d'oli i els trulls en desús a la comarca, es comenta que aquesta producció oleícola s'interrompé d'una manera definitiva a partir dels grans freds de l'any 1956.

Tal com ja s'ha explicat a l'apartat dedicat a l'estudi de les fases estructurals de Vilauba, s'hi han pogut diferenciar cinc moments principals, ben datats a partir dels materials arqueològics:

- ~~.....~~ Precedents - Localitzada a partir d'unes bossades de nivellació prèvia a la construcció de les estructures de la fase següent. Cal datar-les entre el 80-120 d.C.
- Fase II - De finals del segle II d.C., endavant.
- Fase III - Fins la primera meitat del segle IV d.C.
- Fase IV - Fins la meitat del segle V d.C.
- Fase V - De mitjan segle V d.C. a inicis segle VII d.C.

De totes maneres, vistes els canvis estructurals de totes les fases en conjunt, es destaquen dos moments molt ben definits;

el que correspon al període de funcionament de les fases II i III, i el de les fases IV i V.

En efecte, la utilització de l'espai (zona de vivenda o de treball) així com alguns detalls constructius (paviments, murs, revestiments, ...) són molt diferents durant aquests dos moments. Malgrat tot, les línies generals de les estructures de la vil·la tenen una clara continuïtat, amb reformes diverses segons les necessitats, al llarg de totes les fases de què hem parlat.

Com a detalls constructius que ajuden a diferenciar els dos moments podem citar la presència segura, durant les Fases II-III, de revestiment d'estuc pintat amb colors variats (blau, blanc, groc, negre, verd, granat, rosa, ...) i motius de línies i fulles, paviments de calç sobre extenses àrees (estances i patis), documentats per ara amb seguretat només a la Fase III, així com murs amb paraments de grans pedres escairades unides amb abundant argamassa.

Quant al moment de les Fases IV-V, direm que desapareixen les parets estucades, els paviments passen a ser de "signinum" i els paraments dels murs tenen una aparença molt més feble, en estar construïts amb rierres i fang endurit.

Durant aquests dos moments (Fase II-III i IV-V), l'ús funcional de la part excavada de la vil·la, és també molt diferent. Durant la primera etapa bàsicament devia ésser utilitzada com a zona de vivenda, amb alguna petita àrea externa de treball (banda nord de l'àrea durant la Fase III, amb el forn i el pou).

En canvi durant la segona etapa (Fase IV i V), és evident que tota l'àrea excavada es convertí en una zona exclusivament de treball, dedicada a l'obtenció de l'oli, per a la qual cosa potser serien necessaris els nous paviments de "signinum", molt més forts que els de calç. Aquesta reconversió podria explicar potser, la baixa qualitat constructiva dels murs d'aquestes dues darreres fases, perquè és difícil de creure en un retrocés tècnic

tan acusat (passar de murs escairats i amb argamassa a murs de rierencs units amb fang).

Segons hem pogut observar en l'estudi preliminar de les restes faunístiques, la vil.la de Vilauba, posseïa ramats de bovins, de xais i cabres i de porcs, que es mantenen amb poques variacions d'interès al llarg de les tres darreres fases (les úniques que hem pogut estudiar). Es tracta per tant d'una ramaderia arquetípica que usava els prats de les terres altes pels bovins i ovi-caprins, mentre que el setabesc d'alzinar, ric en aglans, seria el lloc indicat per a engregar-hi els porcs, tal com ha vingut éssent tradicional a pagès fins a temps moderns.

Fou per a nosaltres una dada sorprenent, conèixer després de l'estudi faunístic, el brusc augment del nombre d'esses d'equids (cavall i ase) durant la darrera fase de la vil.la. L'interès de dedicar-se a la cria del cavall que a les fases anteriors apareixia molt esporàdicament (segurament com animal de tracció), pensem que ha de tenir unes motivacions molt concretes, sens dubte lligades al moment històric corresponent a la Fase V (mitjan s.IV - inicis del s.VII i en endavant) ja plenament visigòtica.

Pel que fa a les explotacions agrícoles tradicionals ja esmentades, la vil.la deuria d'ésser autosuficient, a excepció d'un producte tan important com el vi, que necessàriament havia d'arribar a través d'un comerç exterior.

La contrapartida segura, que els propietaris de Vilauba podien oferir, era sens dubte els seus excedents d'oli, resultat d'una explotació industrial adreçada a un mercat extern, que només s'ha pogut prevar arqueològicament per ara, en les dues darreres fases.

Aquests intercanvis comercials importants de què parlem, vénen constatats arqueològicament durant el primer moment (Fases II

i III) per la presència d'àmfores itàliques i bètiques, així com de ceràmica luxosa de taula (T.S. aretina i sud-gàl·lica) procedent de la mateixa Itàlia i del sud de la Gàl·lia.

Durant el segon moment (Fases IV-V), les abundants àmfors i les ceràmiques de taula de procedència nord-africana, ens mostren la continuïtat dels intercanvis comercials, encara que queda ben palès a Vilauba el gran canvi experimentat en la situació geogràfica dels centres de producció ceràmica a nivell de l'Imperi. Com és sabut, passaren del centre i sud de la Gàl·lia i del nord d'Itàlia, al nord d'Àfrica, on l'estabilitat política i social era molt més gran.

L'existència d'un sistema monetari unificat per a tota la Mediterrània sota el domini romà, facilitava enormement aquest comerç a gran escala entre les províncies de l'Imperi, tal com ho demostren els asos, sestercis, antoninians i "follis" trobats a Vilauba.

A partir dels nombrosos exemples que tenim sobre el sistema d'explotació de vil·les agrícoles a la Mediterrània durant l'Imperi romà, sabem que en l'etapa republicana i d'inicis de l'Imperi, aquestes es dedicaven a una producció industrial molt concreta (oli, fruites, cereals, vi,...) de cara a un comerç exterior, amb una mà d'obra d'esclaus dirigits per un encarregat o "villicus", representant del propietari que vivia generalment a la ciutat.

En canvi durant l'etapa baix-imperial, sembla que els propietaris abandonaren les ciutats i convertiren moltes d'aquestes vil·les en residències luxoses on vivien de manera permanent. A la vegada, l'explotació agrícola es dirigia més a l'autoconsum i a un mercat comercial, mentre que la mà d'obra era substituïda per masovers i assalariats.

A Vilauba, segons les dades que ens aporta la zona actual-

ment excavada, podem pensar que durant les dues primeres fases, existien unes estructures clares per a vivenda, a les quals s'hi hauria d'afegir segurament les restes del sistema termal descobert l'any 1978 al Camp Baix ( 150).

Tot això, més la treballa de la inscripció dedicada, segons l'estudi adjunt, a Germànic, ens fa pensar que Vilauba durant el primer moment (Fase II-III) seria propietat d'algun membre lligat a la família imperial o delegat d'aquesta, que segurament hi residia.

D'aquest moment tenim poques dades (només les dues cisternes trobades a la zona de la carretera) per tal d'imaginar quina podia ésser la importància de l'explotació industrial i agrícola de la vil.la. De totes maneres, és de suposar, que tenint en compte la cronologia de les Fases II i III (finals s.I a.C. a mitjan s.IV d.C.) la mà d'obra de Vilauba no seria d'esclaus sinó de treballadors fixos i temporers.

Al respecte, es pot assenyalar com a hipòtesi, que la població que abans vivia als "oppida" ibèrics, en bona part passaria a convertir-se en treballadora de les vil.las sota propietaris italics.

Una dada de gran interès que ha sorgit a partir de l'exca-vació de Vilauba, és el probable canvi de propietat que experimenta a mitjan s.IV d.C. (inici de la Fase IV), unit als forts canvis estructurals que es constaten a l'àrea excavada, tal com ja hem explicat. El fet d'haver trobat destruïda la important inscripció dedicada a Germànic, formant part d'un estrat d'anivellació, ens dóna una base ferma per creure en aquest canvi de propietat.

D'aquest segon moment (Fase IV-V), contràriament a l'anterior, només coneixem una part de l'àrea industrial, però no la zona destinada a vivenda. Per aquesta causa, no podem establir cap mena de comparació entre els dos moments bàsics de la vil.la, tant pel que fa a la importància relativa de l'explotació industrial

com per la de la zona de residència. Les comparacions benés es podran establir quan disposem de dades suficients sobre els dos aspectes durant els dos moments.

Un dels punts cabdals que ha aportat l'excavació de Vilauba seria, al nostre entendre, la seva pervivència fins a època visigòtica Fase V, de mitjan s.V a inici del s.VII i en endavant), sense interrupcions brusques.

Indicis clars d'aquesta etapa visigòtica els trobem en l'abundància de ceràmiques grolleres de pastes gruixudes encara, a diferència dels tipus de pastes primes alt-medievals (s.IX-X), algunes amb impressions de creus o de cercles, i junt a les darreres importacions de T.S.A.Clara D i les ceràmiques estampillades paleocristianes (s.V-VI).

La constatació d'una criança específica del cavall durant la fase V, es pot utilitzar perfectament com a signe social de la forta germanització que sofreix el país amb l'arribada dels visigots.

Sabem, a partir de les fonts escrites, que el cavall constituïa un element de combat i de transport indispensable per aquestes poblacions germàniques que ocuparen les antigues províncies de l'Imperi. La magnífica toballa d'un arnès sencer de bronze (Fig. 57. nº 21), pertanyent a la brida d'un cavall, peça clarament situable en un context visigòtic a tota la península, ens cerrobera la importància d'aquest animal al final de l'ocupació de Vilauba.

Aquest final ( s.VII) de la vil.la amb el seu posterior abandonament ocorregué de manera paulatina, i sense que arqueològicament haguem pogut constatar cap causa violenta que accelerés aquest procés.

La causa de l'abandonament en aquesta època és difícil d'explicar com no sigui pensant en el gran malestar i la inseguretad

social que provocà la guerra civil entre Witiza i Aquila II, que facilità la posterior invasió sarràina d'inicis del s.VIII. Seria suggestiu relacionar el final de Vilauba amb aquesta invasió, però de moment no tenim cap evidència arqueològica d'una perduració de la vil.la fins en aquesta data.

Sigui quina sigui la causa i el moment final de Vilauba, volem recordar la presència d'una petita explotació agrícola, tipus masia, d'època alt-medieval, en una zona propera més alta, que manté el topònim Vilauba, a partir almenys del s. X d.C.

Aquest fet ens fa reflexionar sobre el gran canvi sofert pel sistema d'explotació agrícola en el pas del món antic al medieval a Catalunya, al moment en què les grans vil.las agrícoles romano-visigodes foren abandonades, passant a la petita explotació agrícola en masies, que ocupen tot primer zones altes i de fàcil defensa.

Com a cloenda assenyalam, que només la continuïtat de les excavacions a la vil.la, podria permetre a la llarga, un profund coneixement de la seva història, de capital importància per al seguiment del procés històric de la comarca des de l'inici de la romanització fins al món visigòtic.

Al llarg de les campanyes realitzades en el Camp Alt de Vilauba, s'ha tingut especial cura en la consolidació de les estructures que anaven apareixent, perquè opinem que un ús públic racional de les ruïnes, ben restaurades, de Vilauba, com a exemple visitable d'una vil.la romana, podrà ésser un element important per a la seva amortització cultural juntament amb el profit científic que ja se n'ha tret.



## NOTES

- (1) - COROMINAS, J.M<sup>e</sup> i MARQUÈS, J. "La comarca de Banyoles", a Catàlego Monumental de la Província de Girona, Fasc.III, Girona, 1967, pàg.182.

En aquest llibre es recull una cita de la masia de Vilauba que pertany a un document de l'any 1017.

- (2) - ALSIUS i TORRENT, P. Enseig historich sobre la vila de Banyolas, Estampa de F.Mateu i Vilardell, Banyoles, 1895.

- (3) - ALSIUS, R. i BUTINYA, J. "De les troballes romanes a Vilauba a El Banyolí", Banyoles, 28 de febrer de 1932, pàgs.6-8.  
"Les troballes a Vilauba", a El Banyolí, Banyoles, març de 1932, pàgs. 5-6.

Aquests articles sobre les primeres notícies de Vilauba les trobem als diaris El Autonomista de Girona amb data de 3 de març de 1932; i a La Publicitat de Barcelona amb data de 5 de març de 1932.

- (4) - MASÓ i VALENTÍ, R. Article aparegut al Diari de Girona, Girona, 2 de març de 1932.

- (5) - NOLLA, J.M<sup>e</sup> i TARRÚS, J. "La campanya de 1978 a la vil.la romana de Vilauba", a Revista de Banyoles, núm.583, Banyoles, 1<sup>a</sup> quinzena de gener de 1979, pàg.7.

- (6) - NOLLA, J.M<sup>e</sup>; TARRÚS, J. i CHINCHILLA, J. "La vil.la romana de Vilauba (Camós), la campanya de 1978 i els materials de 1932" a Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, nº 2, Banyoles, 1985, pàgs. 49-98.

- (7) - Assenyalem que el geòleg banyolí Sr.E.Sanz ens ha dit que potser no es tracta d'un forn sinó que era el recipient on es matava la calç viva. El procés era el següent: s'agafaven trossos grossos de pedra calcària i es coïen al forn, el resultat era la calç viva; aquesta es deixava a la intempèrie sense que es mullés i es matava afegint-hi aigua a poc a poc fins que es convertia en calç morta que calia protegir de l'aire perquè no es carbonatés

- (8) - JONES, R.F.J.; KEAY, S.J.; NOLLA, J.Mª i TARRÚS, J. "The late Roman villa of Vilauba and its context. A first report on field-work and excavation in Catalunya, North-east Spain" a The Antiquaries Journal, volum LXII, Part II, London, 1982.
- (9) - JONES, R.F.J.; KEAY, S.J.; NOLLA, J.Mª i TARRÚS, J. "Landscape, ancient settlement and survey archaeology in Catalunya" a Papers in Iberian archaeology, Inter Series 193, Oxford, 1984 pàgs. 460-464.
- (10) - NOLLA, J.Mª i TARRÚS, J. "Noves excavacions a la vil·la romana de Vilauba (Camós)" a Revista de Girona, nº 9, Girona, 1980, pàgs.17-24.
- (11) - NOLLA, J.Mª i CASAS, J. Carta arqueològica de les comarques gironines. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Girona, 1984, pàgs.163-169.
- (12) - TARRÚS, J. "Vilauba. Les arrels romanes", a El Bagant, nº 13, Banyoles, 1982, pàgs.19-25.
- (13) - NOLLA, J.Mª "Vilauba (Camós)" a Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1982, pàg.332.
- (14) - Actualment s'ha acabat la desena campanya però evidentment l'estudi no agafa els 4 últims anys ni tampoc la campanya de 1978 que ja està publicada.
- (15) - HARRIS, E.C. Principles of Archaeological Stratigraphy, Academic Press Inc. (London) Ltd., Londres, 1979  
 CARANDINI, A. Storie dalla terra. Manuale dello scavo archeologico. De Donato Editore, Bari, 1981.
- (16) - WHEELER, M. Arqueologia de campo, Fondo de Cultura Económica, México D.F., 1979.
- (17) - CARANDINI, A. i SETTIS, S. Schiavi e padroni nell'Etruria romana. La villa de Settefinestre dallo scavo alla mostra. De Donato Editore, Bari, 1979.

AQUILUÉ, J., MAR, R., NOLLA, J.M., RUIZ DE ARBULO, J. i  
SANTMARTÍ, E. El fórum romà d'Empúries (Excavacions de  
l'any 1982), Monografies Emporitanes, VI, Barcelona,  
1984.

- (18) - CARANDINI, A. et alii Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria romana. 3 volums, Edizioni Panini, Módena, 1985
- (19) - JULIA i BRUGUÉS, R. "La conca lacustre de Banyoles-Besalú" a Monografies del Centre d'Estudis Comarcals, Banyoles, 1980, pàg.9.
- (20) - BOLDOS, O. de i MASALLES, R.M. Mapa de la vegetació de Catalunya. Memòria del full número 33: Banyoles, Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Barcelona, 1983, pàg.11.
- (21) - BOLDOS, M<sup>a</sup> del Tura de "El Gironès", a Geografia de Catalunya, Vol. II, Ed.Aedos, Barcelona, 1964, pàgs.409-436.
- (22) - JULIA, La conca lacustre..., citat, pàgs.11 a 16
- (23) - COROMINAS - MARQUÈS, "La comarca de ...", citat, pàg. 182
- (24) - SANZ, E. "Porqueras: Una descripció de la cuenca lacustre de Bañolas", a Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals, Banyoles, 1972.
- (25) - BOLDOS - MASALLES, Mapa de la vegetació ..., citat, pàgs.12 a
- (26) - MASSIP i GIBERT, J.M<sup>a</sup> "Els mamífers. Banyoles, fauna comarcal", Vol.II, a Monografies del C.E.C., Banyoles,
- (27) - CASTANYER, P. i ROURE, A. "Perqueras: Noves aportacions a la seva periodització partint de l'estudi ceràmic", Homenatge al Dr. Corominas, Banyoles, 1985, a Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals. Pàgs 175 a 187.
- (28) - CONSTANS, L.G. Bañolas, Banyoles, 1951. pàgs. 70 a 73
- (29) - COROMINAS, J.M<sup>a</sup> "Nota preliminar sobre el poblado romano de Besalú", a Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, Volum XIV, Girona, 1960, pàgs. 307-314.
- (30) - COROMINAS, J.M<sup>a</sup> i MARQUÈS, J. "La comarca de Besalú", Fasc.I, a Catálogo Monumental de la provincia de Gerona, Girona, 1976, pàgs. 21 i 22.

- 111 -
- (31) - ALCALDE, G. et alii "Els primers grups humans de la Garrotxa" a Catàleg-exposició Sala Oberta, Museu d'Olot, edifici Hospici, Olot, maig-juny, 1981.
- (32) - CASAS, J. "Aproximació a l'estudi de la Via Augusta a les comarques de Girona (I)", a Revista de Girona, 87, pgs. 109-117, Girona, 1979; "Aproximació a l'estudi de la Via Augusta a les comarques de Girona (II)" a Revista de Girona, 88, pgs. 193-199, Girona, 1979; "La red viària romana de Catalunya", a Revista de arqueologia, 7, pgs. 6-11, Madrid, 1981; La Via de Capsacosta, Diputació de Girona, Girona, 1984.
- (33) - COROMINAS-MARQUÈS, "La comarca de Bañolas", citat,
- (34) - Per a informació sobre Vilauba es poden consultar els articles esmentats anteriorment. (Notes 5 a 12).
- (35) - CASTANYER-ROURE, "Porqueres: Noves aportacions ...."  
citada
- (36) - TARRÚS, J. i ROURE, A. + "Un forn romà de ceràmica a Ermedàs (Cors)", a El Bagant, núm. 22, Banyoles, 1983, pàgs. 26-27.
- (37) - Actualment el Sr. Joaquim Tremoleda està realitzant un estudi que inclou el forn d'Ermedàs.
- (38) - CASTANYER, P. - ROURE, A. - TREMOLEDA, J. "Cornellà de Terri i el seu entorn durant l'època romana", a Cornellà de Terri. Preguntes i estudis, 1986. Mil·lenari del primer document escrit sobre el poble de Cornellà, Ajuntament de Cornellà de Terri, 1986, pàgs. 45-48.
- (39) - La informació sobre la realització i els resultats d'aquesta excavació ha estat proporcionada per J. Tarrús, actual conservador del Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles
- (40) - TREMOLEDA, J. - ROURE, A. - CASTANYER, P. "Recull i estudi dels materials romans de l'àrea de Banyoles", a Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, (en premsa).

- (41) - CASTANYER-ROURE, "Porqueres: Neves aportacions...",  
Op. cit.
- (42) - NOLLA-TARRÚS, "Neves excavacions ...," citat, pàgs. 17-24.
- (43) - NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, pàgs. 163-169.
- (44) - TREMOLEDA, J. - ROURE, A. - CASTANYER, P. "Recull i estudi  
....", citat.
- (45) - NOLLA-TARRÚS, "La campanya de 1978...", citat, pàg. 7
- (46) - NOLLA-TARRÚS-CHINCHILLA, - "La vil.la romana de ...," ci-  
tat, pàgs. 49-98.
- (47) - Hem d'agrair a Mr. S. J. Dockryll de la Universitat de Brad-  
ford, la seva col.laboració en el procés d'interpretació  
d'aquests resultats.
- (48) - Volem agrair a Mr. M. Millet de la Universitat de Durham la  
seva ajuda en la realització d'aquesta prospecció.
- (49) - En aquesta publicació ens hem centrat en l'estudi del  
Camp Alt, ja que el Camp Baix només ha estat excavat  
de manera puntual i els seus resultats ja estan publicats.
- (50) - CASTANYER, P. - ROURE, A. - TREMOLEDA, J. "les sitges de  
Cervià de Ter en el context de la romanització", a Jorna-  
des internacionals d'arqueologia romana. De les estruc-  
tures indígenes a l'organització provincial romana de la  
Hispania Citerior, 1. Documents de Treball, Granollers,  
1986, pgs. 187-194.
- (51) - NOLLA, J. M<sup>a</sup> - TARRÚS, J. "La campanya de 1978..." citat,  
pg. 7.
- (52) - NOLLA, J. M<sup>a</sup> - TARRÚS, J. - CHINCHILLA, J. "La vil.la romana  
de .....", citat, pg. 65, fig. 7.
- (53) - Aquesta informació l'hem d'agrair al Sr. Ramon Sarquella  
de Banyoles, que va visitar el jaciment i va participar  
en la recollida de materials arqueològics que va fer el  
C.E.C. l'ant 1932.
- (54) - Els professors O. Williams-Thorpe i Richard S. Thorpe del  
departament de ciències de la terra de la Open University  
de la Gran Bretanya han fet un estudi de molins romans  
apareguts a l'àrea de Girona en el qual hi inclouen una  
peça de molí apareguda a Vilauba.

- (55) - PLINI, Naturalis Historia, Vol. XVIII. pàgs. 317 & ss.
- (56) - DIVERSOS AUTORS, Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria Romana. Sota la direcció d'Andrea Carandini. Volum II, La villa nelle sue parti; Edizioni Panini. Modena, 1985, pàgs. 246 i 247.
- (57) - PREVOSTI, M. - Cronologia i poblament de l'àrea rural de Bastula, Museu de Badalona, Badalona, 1981.
- (58) - PREVOSTI, M. - Cronologia i poblament de l'àrea rural de Illure, Caixa d'Estalvis Lletana, Mataró, 1981.
- (59) - GRANADOS, J.O. i SOLIAS, J.Mª, "La vil.la de Ca l'Espluga. (Pallejà)" a Excavacions arqueològiques a Catalunya, nº 3, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 1983, pàgs. 73 i 74.
- (60) - RIBAS I BERTRAN, M. - "La vil.la romana de Can Sans de Sant Andreu de Llavaneres" a Museu de Mataró, Mataró, 1949, pàgs. 52 a 56.
- (61) - PUJOL I DEL HORNO, J. "Estudi del material d'una vil.la romana al veïnat de Can Sans de Llavaneres" a Quaderns de prehistòria i arqueologia del Maresme, Museu Municipal de Mataró, juny-desembre de 1980, pàgs. nº 11-12.
- (62) - RIBAS I BERTRAN, M. - El poblament d'Ildure, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1952.
- (63) - PUJOL I DEL HORNO, J. - "Estudi del material ....." citat, pàg. 405, foto 2.
- (64) - Ibidem, pàg. 400 a 402.
- (65) - SOLÍAS I ARÍS, J.Mª - Excavacions a l'ermita de Ntra.Sra. de Sales (Viladecans), Dep. de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1983, pàgs. 72 a 74.

(66) - Sobre diferents aspectes i qüestions de la producció d'oli en el món romà és particularment interessant l'article de FERNANDEZ CASIRO, M<sup>a</sup> Cruz - "Fábricas de aceite en el campo hispano-romano" a Producción y comercio del aceite en la antigüedad. Segundo Congreso Internacional. Editorial de la Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1983, pàgs. 569 a 599.

- (67).- N.LAMBOGLIA, Nuove osservazioni sulla "Terra Sigillata Chiara".I.(Tipi A e B), a Rivista di Studi Liguri, XXIV, 1958, p.257-262 i 295-296; A.CARANDINI, III.Sigillata chiara, a Ostia I.(Le terme del Nuotatore.Scavo dell'ambiente IV).Studi Miscellanei, 13(Roma), 1968, p.28-29; J.W. HAYES, Late roman pottery.A catalogue of roman fine wares, Londres, 1972, p.15 i 18-35; A.CARANDINI, Ceramica africana, a Atlante delle forme ceramiche.I.Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo(Medio e tardo impero), Roma, 1981, p.11 i 13.
- (68).- La ceràmica de cuina africana comença a ser exportada abans que la ceràmica fina de tipus A tal com documenten les troballes dels estrats flavis de les termes del nadador a Ostia i a altres punts(S.TORTORELLA, Ceramica da cucina, a Atlante delle..., citat, p.208-211). A Tarragona hom trobà en nivells d'època júlio-clàudia cassoles de vora aplicada(Ch.B.RÜGER, Römischen Keramik aus der Kreuzgang der Katedralen von Tarragona, a Madrider Mitteilungen, 9, 1968, p.237-258) o en nivells augustals de Baetulo (Badalona), la forma Ostia II, fig.302(J.AQUILUÉ, Algunas consideraciones sobre el comercio africano.Tres facies características de la cerámica común africana en época altoimperial, a Ampurias, (en premsa))).
- (69).- F.OSWALD i D.PRICE, An introduction to the study of Terra Sigillata, Londres, 1920, p.186-188, lám.XLIX; A.VERNHET, Notes sur la Terre Sigillée de la Graufesenque, Millau, 1975.
- (70).- M.VEGAS, Cerámica común romana del Mediterráneo Occidental, Barcelona, 1973, p.61-62; F.MAYET, Les céramiques a parois fines dans la Péninsule Ibérique, París, 1975, p.16-17.



(71).- Per l'aparició d'aquesta forma entre les àmfores de la Tarraconense: J.AQUILUÉ, R.MAR, J.M<sup>a</sup> NOLLA, J.RUIZ DE ARBULO i E.SANMARTÍ, El fòrum romà d'Empúries..., citat, pgs. 153-155,

; A.HESNARD, Un dépôt augustéen d'amphores à La Longarina, Ostie, a J.H.DÁ ARMS i E.C.KOPFF (Editors), The Seaborn Commerce of Ancient Rome: Studis in Archeology and History, Memoirs of the Roman Academy in Rome, XXXVI, 1980, p.141-156. Pel moment final: A.TCHERNIA i F.ZEVI, Amphores vinaires de Tarraconaise et de Campanie à Ostie, a Recherches sur les amphores romaines. Collection de L'École Française de Rome, n<sup>o</sup> 10, Roma, 1972, p.35-66; M.CORSI-SCIALLANO i B.LIOU, Les épaves de Tarraconaise à chargement d'amphores Dressel 2/4, Archeonautica, 5, 1985, amb un repertori complet de derelictes on en cap cas poden datar-se més enllà del principat de Domicià i majoritàriament ~~XXXXXXXXXX~~ se situen en la primera meitat i mitjans del segle Primer; A.TCHERNIA, Le vin de l'Italie romaine. Essai d'histoire économique d'après les amphores, Roma, 1986, p.260-264.

de

(72).- E.PÉLICHET, A propos des amphores romaines trouvées à Nyon, a Zeitschrift für Schweizerische Archæologie und Kunstgeschichte, VIII (Basilea), 1946, p.184-202; M.BELTRÁN, Las ánforas romanas en España, Saragossa, 1970, p.464-492.

(73).- Aquesta mena de material és el característic dels jaciments del nord-est de Catalunya amb estrats que puguin datar-se entre el 150-50 a.C. grosso modo. Poden servir d'exemple els nivells fundacionals de Gerunda (J.Mª NOLLA, La ciudad romana de Gerunda, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 1977 (inèdita)), els estrats inferiors i sobretot fundacionals de la ciutat romana d'Empúries (J. AQUILUÉ, R.MAR, J.Mª NOLLA, J.RUIZ DE ARBULO i E.SANMARTÍ, El fòrum romà d'Empúries: ..., citat,

, p.157-159, ~~176-178~~ 176-179, 367-423 i 426-463.), els nivells fundacionals de la vil.la del Pla de L'Horta a Sarrià de Dalt (J.Mª NOLLA, Algunes notes entorn de la villa del Pla de l'Horta a Sarrià de Dalt (Girona), a Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, XXVI, 1982-1983, p.119-123 i fig.4) del farcit de les sitges de La Quintana, a Cervià de Ter (P.CASTANYER, A.ROURE i J.TREMOLEDA, Les sitges de Cervià de Ter ....., citat,

i altres estacions d'aquesta àrea (Vegeu: J.Mª NOLLA i J.CASAS, Carta arqueològica ..., citat,

, p.21-26 i làm.II i III).

- 111

(74).- Sobre el vi itàlic i el seu comerç en els segles II-I a.C  
vegeu: A.TCHERNIA, Le vin de l'Italie romaine ..., citat,  
p.41-123.

Pel que fa a les dades concretes referents a Catalunya:  
J.M<sup>a</sup> NOLLA i F.J.NIETO, La importación de ánforas romanas  
en Cataluña durante el periodo tardo-republicano, a Anfo-  
re romane e storia economica: un decennio di ricerche.  
(Siena, 1986) (en premsa ).

(75).- J.M<sup>a</sup> NOLLA i J.TARRÚS, Noves excavacions ....., citat,  
p.24;  
NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, p.163-169; J.M<sup>a</sup> NOLI  
J.TARRÚS i J.CHINCHILLA, La vil.la romana ..., citat,  
especialment p.68 i 95.

(76).- NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, p.21-26, fig.II i I

(77).- Sobre aquesta forma: LAMBOGLIA, Nuove osservazioni... ( tipi  
A e B ), citat, p.265-266; HAYES, Late roman..., citat, p.41;  
S.TORTORELLA, Terra sigillata: vasi, a Atlante..., citat, p.33.

(78).- Aquesta forma és abundant en nivells ben datats a la vil.l  
del Pla de l'Horta a Sarrià de Dalt (NOLLA, Algunes notes..  
citat, p.115-117, fig.2), al farcit superior de Casa Pastors,  
a Girona, amb la major part del material dels tres primers  
quarts del segle III d.C. (J.M<sup>a</sup> NOLLA i F.J.NIETO, Acerca  
de la cronologia de la muralla romana tardia de Gerunda:  
la Terra Sigillata Clara de "Casa Pastors", a Faventia, 1/2,  
(Bellaterra), 1979, p.273, fig.5, 1), i en els estrats superior  
de la ciutat romana d'Empúries (AQUILUÉ Et Alii, El fòrum..  
citat, p.201-223 i p.467-475; J.M<sup>a</sup> NOLLA i J.AQUILUÉ, Notes  
sobre una cassola de cuina de ceràmica africana procedent  
d'Empúries, a Informació Arqueològica, 42 (Barcelona), 1984,

- (79).- Com s'ha vist anteriorment (nota 68), les ceràmiques ~~XXX~~ de cuina africanes comencen a arribar al llarg del segle I d.C. però de manera minoritària. No serà fins al segle següent i tot el Tercer que aquestes ceràmiques seran abundantíssimes en tots els jaciments costaners d'aquest país i és quan hom hi comença a detectar imitacions local com la que produí el forn de terrissa romana de Llafranc (Palafrugell, Baix Empordà) (J. M<sup>a</sup> NOLLA, J. M<sup>a</sup> CANES i X. RO-CAS, Un forn romà de terrissa a Llafranc (Palafrugell, Baix Empordà). Excavacions de 1980-1981, a Ampurias, 44, 1982, p. 166, fig. 10).
- (80).- VEGAS, Cerámica común..., citat, p. 108-111, fig. 39. Aquestes gerres trilobulades són nombroses a Empúries en contextos clars de finals del segle I o primera meitat del II d.C. (E. RIPOLL i E. MARTÍ, Materiales cerámicos de una cisterna romana de Ampurias, en Ampurias, XXX, 1968, p. 281-283.
- (81).- N. LAMBOGLIA, Nuove osservazioni sulla "Terra Sigillata Chiara". II. (Tipi C, Lucente e D), a Rivista di Studi Liguri, XXIX, 1963, p. 180-184 i 206-208; CARANDINI, III. Sigillata..., citat, p. 36-37; HAYES, Late roman..., citat, p. 91-100; CARANDINI, Ceramica africana, a Atlante..., citat, p. 15.
- (82).- HAYES, ~~XXXXX~~ Late roman..., citat, p. 65-67; L. SAGUI, Forma Lamboglia 41 = Hayes 48A e B, a Atlante..., citat, p. 60-61. Forma present en el farcit superior de Casa Pastors a Girona amb material ceràmic majoritari dels tres primers quarts del segle III d.C. (NOLLA-NIETO, Acercas de la cronología..., citat, p. 280-281, fig. 7).

(83).- Vegeu nota 78

(84).- S.J.KEAY,The import of olive oil into Catalunya during the third century AD, a Producción y comercialización del Aceite en la Antigüedad.II Congreso Internacional, Madrid,1983,p.551-568;vegeu també les evidències emporitanes,molt clares:AQUILUÉ et Alii,El fòrum...citad,p.199-237 i 467-475;NOLLA-AQUILUÉ,Notes sobre una cassola...,citad,p.51-57.

(85).- Tal com podem veure entre els materials de Gerunda o d'Emporiae i també a Roses.

(86).- HAYES,Late roman...,citad,p.93-96;S.TORTORELLA,Forma Hayes 32/58...,a Atlante...,citad,p.81-82.

(87).- D.MANACORDA,Anfore,a Ostia IV.Studi Miscellanei,23(Roma) 1977,p.165-171;S.J.KEAY,Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean: a typology and economic study.The Catalan evidence,B.A.R.,International Series,nº 196,Oxford,1985,p.121-126

(88).- HAYES,Late roman...,citad,p.69-73;L.S.,Forma Lamboglia 40 bis...,a Atlante...,citad,p.65-66.En jaciments pròxims a Vilauba,la trobem en el farcit superior de Casa Pastors, a Gerunda(NOLLA-NIETO,Acerca de la cronología...,citad,p.280 i fig.2 i fig.7,2) o en els nivells superiors de Empúries(AQUILUÉ et Alii,El fòrum ...,citad,p.199-237 i p.467-475;NOLLA-AQUILUÉ,Notes sobre una cassola...,citad,p.51-57;J.NIETO,Acerca del progresivo despoblamiento de Ampurias,a Rivista di Studi Liguri,XLVII,1983,p.34-51).

(89).- ~~Угнєннєннєннє~~ HAYES,Late roman...,citad,p.52-53;També a Girona(NOLLA-NIETO,Acerca de la cronología...,citad,p.273,fig.5

(90).- Vegeu nota 77

(91).- HAYES,Late roman...,citad,p.33-35;S.T. Forma Lamboglia 1 a ...,a Atlante...,citad,p.26-27.

(92).- S.T.,Ceramic, da cucina,a Atlante...,citad,p.208-211.Vegeu nota 68

(93).- Així ho hem pogut comprovar en les excavacions de l'edifici baix-imperial de la Ciutadella de Roses(M.A.MARTÍN, F.J.NIETO i J.Mª NOLLA,Excavaciones en la Ciudadela de Rosas(Campaña 1976 y 1977),Girona,1979,p.65-66 i 236-237.

(94).- F.LAUBENHEIMER,La production des amphores en Gaule Narbonnaise sous le Haut Empire,Annales littéraires de l'Université de Besançon,nº 237,1985.Per la Producció a Catalunya: NOLLA-CANES-ROCAS,Un forn romà...,citad,p.173-176,fig.18,19 i 20,amb les altres referències.

(95).- VEGAS,Cerámica común...,citad,p.28-34.

(96).- NOLLA-CANES-ROCAS,Un forn romà de terrissa...,citad,p.160-166,fig.8 i 9.

(97).- O "Phocaeen Red Slip ware".Sobre aquesta ceràmica de la costa d'Àsia Menor vegeu:HAYES,Late roman...,citad,p.323-370; J.W.HAYES,Supplement to late roman pottery,Londres,Londres,1980;p.59-61;A.C.,B) Terra sigillata dell'Asia Minore("Late roma C")o di Constantinopoli,a Atlante...,citad,p.231-232;F.J.NIETO,Algunos datos sobre las importaciones de cerámica "Phocaeen Red Slip Ware",en la Península Ibérica,a T.F.C.BLAGG,R.F.J.JONES i S.J.KEAY(editors),Papers in Iberian Archaeology,B.A.R.,International

Series, 193, Oxford, 1984, p.540-551.

- (98).- J.P.LAPORTE, Les amphores de Tubusuctu et l'huile de Maurétanie Césarienne, a Bulletin Archéologique, ~~12-13-14~~ 1976-1978, ~~13-14~~ du C.T.H.S., nouv.sér., fasc.12-14 B, (Paris), 1980, p.131-157; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p. 95-99
- (99).- VEGAS, Cerámica común..., citat, p.28-34.
- (100).- HAYES, Late roman..., citat, p.93-96; S.T., Forma Hayes 32/58... ~~xxxxxx~~ a Atlante..., citat, p.81-82.
- (101).- HAYES, Late roman..., citat, p.100-107; S.T., Forma Hayes 61..., a Atlante..., citat, p.83-84 i p.259
- (102).- KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.382-384 i p.400-401.
- (103).- KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.184-212
- (104).- MANACORDA, Anfore..., citat, p.141-145; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.156-168
- (105).- MANACORDA, Anfore..., citat, p.134-137; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.140-146
- (106).- LAMBOGLIA, Nuove osservazioni..(tipi C, Lucente e D), citat, p.163-179; A.C., II.Terra Sigillata "Lucente", a Atlante..., citat, p.5. Recordem que la ceràmica "lucente" és quasi inexistent en els nivells superiors de la ciutat romana d'Empúries (Vegeu: NIETO, Acerca del progresiva..., citat, p. 34-51.).

- (107).- MANACORDA, Anfore..., citat, p.160-162; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.110-114
- (108).- MANACORDA, Anfore..., citat, p.163-165; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.118-121
- (109).- M.BELTRAN, Arqueología e historia de las ciudades antiguas del Cabezo de Alcalá de Azaila (Teruel), Saragossa, 1976, p.201-202
- (110).- A.A.V.V., Terra Sigillata: Lucerne, a Atlante..., citat, p.184-207.
- (111).- HAYES, Late roman..., citat, p.152-155; S.T., Forma Hayes 99... xi. a Atlante..., citat, p.109-110.
- (112).- S.T., Aggiunte. Ceramica africana, a Atlante..., citat, p.259.
- (113).- KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.309-350. Aquesta mateixa forma és freqüent a Roses (MARTÍN-NIETO-NOLLA, Excavaciones en la Ciudadela..., citat, p.351, nº 165-167), a la Palaiópolis d'Empúries (ALMAGRO, Excavaciones en la Palaiópolis de Ampurias, Excavaciones Arqueológicas en España, 27, Madrid, 1964, p.52, fig.16, 12, per exemple) i en una necròpolis inèdita situada al sud de l'Alberg de Joventut, a Ventalló (NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, p.103, làm. XXII, 6), al jaciment del Camp de la Gruta a Torroella de Montgrí (NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, p.156, làm. LII, 18), i a Girona (peça inèdita)).
- (114).- ~~Exx~~ S.T., B) Produzione A..., a Atlante..., citat, p.144-147, i E.T., Forma Salomonson X..., a Atlante..., citat, p.155.



- 124
- (115).- MANACORDA, Anfore..., citat, p.165-171; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.121-126.
- (116).- NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, p.171, Lám.LVIII, 8.
- (117).- Vegeu: J.M<sup>e</sup> NOLLA, La ceràmica d'engalba blanca. Una nova aportació a l'estudi del període baix-republicà (segles II-I a.C.) al nord-est del Principat, a Estudi General, 1 (Girona), 1981, p.51-62; AQUILUÉ et Alii, El fòrum..., citat, p.375, fig.137, 138, 139 i 140, 1; J.M<sup>e</sup> NOLLA, Les ceràmiques indígenes fines del nord-est de Catalunya. Una forma nova de la ceràmica d'engalba blanca, a Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1985, vol.II, p.189-195.
- (118).- VEGAS, Ceràmica común..., citat, p.28-34.
- (119).- Material inèdit estudiat en els magatzems del Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona. La seva abundància i el fet de trobar-se en els nivells superiors no ha permès una datació precisa.
- (120).- HAYES, Late roman..., citat, p.218-219; S.T., La decorazione a stampo delle produzioni esportate a Atlante..., citat, p.123-124 i p.259.
- (121).- MANACORDA, Anfore..., citat, p.165-171; KEAY, Late roman amphorae..., citat, p.121-126.
- (122).- Per exemple a Roses: J.M<sup>e</sup> NOLLA, Excavaciones recientes en la Ciudadela de Rosas. El edificio bajo-imperial, a T.F.C. BLAGG, R.F.J. JONES i S.J. KEAY (editors), Papers in Iberian Archaeology, vol.II, B.A.R. International Series,



(132).- KEAY, Late roman amphorae... citat, p.212-219.

(133).- Material inèdit. Sobre la vil·la de la Quintana, en excavació, hom pot consultar: NOLLA-CASAS, Carta arqueològica..., citat, p.169-173; CASTANYER-ROURE-TREMOLEDA, Les sitges de Cervià..., citat, p.187-194.

(134).- Aquesta ceràmica que hom comença a detectar en estrats ben datats a les darreries del segle IV d.C. (J.RIGOIR, La céramique paléochrétienne sigillée grise, a Provence Historique, X, 1960, p.69; ID., Les sigillées paléochrétiennes grises et orangées, a Gallia, XXVI, fasc.1, 1968, p.177) pertanyen a tres grans grups o àrees productives, l'Atlàntica, la Narbonesa i la Provençal. És precisament les ceràmiques dels centres llenguadocians i del territori de Marsella i boques del Roine, les que arriben en quantitats notables als jaciments costaners de Catalunya (J. i Y. RIGOIR, Les dérivées des sigillées paléochrétiennes en Espagne, a Rivista di Studi Liguri, XXXVII, p.33-68). El moment final de la producció és incert i és molt probable que la producció continués al llarg del segle VII, (M<sup>a</sup> T.LLOPIS, Cerámicas tardo-romanas en el Cuerno del Viejo Puerto de Marsella (La Bourse), Tesi de Llicenciatura, Universitat de València, 1986 (inèdita)).

(135).- NOLLA-CANES-ROCAS, Un forn romà..., citat, p.166-167, fig.10. En nivells del Mig Imperi és normal localitzar imitacions "locals" de la ceràmica africana de cuina.

(136).- NOLLA-CANES-ROCAS, Un forn romà..., citat, p.160-163, fig.8 i 9.

(137).- Una bona fotografia de la peça a: R.F.J.JONES, S.J.KEAY, J.M<sup>a</sup> NOLLA i J.TARRÚS, The late roman villa of Vilauba ....., citat,

, p.273, lám.XXXVII, b. So-

bre aquestes peces d'arnès de cavall, elements exteriors d'un fre, consulte: P.de PALOL, Algunas piezas de adorno de arnés de época tardorromana e hispano visigoda, a Archivo Español de Arqueología, 86, 1952, p.297-319; ID., Bronces de arnés con representación zoomórficas, a Ampurias, XV-XVI, 1953-1954, p.279-292; ID. Una tumba romana de Toledo y los frenos de caballo hispanorromanos del Bajo Imperio, a Pyrenae, 8, 1972, p.133-146, , especialment p.138-144 i lám.IV.

- (138).- Sobre les villae i estacions amb una llarga perduració fins a la Baixa Antiguitat, al nord-est de Catalunya, vegeu: NOLLA-CASAS, Carta arqueològica., citat, p.26-29, lám. V a VII.
- (139).- RILEY, The pottery from the cisterns., citat, p.100, fig. 4, 11, procedent del dipòsit XXVIII, que hom data a partir de les monedes i de la terrissa a les darreries del segle VI i primera meitat del segle VII d.C.; JONES, KEAY-NOLLA-TARRÚS, The late roman villa., citat, p.273, fig.16, A.
- (140) - Aquest estudi l'hem fet amb la col.laboració de Frank Green especialitzat en aquest tipus de treball.

- 128-
- (141) - CARANDINI, A. et alii, Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria romana. La villa e i suoi reperti, Edizioni Panini, Modena, 1985, pgs. 306-307
- (142) - Ibidem, pgs. 306 a 309.
- (143) - Agraïm a Kevin Rielly i a Anthony C. King la seva col·laboració en l'estudi de les restes faunístiques (odells i mamífers respectivament).
- (144) - CARANDINI, A. et alii, Settefinestre... La villa e i suoi reperti, citat, pg. 299.
- (145) - ANDRÉ, J. L'alimentation et la cuisine à Rome, Paris, 1961, pàg. 126.
- (146) - MASSIP i GIBERT, J.M<sup>a</sup> "Els mamífers.....", citat.
- (147) - VITRUVI, M.L. Los diez libros de arquitectura, Obras maestras, ed. Iberia S.A., Barcelona, 1970.
- (148) - PLINI, citat.
- (149) - CATÓ, De agricultura, Vol. VII.
- (150) - NOLLA-TARRÓS-CHINCHILLA, "La villa romana de ....", citat, pàgs. 49 a 98.